

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

II

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 11 (428), November, 1983, Vol. XXXVI

Редарге Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1983-й РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	250.000 пез.	125.000 пез.	70.000 пез.	25.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (428)

ЛИСТОПАД, 1983

Річник XXXVI

Зміст XI-ої книжки

В 40-ліття АБН

— ВІД ЖИТОМИРА ДО ВАШІНГТОНУ (Звернення ЦК АБН)	1283
— ГИМН ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	1287
— У 40-РІЧЧЯ АБН (Звернення Президії СУВФ)	1288
Ярослав Стецько: СОРОКОВІ РОКОВИНИ АБН (Промова виголошена в Конгресі США 18 липня 1983 р.)	1290

З міжнароднього фронту боротьби

— УКРАЇНА — ПРЕДМЕТ СВИТОВОЇ ПОЛІТИКИ	1293
— ВАШІНГТОНСЬКІ ПОДІЇ	1295
ІМВ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДЗНАЧЕННЯ РІЧНИЦЬ ТИЖНЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАЦІЙ І АНТИВОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЛЮКУ НАРОДІВ У ВАШІНГТОНІ	1300
Ст. Осінський: «ВИ Є СУМЛІННЯМ ВІЛЬНОГО СВІТУ»	1305

У 100-річчя народження

і в 10-річчя смерті сл. п. Д. Донцова

Анатоль Федрій: СВИТОГЛЯДОВО-ІДЕЙНА БІОГРАФІЯ Д. ДОНЦОВА ДО 1913 РОКУ	1311
---	------

Із мартирології Української Церкви

С. Карпатський: ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ ДО ОМЕЇ (У поклони Владиці О. Хірі)	1317
--	------

І. Дмитрів: НЕОБХІДНО ЗВЕРІГАТИ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ В СПІЛЬНОТІ	1323
--	------

Матеріали й документи з поневоленої України

— В УКРАЇНІ ПОСИЛЮЮТЬСЯ РЕЛІГІЙНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ	1328
— В ОБОРОНІ Й. ТЕРЕЛІ (Лист О. Саннікової до папи Івана-Павла II)	1329
— ЗАПИТ ІТАЛІЙКИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ БАПТИСТІВ «ЗДЕНЕРВУВАВ» «РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ»	1332

Матеріали з Польщі

Михайло Лесів: ПІЗНАВАЙМО ЛЕМКІВЩИНУ	1335
Володимир Мокрий: ВЕСКИДСЬКА ПАНАХИДА (До виставки фотографій Ети Заремби)	1337
— НЕГАТИВНИЙ СТЕРЕОТИП УКРАЇНЦЯ	1339

З творчості наших поетів і письменників

А. Бірчан (вірш): ЮРІЄВІ РОМАНОВИЧОВІ ШУХЕВИЧУ	1341
Я. Курдидик (вірші): Подзвінне Петрозі Андрусіву — 1342; Під Зелені Свята — 1343; Таким, як він — 1343; Тим, які вірять — 1344; Молитва перед походом — 1344; Десна в Димах — 1345. Б. Лавра (вірш): Дух відродження	1345
Ганна Черінь: ПАЛКЕ СОНЦЕ ІВЕРІЇ (Закінчення, 4)	1346

В 50-ліття Жертв Голоду

Віра Засєвич: «ЩАСЛИВЕ ДИТИНСТВО» (Спогад про голод)	1353
--	------

Олекся Воронай: ЖИВЕМО В АНГЛІЇ (Уривки зі щоденника за 1974 рік, продовження, 21)	1359
--	------

Наука, дослід

Теодор Терен-Юськів: НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТІ С. ЛЮДКЕВИЧА (Продовження, 4)	1375
Іван Вергун: ЧИ ТУРІНСЬКА ПЛАЩАНИЦЯ Є ХРИСТОВОЮ?	1382
Володимир Жила: НЕВТОМНИЙ ТРУДІВНИК ВІДІЙШОВ У ВІЧНІСТЬ	1392
Ілля Городицький: МИХАЙЛО МОРОЗ (Життєпис і сплюєтка мистця)	1396

Огляди, рецензії

Роман Кухар: ЧІТКА КАРТИНА ПІДСОВЕТСЬКОГО БУТТЯ	1401
Ст. Радіон: БІБЛІОГРАФІЧНІ ПРАЦІ МАКСИМА БОЙКА	1403
В. Жила: ЦІКАВА І ЗАМІТНА ПРАЦЯ	1404
Некролог: Сл. п. мгр ОСИП ТЮШКА	1406

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

Франц КОКОВСЬКИЙ

»СПІТЬ ХЛОПЦІ СПІТЬ!«

Листопадових, слотних днів
Пливе до мене тихий спів.
Цей спів на сон колише вас,
Що полягли в гарячий час
Листопадових Днів.

І жаль стає мені цих слів,
Що вам за зарево вогнів,
За ваші рани, кров і труд
На стоптані гроби падуть —
І жаль стає цих слів.

Припасти хочеться до стіп
Хреста, руками дерти гріб,
Кричати: »Хлопці, гей, вставать!
Будить живих, що дома сплять,
Будити заревом вогнів
Листопадових, Світлих Днів!«

В 40-ЛІТТЯ АБН

ВІД ЖИТОМИРА ДО ВАШІНГТОНУ

Звернення ЦК АБН у Ювілейний Рік 1943-1983

Сорок років минає від часу створення у листопаді 1943 р. у лісах Житомирщини в Україні з почину ОУН і УПА Координаційного центру революційно-визвольної боротьби поневолених большевизмом і нацизмом народів за національно-державну незалежність, суверенність та демократичний лад. Це було організаційне оформлення під час збройної боротьби проти двох колоніальних імперіялізмів і тоталітаризмів окремо діючих, але ідейно-політично у своїх цілях тотожних, визвольних рухів тринадцяти поневолених наїзниками націй (у тому Азербайджан, Білорусія, Башкирія, Вірменія, Грузія, Північний Кавказ, Туркестан (узбеки, казахи), Україна).

Уже в грудні 1940 року у своєму Маніфесті Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проклямувала основні ідеї не тільки боротьби української нації, але й ідейно-політичну базу спільного фронту визволення уявлених народів. Цей маніфест був мужнім викликом усім колоніалізмам, імперіялізмам, расизмам і тоталітаризмам. На своєму II Великому Зборі ОУН

Ростислав Волошин

виразно задокументувала своє становище стосовно тодішньої Німеччини, схвалюючи, що буде провадити визвольну боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу і за справедливий між-

народний лад, не зважаючи на всі можливі територіально-політичні зміни на Сході Європи.

Спільний фронт поневолених націй більшевизмом і нацизмом був задокументований кров'ю, коли збройні частини під командуванням майора-грузина відбили наступ німецьких наїзників у лісах Житомирщини напередодні Конференції поневолених націй 21-22 листопада 1943. Уже в 1940 р. з почину ОУН появлявся різномовний журнал поневолених націй «Наш фронт», який визначував політичну концепцію визволення та мету, тобто розвал імперій і усяких тоталітаризмів у захист національного принципу організації світу й основних демократичних вольностей одиниць і народів.

Визвольна війна поневолених не вгавала

Конференція поневолених націй у листопаді 1943 закликала усі народи, поневолені нацизмом і більшевизмом Сходу і Заходу, стати у спільний фронт проти обох тираній, апелювала до Альянтів зірвати союз з більшевизмом, з російським імперіялізмом і йти разом з поневоленими націями проти обох імперіо-колоніалізмів, що врятувало б світ від сучасної загрози термоядерного голокосту. З неймовірною бравурою, небувалою мужністю та героїзмом Українська Повстанська Армія і збройне підпілля ОУН — розгортали спільний фронт у глибину й ширину. Рейди УПА у сусідні країни, включно з рейдом у Північний Кавказ, мобілізували народи у спільній боротьбі за спільні ідеали, за розвал обох імперій — московської та німецької, та знищення обох тоталітаризмів!

30 років тому . . .

Після унікальної в історії революційно-визвольних повстанських рухів уямлених народів усіх часів, тривалої понад десять років збройної боротьби ОУН-УПА, бо сягаючої ще до 1955 року, — прийшли одночасно страйки, заворушення, повстання у концтаборах, які сягали до кінця п'ятдесятих років.

І якраз тридцять років тому стрясли вони імперією до основ. Відмічаючи цього року сорокріччя АБН, ми відзначаємо одночасно легендарні у своїй величї, самопосвятї, грандіозності, організовані ОУН і УПА та борцями інших народів — литовців, білорусів, туркестанців, грузинів, азербайджанців, лотишів, естонців, татаро-башкірців, народів Сибіру, північно-кавказців, вірменів — повстання мільйонів в'язнів у концтаборах Сибіру й по всій тюрмі народів, яких кількість нараховувала до 17 мільйонів, а згодом дійшла до 20 мільйонів. У продовжуванні масової збройної боротьби на Рідних Землях повставали найкращі борці — сини поневолених народів у концтаборах! Це був фронт АБН, який при-

мусив Хрущова реорганізувати концтабори, звільняти частину в'язнів, щоб урятувати імперію, бо полум'я концтаборів загрожувало перетворитися у пожар усієї імперії!

Боротьба триває

Приходять шістдесяті і сімдесяті роки. Наприкінці п'ятдесятих (1959) з наказу Хрущова-Шелєпіна-Ворошилова гине з рук злочинця символ боротьби України — *Степан Бандера*. У героїському бою у 1950 р. смертю Святослава Хороброго гине на Рідній Землі Головнокомандуючий Збройних Сил України (УПА), Провідник ОУН на Рідних Землях, Голова Генерального Секретаріату УГВР ген. *Роман Шухевич-Тарас Чупринка*, ініціатор і організатор Конференції поневолених народів 1943 р. На полі бою з московським наїзником гине як герой Голова Конференції *Ростислав Волошин* 1948 року.

На крові борців на рідних землях поневолених народів і з крові поляглих у повстаннях в концтаборах виростає нове покоління шести- і семидесятників, що продовжує спільну боротьбу на рідних землях і в концтаборах у різних формах. Десятки спільних заяв, голодівки і протестні акції різного роду речників цих поколінь уярмлених народів, вияви солідарности зі збройною боротьбою і продовжування боротьби усіх уярмлених народів підпільними рухами й організаціями, боротьби, спертої на оригінальних, притаманних кожному народові первнях — дає неможливу до захитання впевненість і віру, що визвольна боротьба буде переможною, бо народи вже самоусвідомили свої відвічні вартості, свої питоменні первні, діаметрально протиставні російському способowi життя.

Боротьба на життя і смерть продовжується! Поневолені народи вже творять більшість населення в ССРСР, не згадуючи сателітних країн. З вини Західніх Альянтів большевизм поширився на нові країни: Польщу, Словаччину, Чехію, Угорщину, Болгарію, Румунію, Східню Німеччину, Хорватію, Сербію, Словенію, Албанію, Кубу, В'єтнам, Камбоджу, Ляос, Північну Корею, різні країни Африки, Латинської Америки; Афганістан у полум'ї. Проте ж вільний світ ще не пробудився зі своєї гедоністичної летаргії.

Дія у вільному світі

АБН штурмує незмінно західню громадськість, уряди, парламенти, вказуючи на єдину альтернативу до загрози термонуклеарного голокосту: всебічна підтримка визвольної боротьби поневолених націй за розвал російської імперії на національні незалежні суверенні демократичні держави в їхніх етнографічних кордонах і знищення комуністичної системи зсередини за поміччю одночасного зриву поневолених націй. Це шлях, що гарантує остаточну перемогу без атомової війни!

АБН розгортає широку світову акцію проти російської імперії і большевизму, організує й мобілізує громадськість вільних націй, вказує на загрозу для всього людства большевизму й російського руйнівного месіанізму. АБН веде широку інформативну кампанію своїми неперіодичними і періодичними виданнями (АБН-Корреспонденс — уже майже сорок років) у різних мовах світу, розбудовує свої станиці в численних країнах (останньо в Японії, Індії), організує міжнародні конференції, бере участь та включає свою концепцію у постанови світових антикомуністичних конференцій, організує масові акції, демонстрації, нав'язує дипломатичні контакти, впливає на політиків, парламентаристів, на масові засоби інформації в дусі своїх ідей.

Пляново і систематично АБН іде до своєї мети. Дає повну підтримку Європейській Раді Свободи. Останньо у своє сорокріччя сягає столиці найпотужнішої держави світу — Вашингтону, Білого дому і Капітолю, президента США і Конгресу США. Ідеї Конференції поневолених народів у 1943 р. були інспірацією Закону Конгресу США про поневолені нації з 1959!

Важкий шлях

Великий і переважний це був шлях — від лісів Житомирщини, від журналу «Наш фронт» з 1940 р., від маніфесту ОУН з 1940, ідейної бази АБН — до Вашингтону, до Білого дому і до святкування сорокріччя АБН разом з найвищими достойниками найпотужнішої великодержави світу, до вивішення емблеми АБН у залі святкувань в Конгресі США, до спільного святкування з 25-річчям Закону США з 1959 р. і Тижня поневолених націй у США.

Проте ж, шлях до мети ще далекий, ще повний терня, жертв і невдач... Ще не один із нас упаде на тому шляху, ще багато жертв треба буде принести, щоб наша правда, правда Бога перемогла. Скільки мучеників принесло християнство на вівтарі Христа, скільки ще принесе у боротьбі з темрявою большевизму, воюючим антихристом?!

Наша ідея — найреволюційніша ідея світу — здійснена, несе далекосяжні наслідки у переформуванні світу, валить диявольську систему життя — комунізм, валить уосіблення зла на землі, валить антихриста, що виповів війну Христові, валить большевизм і всякої форми російський імперіалізм з його воюючим безбожництвом і його антихристською цезаропапистською церквою Загорська, яка пригадує нам диявола, що спокушував Христа на пустині...

Сорок років ми маємо за собою, сорок років боротьби, сорок років ми росли і ростемо лише завдяки нашим власним силам, ніколи і ніким чужим неспомогані матеріально. Наша сила — в нашій ідеї і вірі, у наших уявлених народах, у нас самих. Творилися і проминали на чужий кошт творені різні міжнародні формації, але ті, що стоять власними силами і мають та захища-

ють справедливу ідею, втримаються і ростимуть, бо вони віддзеркалюють волю народів, волю Бога. Наша сила — в силі наших народів!

У сорокріччя АБН закликаємо скріпити нашу рідну силу всіми засобами, зокрема фінансовими! Проголошуємо *Ювілейний Фонд АБН 1983!* Хай учасничають пожертвами в ньому теж наші приятелі з-поміж держав вільних народів. Хто допомагає нам, допомагає сам собі, рятує свою волю перед злочинним більшовизмом!

Від Вашої підтримки залежить кожний наш успіх! Шлях від лісів Житомирщини до Білого дому був можливий лише завдяки Вашій підтримці!

Центральний Комітет
Антибільшовицького Блоку Народів (АБН)

1983 рік

ГИМН ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ
МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(Автор невідомий)

Насильством жорстоким республік свободу
Свавільно скорила московська Русь,
Та буде народами знищений спільно
Наслідник царату — Советський Союз.

Рефрен:

Годі коритися катові спільному,
Годі терпіти московське ярмо,
Спільними силами станемо вільними,
Свободу народам й людині дамо.

Крізь бурі і грози ми йшли до свободи,
Та Ленін свободу на штик нанизав,
А Сталін нас мучив за вірність народу
І в рабство колгоспне всім шлях показав.

Рефрен:

Годі коритися катові спільному...

Виходим до бою ми військом могутнім,
Загарбників підлих з шляху зметемо,
В боях ми здобудемо долю майбутню,
Свободу народам й людині дамо.

Рефрен:

Годі коритися катові спільному...

Гимн написаний мабуть в 1943 році.

У 40-РІЧЧЯ АНТИБОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЛЮКУ НАРОДІВ (АБН)

Прапорне гасло в боротьбі за волю України: «Свобода народам — свобода людині» зродилося в тяжку пору нашої історії, коли над Україною збиралися чорні хмари Другої світової війни.

Зродилося це гасло зі зрозуміння геополітичного положення України, яка на Сході Європи становить ключеву позицію серед усіх народів поневолених і загрожених московським імперіялізмом. Коли Україна здобуде собі волю і державність — вільними й незалежними будуть всі народи Європи.

Революційна ОУН у своєму Маніфесті в 1940 році відкинула орієнтації на чужі сили, бо, — як висловилася Леся Українка, — «хто визволиться сам, той вільний буде, хто визволить кого, в неволю візьме». ОУН поставила в свою програму орієнтацію на власні сили української нації, в співпраці і спільній боротьбі з іншими народами, що їхня воля і цілі тотожні з українськими, піднявши гасло «Свобода народам — свобода людині», яке під цю пору набрало світового значення.

На II Великому Зборі в квітні 1941 року ОУН прийняла таку постанову: «Шляхом до досягнення нашої цілі є Українська Революція в московській імперії ССРСР в парі з визвольною боротьбою поневолених Москвою народів під гаслом: «Свобода народам і людині». Першим актом для реалізації ідеї визволення народів з-під московсько-большевицької окупації була конференція тих народів восени 1943 року в Україні, на якій започатковано визвольну співдію і накреслено її загальний план.

Конференція відбулася в терені опанованому Українською Повстанською Армією і під її охороною, що в тому часі вже мала кілька добре вишколених відділів різних народів, які прийняли прихильно заклик Революційної ОУН та взяли активну участь у цій конференції.

За планом Головного Командування УПА ті відділи, відбувши вишкіл в УПА, повинні були перейти на свої національні території, там розвинулися в самостійні повстанські армії і вести визвольну боротьбу за волю своїх батьківщин. Відділом УПА, що охороняв Конференцію, командував майор грузин.

Україна, як друга по своїй силі нація в т. зв. ССРСР, має моральний обов'язок щодо інших народів уярмлених московським імперіялізмом, щоб їм допомогти й разом піти в рішальний бій за розчленування московської імперії й побудову вільних суверенних держав усіх народів ССРСР на їхніх етнографічних землях. Конференція відбулася в днях 21-22 листопада 1943 року в Жито-

мирщині, і ми відмічуємо 40-річчя тієї події, що стала зав'язком АБН. Назву «Антибольшевицький Блок Народів» прийнято на наступній Конференції поневолених Москвою народів, що відбулася 16-го квітня у Німеччині в 1946 р.

З того часу АБН під головуванням Ярослава Стецька, теперішнього голови Проводу Револьюційної ОУН, проробив велику організаційну, пропагандивну й дипломатичну працю, поширюючи ідею АБН по всьому світі та з'єднуючи до співпраці не тільки представників поневолених і загрожених московським імперіалізмом народів, але теж і великих мислителів, політиків і стратегів великих державних народів і їхню прихильність до ідей АБН. Причинившись до покликання до життя і дії Європейської Ради Свободи, Американської Ради за Світову Свободу та Світової Антикомуністичної Ліги — АБН мобілізує до боротьби проти загарбництва й тиранії червоної Москви увесь світ.

Загарбницькі війни, що їх веде під цю пору імперіалістична Москва в Азії, Африці, Полудневій і Середній Америці, зістрілення корейського пасажирського літака — викликають обурення усього людства й це створює пригожу атмосферу для поширення нашого прапорного гасла «Свобода народам і людині» серед усіх народів світу, бо всі вони тепер, без огляду чи це малі держави чи світові потуги — почуваються загрожені імперіалізмом Москви.

Нашим обов'язком є використати цю сприятливу ситуацію великим зрушенням всієї української діаспори в 40-річчя АБН і в 50-річчя голодової облоги України, щоб з'єднати прихильність і допомогу волелюбного людства в нашій визвольній боротьбі за самостійну соборну українську державу, за розвал московської тюрми народів, за свободу всіх народів, поневолених і загрожених загарбницьким московським імперіалізмом.

В цьому році проминає 25 років від проголошення президентом США Д. Айзенгавером Тижня Поневолених Націй, що відбулося врочисто у Вашингтоні спільно з 40-річчям АБН. Ми можемо бути горді, що ми дали світові велику ідею і наше прапорне гасло «свобода народам — свобода людині». Коли б усі народи їх прийняли як свій закон у міжнародніх стосунках і його совісно й чесно зберігали й респектували, людство жило б у мирі без страху перед війнами.

Скріпімо, отже, всі клітини АБН, ще більше оживімо їхню та всього Українського Визвольного Фронту працю, щоб якнайкраще використати сприятливу нагоду та прискіпити здійснення нашої найбільшої ідеї — визволити український народ і всі поневолені Москвою народи!

Президія
Світового Українського Визвольного Фронту

Жовтень 1983

Ярослав СТЕЦЬКО

СОРОКОВІ РОКОВИНИ АБН

(Промова, виголошена в Конгресі США 18 липня 1983 р.
президентом АБН)

Антибольшевицький Блок Народів (АБН) постав на Конференції поневолених народів, в якій брали участь, серед інших, представники України, Білорусії, Грузії, Азербайджану, Північного Кавказу, Туркестану й Ідель-Уралу в 1943 р. в Житомирщині, Україна.

Конференція закликала західних альянтів приступити до спільного з поневоленими народами фронту не тільки проти нацизму, але й проти його генетичного прототипу — большевизму.

Це спасло б увесь людський рід від нинішньої загрози атомового голокосту і започаткувало б кончину обидвох колоніальних імперій — російської і німецької.

Початкова ціль АБН полягала в тому, щоби служити політичним і військовим координаційним осередком повстанських рухів поневолених народів.

У 1950-их роках визвольна концепція АБН здійснювалася в ГУЛагу масовими страйками і повстаннями політичних в'язнів поневолених народів, котрих начислювано понад 17 мільйонів.

В її повному вимірі національно-визвольна революція поневолених народів — це боротьба між двома протиставленими світами, двома несполучними системами, двома різними світоглядами і способами життя: світ героїчного християнства та релігії в загальному — проти московського атеїзму; незалежні й суверенні народи — проти світової колоніальної імперії; демократія — проти тоталітаризму; національні традиції, відрубні, особливі вартості кожної нації, мозаїка національних культур, з яких кожна додає свій жемчуг у світову скарбницю — проти русифікації та «соціалістичного реалізму»; право на приватну власність — проти колективістського рабства; родина як угольний камінь морально міцної нації — проти морального упадку; національний ідеал — проти імперіялістичного.

Під сучасну пору АБН повсякденно мобілізує поневолені в СРСР та «сателітах» народи до кінцевого етапу тривалого революційного, національно-визвольного процесу — національних повстань, які доведуть до знищення комуністичної системи та розвалу російської колоніальної імперії зсередини на національні, суверенні й незалежні демократичні держави, кожна в своїх етнографічних кордонах.

Боротьба ідей та політичних концепцій є вирішальним складником цього революційного визвольного процесу. Мірилом великої ваги, якої Москва надає ідеологічно-політичному способу веден-

ня війни проти визвольницьких сил, нехай послужить недавня промова Константина Черненка на пленарній сесії ЦК КПСС 14 червня 1983 року.

У своїй промові Черненко ототожнив найстрашніші загрози для російської імперії — націоналізм і релігію. Він також уголос назвав побоювання Кремля, звертаючи увагу на заклик президента Рональда Рейгана до «хресного походу» ідей проти «комуністичного зла».

Президент Рейган, постійно підкреслюючи «Проект демократії», зрозумів значення ідеологічно-політичної офензиви, зокрема стосовно до поневолених народів.

Ідеологічна битва не є менш життєво-важливою, як поточна пекуча потреба технологічного змодернізування західних зброєних систем.

Ідеї — вирішальна зброя!

У зв'язку з тим ми повинні собі закарбувати в пам'яті такий основний факт: численні поневолені народи в СРСР представляють більшість населення Советського Союзу.

Большевізм — це синтез російського імперіялізму та комунізму, це тотальна система окупації, накиненої російською збройною силою, органами КГБ та цілим терористським апаратом, компартією; це гігантський концтабір.

Ця система є суміш засобів та способів репресій, яких головна мета викоринити й знищити традиційні структури й інститути даного народу, заступаючи їх водночас силою — большевицькими, тобто російськими, комуністичними, статичними, атеїстичними, протиособовими, протинаціональними інституціями.

У 1933 р., 50 років тому, в наслідок спротиву большевицькій колективізації та російському способу життя понад 7 млн українців згинули від брутального, плянованого і нечуваного, зорганізованого Москвою голоду.

Свобода або рабство — це дилема, перед якою людство стоїть, зокрема західні демократичні держави.

Щоб переможно вийти з цієї дилеми, західні демократії мусять зректися багатьох вигід споживацького суспільства та стану добробуту. Це єдиний шлях, по якому Захід зможе досягти мілітарного паритету-рівноваги з Варшавським пактом, зокрема якщо йдеться про звичайне, неатомове озброєння.

Є чесніше жити скромним, навіть спартанським стилем життя і забезпечити усім свободу, ніж шукати короткотривалих матеріальних користей й у висліді наражати на небезпеку свободу нас усіх.

Наш вік — вік атомової зброї.

Єдина альтернатива до цієї апокаліптичної примари лежить у військовій і політичній стратегії визволення.

Поневолені народи, з політичною і моральною підтримкою вільного світу, є здатні розвалити російську тюрму народів та її комуністичну систему зсередини, при тому ліквідуючи загрозу атомового голокосту.

Словами американського генерала Джона Сінг'лявба це представляється наступно: »Поневолені народи є Ахіллесовою п'ятою советсько-російської імперії . . . Вони, на ділі, є найнадійніші союзники Заходу, є визвольною альтернативою до атомової війни«.

Захід повинен дати моральну й політичну підтримку національно-визвольним рухам поневолених російським імперіялізмом і комунізмом в ССРСР і його »сателітах« народів.

Необхідно створити конкретні передумови для тієї боротьби, щоб вона була ефективною і у висліді переможною, припиняючи всі форми технологічної й економічної підтримки російській імперії.

Така політика буде не тільки корисною для поневолених народів, але також і для західних демократій.

Якщо Захід відмовиться нам допомагати в нашій визвольній справі, то він принаймні повинен стриматися допомагати нашому ворогові та ворогові всього людства.

Той, хто допомагає поневоленим народам в їх стремління до державної самостійності, — забезпечує свою власну свободу.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. »ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. »ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

УКРАЇНА — ПРЕДМЕТ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

Відзначення 40-ліття АБН і 25-ліття ТПН у Палаті Репрезентантів і в Білому Домі США у Вашингтоні 18-го і 19-го липня, 1983 року, при співучасті визначних державних мужів США і самого президента Рональда Реґана належить без найменшого сумніву до найсвітліших сторінок у визвольній акції Українського Націоналістичного Визвольного Руху під проводом дост. Ярослава Стецька в наших часах. Важність тієї події для української визвольної політики і для світлого майбутнього всіх поневолених большевицькою Москвою народів віддзеркалена не тільки присутністю на цих урочистостях найвищих речників американського уряду та дипломатичного корпусу, але також — і зокрема — в тому, що вони публічно заявили та що ввійшло в державну документацію для сучасних і майбутніх потреб.

Український Націоналістичний Визвольний Рух під проводом революційної ОУН осягнув під час 1981, 1982 і 1983 рр. три важливі для загальної національної справи успіхи: *першим* успіхом у цьому десятилітті стало широке відзначення 40-ліття проголошення відновлення Української Державности 30 червня, 1941 року, яке відбилось широко луною також на міжнародному полі; *другим* успіхом стало відзначення 40-ліття з дня постановня УПА, що одержало надзвичайно широку моральну й політичну піддержку визначних політиків і військовиків із різних країн світу; *третьім* успіхом стало відзначення 40-ліття АБН і 25-ліття ТПН у Вашингтоні з дуже широкою і надзвичайно широкою, безпосередньою піддержкою зокрема найвищих представників американського народу.

Хоч усі ці три надзвичайно успішні події були зорганізовані представниками Українського Націоналістичного Визвольного Руху, а зокрема за старанням голови Проводу ОУН і голови ЦК АБН дост. Ярослава Стецька, вони і все те, що осягнено в нутрі нашого народу і на міжнародньому полі перед цими подіями, та що з певністю осягнеться в майбутньому — це безперечно скомульований вислід поперше невгнutoї ідейно-політичної цілеспрямованости українського народу в своїй безкомпромісовій політичній і збройній боротьбі проти ворогів України, а головнo — проти московсько-большевицьких наїзників та імперіялістів, що їх український народ так яскраво заманіфестував під час Другої світової війни у боротьбі з німецьким гітлеризмом і московським большевизмом на власній землі, що їх наш народ так мужньо, на правду по-геройськи продовжував після тієї війни проти московсько-большевицьких наїзників і що наш народ з таким же геройством маніфестує під час проминаючих десятиліть у явному і закритому Русі Опору; а подруге — це скомульований вислід само-

відреченої праці в нутрі української діаспори і на міжнародньому полі широких громадських кругів, їхніх речників і представників. Все, що вони досі досягнули — це здобутки українського народу та його національної справи.

Обговорюючи не раз різні питання з міжнароднього фронту боротьби, ми відзначаємо цю увагу, яку державні мужі вільного світу присвячують традиційним інтересам своїх державних народів, і цю рішучість, з якою вони обороняють ці найважливіші національні інтереси.

Першим і найважливішим національним інтересом українського народу є його визволення* з московсько-большевицького ярма, відновлення на його етнографічних землях самостійної та суверенної держави, закріплення держави і розбудова всіх ділянок життя і творчости народу. Здійснення цього інтересу пов'язане з розвалом російської імперії на національні держави поневолених Росією народів. Осягнення цього ідеалу немислиме без праці й боротьби, без безкомпромісового змагання в Україні, в уярмлених Росією народах, в нашій та других діаспорах, на внутрішньому і на міжнародньому полях. Такої принципової генеральної настанови не можуть підважувати чи зм'якшувати будь-які хвилеві чи кон'юнктурні вагання, світоглядові чи політичні орієнтації. Цілеспрямованість ідейна й політична та послідовність дієва, жертвовність і працьовитість, а понад усім — віра в народ, його духівні, ідейні, всльові та фізичні спроможності — це те, що усуває барикади, переломлює фронти і провадить народ до здійснення свого життєвого ідеалу — до волі й національної державности.

Даючи в цьому числі нашого журналу вислів Вашингтонським подіям, ми сподіваємося, що увесь український політичний, церковний, громадський та культурний світ витягнуть з Вашингтонських святкувань та з усіх других подібних осягів не тільки заохоту для дальшої кропітливої праці, але в першу чергу заохоту для необхідної ідейної, світоглядової цілеспрямованости та безкомпромісовости у праці й боротьбі за здійснення українського національного ідеалу — відвоювання Української Самостійної Соборної Держави!

Шлях до цього ідеалу вже зрошений ясно кров'ю наших попередників. Він устелений горами трупів. Але, — чи є на світі народ, що не проливав крові та не встелював свого життєвого шляху трупами? Боротьба за право на вільне державне життя — це не злочин, ані не кара, але привілей кожного народу принаймні до часу, коли між вільними народами запанує дійсне братерство, дійсна пошана і дійсна культурна, господарська і політична співпраця на засадах християнізму та гуманности. Маємо переконання, що такий час поступово наближається, а рівночасно радіємо, що із наближенням того часу наша Україна стає чимраз то виразніше співпартнером будівників майбутнього.

*) Всі підкреслення в цьому розділі наші — Редакція.

ВАШІНГТОНСЬКІ ПОДІЇ

18-19 липня 1983 р. у Вашингтоні врочисто відмічено 25-ті роковини Тижня поневолених націй (ТІНН) та 40-річчя Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН). Програма складалася із чотирьох офіційних частин — обіду, конференції, вечірнього прийняття та виступу президента Р. Реґана з нагоди роковин проголошення Тижня поневолених народів у США.

Врочистості розпочалися обідом у будинку Палати Репрезентантів словом відкриття заступника голови Крайового Комітету поневолених народів, конгр. Джералда Соломона. Майстром церемонії під час обіду був конгр. Филип Крейн. Обидва американські конгресмени у своїх виступах ясно вказали на загрозу московського імперіялізму і комунізму та у цьому контексті відмітили значення поневолених народів. Молитву провів сотрудник української католицької парафії у Вашингтоні о. Йосиф Денищук. Після молитви, майстер церемонії конгр. Филип Крейн представив голову УДП, Проводу ОУН і АБН Ярослава Стецька, якого учасники привітали тривалими оплесками. Конгр. Крейн відмітив, що Ярослав Стецько всупереч нацистам очолив у 1941 році Українське Державне Правління і що «український народ намагався відновити (свою державу — ред.) в один із найгірших і найчорніших періодів європейської історії». Ярослав Стецько у своїй ґрунтовній промові, виголошеній англійською мовою, накреслив політично-стратегічні і морально-етичні аспекти конфронтації між московським імперіялізмом і комунізмом та вільним світом і підметну роллю, яку відіграють поневолені народи у плані свого національного визволення, а тим самим у плані тривалої розв'язки світової кризи шляхом ліквідації сучасної російської імперії — ССРСР.

Черговими промовцями під час обідньої програми були: колишній дорадник президента Реґана для справ безпеки Ричард Аллен та діючий амбасадор США до ООН п-ні Джін Кіркпатрик. Ричард Аллен вказав на факт, що Америка «не надає достатнього значення проблемі поневолених народів», а Джін Кіркпатрик у своїй обширній промові дала огляд змагань за самостійність поневолених Москвою народів, указавши, що першою жертвою російського імперіялізму була Україна. Обідня програма закінчилася промовою конгр. Самуеля Стретона, який також засудив Москву і її імперіялізм. В обідній програмі, разом з визначними особами з американського і неамериканського світу, взяло участь приблизно 300 гостей.

Черговою частиною програми була пополуднева конференція, присвячена поневоленим народам, яка відбулася у будинку Сенату з участю приблизно 200 осіб. На конференції, якою керував голова «Юнайтед Стейтс Каунсіл фор Ворлд Фрідом» ген. Джон Сінґляувб, було виголошено 10 коротких, але змістовних промов, в яких наголошено визвольну проблематику поневолених народів. Серед промовців

були: почесний голова Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ) д-р Ку Ченг-канг, амбасадор США до Організації Американських Держав (ОАД) Вільям Міддендорф, представник Афганістану і кол. амбасадор цієї країни в США Вагід Харім, секретар зовнішніх справ Національного Союзу для повної незалежності Анголі (УНІТА) Джерема Чітунда, представник Коаліції вільних в'єтнамців п-і Лі ті Анг, кол. член австралійського парламенту Даглас Дарбі. Усі ці промовці заявили підтримку поневоленим народам у їхній боротьбі за самостійність, висловили критичні зауваги щодо браку задовільної допомоги з боку країн Вільного світу для національно-визвольних рухів цих народів, і закликали до посиленої підтримки від Заходу, а особливо США.

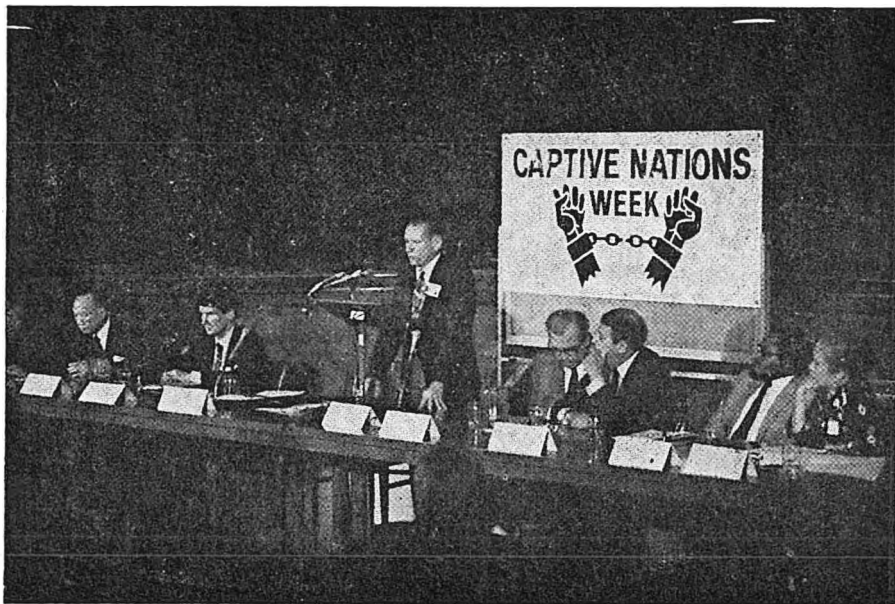
Одну із найбільш змістовних доповідей виголосив посол до британського парламенту і голова Європейської Ради Свободи (ЕРС) Джон

Президент Роналд Рейган вітається з Ярославом Стецьком, а відтак промовляє в Білому Домі під час відзначення 25-річчя ТПН і 40-річчя АБН. В першому ряду — Ярослав і Слава Стецьки.

Вілкінсон, який заявив беззастережну підтримку змаганням поневолених народів за самостійність, вимінив 50-ліття голодової облоги України, як теж привітав голову АБН Ярослава Стецька і п-і Славу Стецько, в чому відмітив, що Я. Стецько є «останнім прем'єром вільної української держави». Голова Американських Приятелів АБН (АП АБН) інж. Богдан Федорак виголосив стислу програмову доповідь, у якій, серед інших практичних пропозицій, запропоновано Вільному світові проголосити «Велику хартію незалежності» для поневолених народів. Заключне слово виголосив господар конференції ген. Дж. Сінглярвб, в якому він теж нап'ятував імперіялістичну політику Москви і вказав на потребу належної підтримки поневоленим народам.

Третьою частиною програми святкування було офіційне прийняття у готелі «Гаятс Рідженсіс» з участю понад 270 осіб. Головним почесним гостем на цьому вечорі був віце-президент США Джордж Буш з дружиною, який теж був і головним промовцем. Голова УДП, Проводу ОУН і АБН Ярослав Стецько і п-і Слава Стецько були серед запрошених почесних гостей головного стола. Господарем вечора був кол. конгресмен, а тепер дорадник Стейт Департаменту Едвард Дєрвінський. На початку програми вечора говорив кол. в'язень комуністичного В'єтнаму сен. Джеремія Дєнтон, який змалював драматичні картини із своїх переживань у большевицьких концтаборах і в'язницях для американських військовополонених, показуючи на прикладах, що большевикам не вдалося здушити у в'єтнамців, як і у всіх інших поневслених народах, віри в Бога і прагнень до волі і самостійности.

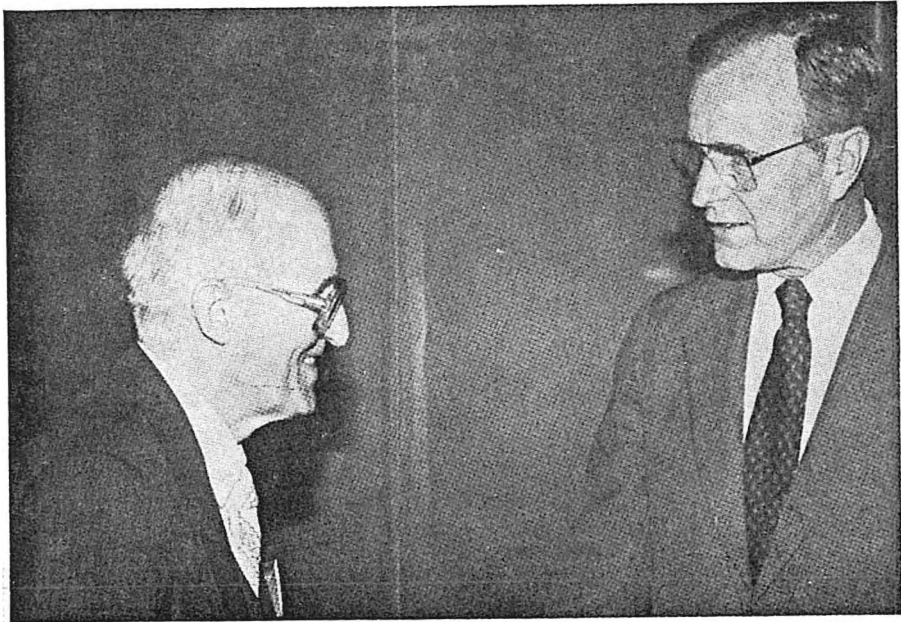

Промовляє ген. Дж. Сінглярвб

Відтак виступив ген. Дж. Сінглювб, який у своєму слові вимінив три передумови для успішної боротьби з московським імперіялізмом і комунізмом, а саме: треба бути постійно діяльним, мати відповідних провідників і не давати себе залякувати Москвою. Перед вечерою відбулася молитва, яку провів капелян Сенату д-р Н. Гербусон, а господар вечора Е. Дервінський представив почесних гостей.

Головною точкою офіційної гостини була промова віце-президента США Джорджа Буша, якого представив конгр. Джералд Соломон. Віце-президент Буш вказав, що цього року рівночасно із відзначенням Тижня поневолених народів «ми відзначаємо 50-річчя силою організованого голоду в Україні, в наслідок якого втратили життя 5 до 7 мільйонів людей». Він теж зреферував трагедії поневолених большевизмом народів по всіх континентах і висловив переконання, «що світло волі ще далі ясно сяє у серцях народів Східної Європи, балтицьких країн, України та інших поневолених народів», і що ці країни стануть вільними.

У вівторок 19 липня ц. р. у Білому Домі відбулася четверта і остання частина програми, на якій виступив з промовою президент США Рональд Реган, у якій він недвозначно підкреслив солідарність США з

Голова УДП Я. Стецько вітається з віцепрезидентом США Дж. Бушом

боротьбою поневолених народів за їхню волю і самостійність. Сильний тон промови віддзеркалений у його початкових словах: «Сьогодні ми прийшли, щоб виявити солідарність із нашими поневоленими сестрами і братами. . . Сьогодні ми звертаємося до всіх у Східній Європі, хто є розлучений із своїми ближніми і близькими потворною залізною куртиною. Кожній особі, яка перебуває у пастці тиранії, чи це буде в Україні, Мадярщині, Чехо-Словаччині, Кубі чи В'єтнамі, ми пересилаємо вияви нашої прихильності і підтримки, і заявляємо їм, що вони не самі. Наше становище мусить бути: *ваша боротьба є нашою боротьбою. Ваша мрія є нашою мрією. І колись ви також будете вільними*». Ці слова президента Регана були прийняті присутніми рясними оплесками. Серед гостей, що були запрошені на урочистості до Білого Дому, був голова УДП, голова Проводу ОУН і АБН Ярослав Стецько і мгр Слава Стецько.

У дводенній програмі відмічувань у Вашингтоні 25-ліття Тижня поневолених народів і 40-ліття АБН, крім уже названих достойних гостей і промовців, взяла численну участь українська делегація, до якої входили керівні особи і представники політичних і суспільно-громадських організацій і установ, серед яких були: віце-президент УНР в екзилі — д-р М. Степаненко, в.о. президента УЖКА — І. Білінський, від ОУВФ у США — В. Мазур, М. Нестерчук, М. Степаняк, Я. Росола, голова УНРади — В. Біляїв, представники АП АБН — Д. Процик, Р. Поттер, представники УЖКА — д-р М. Снігурович, М. Шпонтан, І. Царик, голова Світового Об'єднання Прихильників Державного Центру УНР в екзилі — С. Букшована, голова СУСТА — Р. Лозинська, представник Комітету Поневолених Народів в США — К. Чумаченко, представники «Провидіння», української преси та інші. В склад української делегації з Канади входили: голова АБН в Канаді — Орест Стеців, голова ГУ ОЖ ЛВУ — Марія Шкамбара, голова ЛВУ відділ в Торонті — д-р Святослав Падучак, голова Комісії ОУВФ за звільнення українських політв'язнів в СРСР — Ольга Заверуха і член КУ СУМ — Микола Заверуха.

Чи Ви вже вирівняли передплату «В.Ш.» на 1983 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 36-річчя! Допомогайте його розбудовувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців!

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДЗНАЧЕННЯ РІЧНИЦЬ ТИЖНЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАЦІЙ І АНТИ- БОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЛЮКУ НАРОДІВ У ВАШІНГТОНІ

(імб) — Серед невідрадної дійсності внутрішніх конфліктів в українському суспільно-політичному житті, не знаходять належної оцінки та пропагандивного наголосу в пресі навіть такі події, які переходять межі досягнень того чи іншого українського політичного середовища у своєму всенациональному значенні та інтересі української справи.

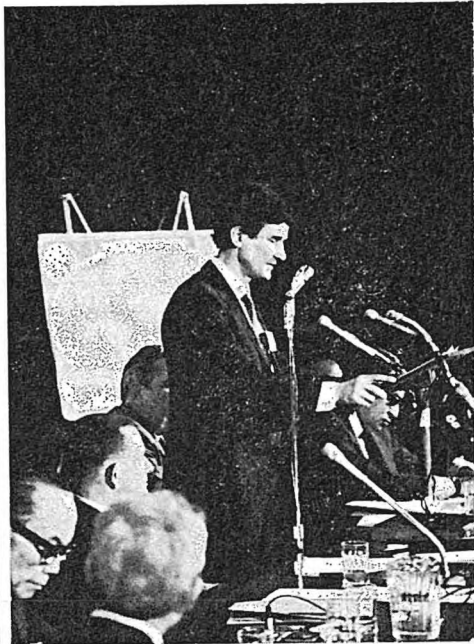
Не можна хіба заперечити факту, що однією із таких подій було відзначення 25-річчя Тижня Поневолених Націй і 40-річчя Анти-большевицького Блоку Народів в Капітолі у Вашингтоні й у Білому Домі 18 і 19 липня, 1983 р., з участю президента Роналда Рейгана, віцепрезидента Джорджа Буша, амбасадора США в ОН Джін Кіркпатрик, президента АБН і голови Українського Державного Правління в 1941 р. Ярослава Стецька, сенаторів, конгресменів та інших політичних достойників.

Політичний аспект цієї події виявляється зокрема на тлі розвиткових тенденцій американської зовнішньої політики, яка в своїх заложеннях не виходила поза рамки т. зв. «контейнменту» — стримування поширення комуністичної загрози у світі. В концепції цієї політики проблема поневолених Москвою націй була трактована як внутрішня справа ССРСР. Питання суцільності чи розподілу советсько-російської імперії на незалежні національні держави було визначене в площині збереження неподільності територій ССРСР, з панівним російським народом та «етнічними меншостями». Українців трактовано як «важливий і особливий елемент в російській імперії, які однаке не виявили ознак бути «нацією», спосібною здійснювати успішно обов'язки незалежності в обличчі великого спротиву росіян». Український народ окреслювано як похідний від російського й польського народів, а українську мову — як селянський діалект. В геополітичному й економічному аспектах цієї політики відокремлення України від Росії уважалось настільки «штучним і руїнницьким», як відокремлення центральних стейтів від економії США. Послідовно за цим, американська політика й стратегія ґрунтувались на співпраці з Росією і російським народом, пропонуючи українцям і іншим неросійським народам «знаходити співжиття з росіянами у сфері федерації й обмеженої політичної й культурної автономії, без економічної і мілітарної незалежності, в рамках традиційної російської імперії».

На протязі минулих десятиріч українці в США у проводі з Українським Конгресовим Комітетом Америки активно діяли, щоб добитись зміни такої політики США в користь українського й інших поневолених Москвою народів і їх національно-державних аспірацій. Переходовим успіхом у цій дії було схвалення Конгресом США в 1959 р. «Резолюції Тижня Поневолених Націй» та проголошення її президентом Двайт Айзенгауером законом для американського народу.

На тлі декорації АБН у Конгресі США, промовляє дост. Я. Стецько

Промовляє член Британського Парляменту Джон Вілкінсон він же голова Європейської Ради Свободи.
(До статті «Вашінгтонські події»)

В тій резолюції Конгрес США виразно ствердив поневолення України й інших націй у СССР комуністичною Росією, визнаючи цим їхню національну й державну окремішність, та закликав американський народ підтримати стремління поневолених Москвою народів до волі й відновлення їх державної незалежності.

Одночасно, на міжнародньому форумі Світової Протикомуністичної Ліги, в наслідок зусиль президента АБН Ярослава Стецька, цей єдиний протикомуністичний світовий форум включив у свою програму боротьби проти комунізму також і боротьбу проти російського імперіялізму, в допомозі усім поневоленим націям відзискати волю й державну незалежність.

Зберігаючи в основі прагматичні настанови у формуванні політичної стратегії, американська зовнішня політика, від часу урядування президента Реґана, виявляє подекуди елементи ідеологічного розуміння і інтерпретації суті советсько-російського імперіалізму та його загрози американським життєвим і державним інтересам. Це зокрема у з'ясуванні президентом Реґаном імперіалістичних тенденцій російського месіанізму та в оцінці советсько-російської імперії як «злочинної імперії», націленої на завоювання усього світу. В такому контексті президент Реґан закликав минулого року у своїй Проклямації з нагоди відзначення Тижня Поневолевих Націй підтримати стремління поневолевих націй у СССР до волі й державної незалежності.

На проблиски зміни настанов у формуванні напрямних і цілей американської зовнішньої політики можуть також вказувати і намагання включити в політичну стратегію США справу підтримки демократизації комуністичних країн та допомогу підпільним революційним рухам у боротьбі проти комуністичного тоталітаризму й поневолення. Державний Департамент США починає врешті усвідомлювати, що в остаточній аналізі вирішальними факторами в демократизації комуністичних країн мусять бути внутрішні визвольні сили даних народів, що самі вирішуватимуть власну долю.

Голова УДП Я. Стецько і амбасадор Джін Кіркпатрик

З цими проблисками нових тенденцій американської зовнішньої політики збігається в часі і цілеспрямованість політика й мілітарна стратегія визволення Антибольшевицького Бльоку Народів, згідно з якою поневолені Москвою нації, при моральній і політичній допомозі вільного світу, спосібні розкласти советсько-російську імперію з нутра, відновити свої суверенні держави і цим виключити можливість нуклеарного голокосту.

Ця визвольна концепція, що її від років голосить у вільному світі президент АБН Ярослав Стецько, починає знаходити зрозуміння в провідних політичних і військових колах у вільному світі, зокрема в Америці, де генерал Джон Сінглярб, голова Американської Ради за свободу у світі, підкреслив у своїй аналізі політичної ситуації у світі, що «поневолені Москвою нації є найбільш надійними союзниками Заходу і становлять визвольну альтернативу до нуклеарної війни».

В цьому дусі висловлюються також і провідні американські сенатори, конгресмени та політичні діячі, сприяючи визвольним аспіраціям українського й інших поневолених Москвою народів.

На тлі такої політичної атмосфери, відзначення 40-річчя АБН в Капітолі у Вашингтоні, з виступом амбасадора США в ОН Джін Кіркпатрик, яка у своєму слові підкреслила поневолення України Росією, з промовами колишнього голови Крайової Ради Безпеки при Білому Домі Річарда Аллена, президента АБН Ярослава Стецька, конгресмена Джералда Соломона, провідного члена Комітету зовнішніх справ у Конгресі США, а теж з виступами Президента й Віцепрезидента США на відзначенні Тижня Поневолених Націй, є подією, що має незаперечне політичне значення для української справи.

Також те, що на прийнятті з нагоди 40-річчя АБН президент АБН і голова Українського Державного Правління в 1941 році Ярослав Стецько сидів побіч американського амбасадора в ОН, а на репрезентаційному бенкеті побіч Віцепрезидента США, з яким вів при столі розмову, як і те, що представляючи президента АБН Ярослава Стецька, головний дорадник Державного Секретаря Едвард Дервінські назвав його прем'єром українського уряду, не могло мати місця без узгодження з вимогами протоколу Державного Департаменту. А вже — запрошення до Білого Дому, де промовляв президент Реґан, а голова Українського Державного Правління Ярослав Стецько сидів з дружиною на першому місці й вітався з президентом США, має окрему вимову, як теж вимовним у політичному змісті було наголошення в промовах президентом Реґаном і віцепрезидентом Бушем голодового народовбивства Москвою українського народу в Україні в 1932-1933 роках.

Це вперше американські державні мужі заговорили прилюдно про Україну, звертаючи увагу американського народу й вільного світу на проблему поневолених Москвою націй.

Ця проблема була також головною темою доповідей під час Світової Конвенції представників державних і поневолених націй з різних країн і континентів в залі Конгресу США, на закінчення якої модератор ген. Джон Сінгльєв висловив особливе признання президентові АБН Ярославу Стецькові за його видатний вклад у популяризацію визвольної боротьби поневолених Москвою народів у вільному світі та активізацію протикомуністичних сил у світі для спільної боротьби проти комунізму й російського імперіалізму.

Хоча передчасно було б робити будь-які прогнози щодо сприятливіших для української справи вітрів в американській зовнішній політиці, супроти відбутих в Капітолі відзначень річниць Тижня Поневолених Націй і АБН можна відповідально сказати, що виступи й промови президента Регана, віцепрезидента Буша й амбасадора Джін Кірпатрик, одночасно з президентом АБН і головою Українського Державного Правління Ярославом Стецьком — мають незаперечне політичне й пропагандивне значення для популяризації української справи, що повинні признати й позитивно оцінити всі українці в Америці й у світі.

Принижуючим проявом на тлі успішного відзначення річниць Тижня Поневолених Націй і АБН у Вашингтоні залишиться інформація про це відзначення в щоденнику Українського Народного Союзу «Свобода», де промовчано відзначення 40-річчя АБН і промову президента АБН Ярослава Стецька, а також його участь у бенкеті, разом з віцепрезидентом Бушем, та присутність у Білому Домі, де промовляв президент Реган. Такою тенденційною й неетичною постановою «Свобода» не пошкодила ні АБН, ані його президентові Ярославу Стецькові, але нанесла шкоду українській справі, що залишиться тавром національного сорому.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

« В І С Н И К »

суспільно-політичний і науково-літературний місячник
Організації Оборони Чотирьох Свобід України,

що стоячи на християнських національно-соборницьких засадах, на-
світлює проблеми українського національно-визвольного руху, містить
статті на міжнародні, крайові, внутрішньоукраїнські, політичні, еконо-
мічні, суспільно-виховні, наукові, літературні та мистецькі теми;
друкує твори сучасних українських письменників і поетів, а також
містить критичні літературно-мистецькі огляди.

Адреса: "VISNYK" — THE HERALD

P. O. Box 304, Cooper Station — New York 3, N.Y., U.S.A.

Ст. ОСІНСЬКИЙ

»ВИ Є СУМЛІННЯМ ВІЛЬНОГО СВІТУ«

Революційний комітет поневолених народів Східної Європи й Азії, створений на I Конференції Поневолених Народів у листопаді 1943 р., яка була скликана з ініціативи ОУН-УПА для координованої національно-визвольної боротьби поневолених народів проти обох імперіалізмів — московського і німецького, проти большевизму і націонал-соціалізму, визначив загальні напрямні двофронтової війни на базі постанов Конференції та схвалених нею основних завдань.

Конференція проходила під основним таслом, яке підняла ОУН у своєму Маніфесті з грудня 1940 р.: »Свобода народам — свобода людині!« Це було в час тріумфу націонал-соціалізму, якому II Великий Збір ОУН у своїх постановах заповів боротьбу, перестерігаючи перед загарбницькими цілями німецького імперіалізму.

У відозві I Конференції до народів Східної Європи й Азії ясно й чітко визначена дальша двофронтова війна. Напередодні Конференції був бій з німцями, які наблизилися до місцевості, де мала бути Конференція. Делегати йшли в бій, командував майор грузин. Німців розбито.

На Конференції розглянуто політичне становище в світі і в ССРСР, намічено лінію спільної боротьби з німецьким і московським імперіалізмами. Створені при УПА національні відділи повинні поширитися у самостійні національні повстанські армії і перейти на свої території для продовжування боротьби. Конференція станула на становищі, що тільки шляхом революції зсередини можна розвалити ССРСР. В цій революції необхідна єдність стратегії, рівночасний виступ і скоординована дія.

Конференція вітала героїчну боротьбу народів Західної і Середньої Європи проти німецького імперіалізму і заявила свою повну політичну солідарність у цій боротьбі. Конференція визнала потрібним розгорнути серед народів Західної і Середньої Європи широку пропаганду для ознайомлення їх з визвольною боротьбою народів Східної Європи й Азії. Конференція закликала усі поневолені народи до спільної боротьби проти нацизму і большевизму в усій Європі.

Боротьба ОУН і УПА, Маніфест ОУН з 1940 р., спільний журнал Комітету поневолених народів п. з. »Наш фронт« з 1940 р. — поклали основи під I Конференцію поневолених народів і створення АБН. Це було сорок років тому.

Ідеї АБН і суверенна двофронтова війна інспірували 15 років пізніше, у липні 1959 р., Закон Конгресу США про Поневолені Нації.

Цього року відмічають поневолені нації сорокріччя АБН і — спільно з США — 25-річчя Закону Конгресу США про поневолені нації. Це добре сталося не лише з погляду поневолених націй, але не менше —

вільного світу, коли у Вашингтоні відмічувано ці дві річниці, коли десятки націй поневолені, коли російський імперіялізм все більше здобуває нові країни під своє володіння, а більшовизм уже загрожує безпосередньо США, прорвавшись з середини у західну гемісферу. Вже поволі починає визрівати пересвідчення про смертельну загрозу для вільного світу з боку більшовизму.

І не лише те, але й необхідність врахувати в стратегічне планування Заходу вирішальний чинник боротьби проти більшовизму — поневолені ними нації, які є Ахіллесовою п'ятою московської імперії і комуністичної системи. Це є в добре зрозумілому інтересі Заходу. Це не лише наш інтерес, але не менше і тих, які хочуть рятуватися перед більшовицькою потопою, перед загрозою, що її несе Москва.

Глобальній стратегії Москви не можна перебороти локальними заходами, переферійними протиставленнями їй, але тільки подібною глобальною стратегією, яка включатиме передусім чинник — найсуттєвіший — поневолені в імперії нації.

Ніяка концепція рівноваги сил, ані детант чи контейнмент (стримування) не є успішним протизаходом, ані єдино термоядерне і конвенціональне озброєння без включення чинника поневолених націй з Україною на чолі.

Останні події у Вашингтоні — в Конгресі і Білому домі — можливо засвідчують, що таке розуміння політичної і мілітарної стратегії на Заході визріває. Мабуть, не випадково президент Р. Реган у своїй проклямації заявив, що США «підтримують змагання поневолених народів, які приневолені насильством жити під пануванням чужинецької мілітарної сили і ворожої ідеології, до свободи, незалежності і національного самовизначення»... Не випадково президент відмітив у першу чергу Україну й інші поневолені нації, заявляючи, що *«ми шлемо їм вияв нашої любові і підтримку і кажемо, що вони не є осамітнені. Наше послання до них: Ваша боротьба — це наша боротьба, ваша мрія — наша мрія. І ви також будете колись вільними»*.

Далі: *«Сьогодні ми зішлись тут, щоб заявити нашу солідарність з нашими братами і сестрами, які поневолені не тому, що вони поповнили злочини, але тому, що злочини поповнені проти них диктаторами і тиранами»*... «Немає людини достатньо доброї, — говорив нам Лінколн, — щоб панувала над іншою без її згоди»...

«Коли ми відмічаємо 25-річчя Тижня поневолених націй, я маю одне запитання до поневолювачів: якщо комунізм — це хвиля майбутнього, то чому ви потребуєте мурів, щоб затримувати людей у себе і армій таємної поліції, щоб примушувати їх мовчати?»

І далі: «Демократія — хай і не досконала, — але хоробрі люди, які ризикують життям за свободу, не втікають від демократії. Вони втікають до тієї демократії від комунізму»...

І чергове вирішальне і повчальне ствердження: «Багато мілітарних режимів еволюціонувало до демократії. Але ніколи комуністичний режим не став демократією, забезпечуючи народові свободу і даючи

йому економічний добробут». Цим ствердженням президент Роналд Реган чітко заперечив усякі можливості демократизації, лібералізації, гуманізації комунізму («з людським обличчям»). Варто не одному запам'ятати цю категоричну думку Р. Регана...

»Ото ж багато з вас знає терпіння, які я з'ясував, — продовжував президент Реган. *Ви є сумлінням вільного світу.* І я апелюю до Вас — хай ваші голоси почують. Скажіть їм: *»Ви можете ув'язнювати нарід, ви можете загарбувати їхнє майно. Ви можете закривати їхні згромадження і спілки, ви можете тероризувати їх священослужителів і дисидентів. Ви можете заборонити їм крізь їх уста виголошувати ім'я Ісуса, але ви ніколи не знищите любови Бога і свободи, які палають в їх серцях. Вони затріюмфують над вами«*...

II

Промова президента Роналда Регана мала глибокі християнські основи. Його ідеологічна боротьба проти комуністичного зла і диявольської імперії, як він при іншій нагоді висловився, не є поверхова, а впливає з релігійних мотивів. Його релігійні елементи в цій боротьбі двох протиставлених світів мають багато спільного з ідеологічними основами українського революційного націоналізму, який спирає свою метафізику і мораль на християнство.

Героїчне християнство проти большевицького безбожництва — мотив визвольної боротьби у сфері світогляду й етики. »Справа свободи, — каже президент, — це є справа Бога«. »Ми (американці) народилися як нація під опікою Бога«. »Дві візії зустрілися. Перша вірить, що всі люди є створені рівними люблячим Богом, який поблагословив нас усіх свободою... Друга візія вірить, що релігія є опієм для народу...«

І далі: *»Тепер дехто вірить, що ми мусимо приглушувати наші голоси ради миру. Я не годжуся. Мир творять або ламають не словами, а ділами...«*

Ми мусимо тримати нашу мілітарну силу міцною, щоб відстрашувати агресора. І ми ніколи не втратимо, коли говоритимемо правду»...

»Запитайте себе самих: чи були це наші слова, які зруйнували мир в Афганістані, а чи була це советська агресія? Чи ми служимо мирові, коли замкнемо наші уста тоді, коли тортурують мільйони або вбивають у В'єтнамі і в Камбоджі? Чи нам не треба говорити публічно, щоб домогтися, щоб ці злочини стримати? Не є провокативним перестерігати, що коли десь раз комуністична революція заіснувала, то громадянам не дозволяють там вільних виборів, вільної преси, вільної торгівлі, свободи слова, свободи релігії, власності, або свободи вільного подорожування«.

Щоб ставати в обороні поневолених, — бо це був би злочин коли б не стати, — президент Реган заповідає поліпшення і поширення радіопередавань »Голосу Америки«, »Вільної Європи«, »Радіо Свобода«, а для Куби радіо »Марті«.

»З вірою, як нашим дороговказом, ми збережемо найглибші скарби людського духа, опануємо цю мудрість, — свободу збудувати краще життя у наш час і обіцянку вічно триваючого життя в Його царстві«...

З вашою поміччю ми стоятимемо плече-в-плече і будемо мати спрямований наш зір на найдавші цілі... Хай Бог Вас благословить!»

Президент Реган належить до тих небагатых мужів Заходу, які вбачають у ході історії волю Божого Провидіння. Він, може, відповідає тому прагненню епсхи, яка потребує державних мужів — візіонерів, які Боже Провидіння і вічні вартості людини й нації підкреслюють, а не культивують тільки матеріяльне, проминальне, вони добачають вічне в житті нації і людини, як Богоподібної істоти.

Чи США є вже готові сприйняти ці заложення, від яких виходить Р. Реган, — покаже майбутнє. У кожному разі — без великих візій Бога і Батьківщини, без глибокої віри в Боже Провидіння, у націю як твір Бога, як »думку Бога«, в людину як істоту створену на образ і подобу Божу, а тому призначену жити вільно, бо »ми всі — діти Божі«, — не можна перемогти »комуністичне зло« і »диявольську імперію«.

Коли ми виконуватимемо Божі закони і веління, коли служитимемо Батьківщині, а через службу їй, через культ героїчного в житті, культ божественного — Творцеві, ми не можемо бути предметом знищення, ані не можуть бути дані у руки злочинців і воюючих безбожників Кремля ключі до знищення світу, цілого людського роду.

Наскільки ідеї Р. Регана зрозуміють його виконавці у голошенні правд нації і людини, вічних вартостей — покаже майбутнє. Президент наголосив значення правди, голошеної через радіопередавання за залізу заслону, але чи виконавцями цього будуть далі ліві ліберали по старому стилеві, а чи ті, які зрозуміли концепцію ідеологічного бою Р. Регана, як і етично-ідейного відродження Америки в дусі вічних ідеалів Божих і нації, що є »під опікою Бога«, тобто нації, яка притягала багатьох в надії, що »Америка це країна справедливости, чесности, моральности і співчуття«, — ми не знаємо.

Подекуди є познаки, що шлях до ідеалу Р. Регана, як дороговказу практичної політики — ще далекий. Середня верства тих, що при владі, ще далека від тих ідеалів, які проголосив Р. Реган під час урочистости з приводу 25-річчя Тижня Поневолених Націй. Запрошені гості оваційно прийняли його ідеологічні, світоглядові, етичні і політичні напрямні, але чи так прийме виконавча верства його адміністрації та означені інституції, до яких це відноситься? Широкі кола американського народу були б розчаровані на довгі десятиріччя, коли б Р. Реган не мав спроможности здійснити свої ідеали не партійно-політичного грача, але державного мужа з великими візіями — Бога і Батьківщини, яка »стоїть під опікою Бога«... Ми бажали б, щоб в інтересі вільного світу, а не тільки поневоленого, Р. Реган вийшов переможним у своїй ідеологічній і політичній кампанії проти »диявольської імперії« й »комуністичного зла«... Чи ліві ліберали дадуть йому

можливість здійснити його плани, — бо вони інфільтрують усюди! — годі сказати.

»Нескорений людський дух«

Свою промову віце-президент Дж. Буш зосередив здебільша на практично-політичному аспекті аналізу світової дійсності, поставивши в початок своїх міркувань Україну. »Цього року, під час Тижня Поневолених Націй, ми відзначаємо жахливу річницю — 50-річчя насильного голодомору в Україні, в якому загинуло 5-7 мільйонів людей. Минули роки й ми мали подібні сумні річниці. Східна Німеччина 1953, Угорщина 1956, Чехо-Словаччина 1968, Афганістан 1979, Польща 1982.

Від часу, коли Конгрес авторизував Президента проклямувати Тиждень Поневолених Націй, п'ять інших вільних країн перемінилися в комуністичні тюремні держави: Куба, Камбоджа, кол. Республіка В'єтнам, Ляос, Афганістан«... Віце-президент описує трагедію цих країн, терор, знущання, »жовтий дощ«, хемічні й бактеріологічні засоби війни, масові екзекуції, масові втечі населення, зокрема вбогих хліборобів як »контрреволюціонерів«, масова голодова смерть, — усе це наслідки комуністичної системи...

Віце-президент проходив різні регіони світу, куди насильством Москви імпортовано комунізм, зупинившись довше на Центральній Америці, і сказав, м. ін., таке: »Еден Пастора, герой нікарагуанської революції, підняв зброю проти сандиністів, щоб визволити свій нарід від — як він описав це — советського рабства. Так, ми знаємо, що діється, якщо Ви пробуєте ділитися владою з комуністами. Як можемо ми з добрим сумлінням приневолювати сальвадорців поступати так само!?»

Це дуже цінна наука для всіх тих, які вірять в еволюцію комунізму до демократії, чи поділу влади з комуністами. Це стара наша теза, яку з приємністю відмічуємо, коли чуємо ті самі слова з уст віце-президента США.

»Я почав цього вечора говорити про сумні річниці відмічування Тижня Поневолених Націй. Але цей Тиждень повинен бути теж часом святкування — святкування людського духа, що залишається нескореним, що лишився живим і він остаточно затріумфує над усяким поневоленням. Тому, які б засоби гноблення комуністи не стосували, вони ніколи не знищать світла волі. Після двох чи трьох генерацій поневолення це світло сяє яскраво у серцях народів Східної Європи, балтійських держав, в Україні й у інших поневолених націях.

Ми це бачили у Польщі, де 12 мільйонів поляків вітало Папу... Ми бачимо це у багатьох постатей сьогодні, які присвятили своє життя свободі своїх Батьківщин... Ми бачимо це у хоробрих постатей у ССРСР, яких змаг за основні людські права викликав повну лють комуністичних можновладців... Ці постаті присвятили своє життя незламній вірі у свободу і справедливість, яких голос, індивідуальний і спільний, остаточно переможе — проти таємної поліції і кулеметів, проти тюрем, концтаборів і психіатричних в'язниць і усієї машини

тиранської держави, бо їх голос — це послання правди. І немає брехні такої сильної, щоб могла перемогти силу правди...

Я сподіваюся, — кінчав віце-президент свою довшу промову, — і вношу тост на той вже недалекий час, коли список поневолених націй буде зменшуватися, а не збільшуватися...

А ми хотіли б сподіватися, що українська політична громадськість буде настільки патріотичною, що останні події у Білому Домі і Конгресі уважатиме корисними для української визвольної справи і, не зважаючи на групові розходження, ніхто не піднесе ні одного зневажливого голосу та не вишле доносу й оклеветування, як це було після святкування річниці 30 червня 1981 р. в Конгресі США, коли донощики українського роду розписували наклепницькі листи на сам Акт і на одного з його творців. Коби Бог дав усім українцям на чужині більше національної гідності і честі. Це ж нас усіх спільна справа — воля України!

Увага!

Увага!

ЦІННЕ ВИДАННЯ

Роки тотального терору в ССРСР, а зокрема в УССР, увійшли в історію під назвою Єжовщини.

З нагоди 30-річчя тієї кривавої доби (1937-1967) Українська Видавнича Спілка в Лондоні (УВС) вшановує пам'ять тих мільйонів українців, що загинули смертю мучеників-рабів, виданням двотомової документальної повісті О. Звичайної та М. Млакового під назвою

»ВОРОГ НАРОДУ«

Це широко розгорнене полотно і щодо часу, і щодо просторів (Україна, Сибір, Далека Північ ССРСР, совєтська «воля», в'язниці, етапи морями й суходолом і... Колима — планета див), і щодо кількості рельєфно змальованих дійових осіб, які вирвалися живими з тогочасної дійсності. Хоч зміст твору не з веселих, але «споживається» він легко, бо побудовано його за принципом кінофільму.

Повість «Ворог народу» одержала два рази Першу нагороду: в 1948 році на Великому Конкурсі Українських Політв'язнів і в 1967 році на Конкурсі Українського Літературного Фонду ім. І. Франка в Чикаго, США. Повість «Ворог народу» має 939 сторінок малої вісімки в двох томах; віньєти роботи мистця М. Дмитренка.

Ціна за 2 томи: £6.00, або 15 американських доларів.

Замовлення разом із готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd
200, Liverpool Road,
London, N1 1LF, Great Britain.

У 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ І В 10-РІЧ-
ЧЯ З ДНЯ СМЕРТИ Д-РА ДМИТРА ДОНЦОВА

Анатоль БЕДРІЙ

СВІТОГЛЯДОВО-ІДЕЙНА БІОГРАФІЯ ДМИТРА ДОНЦОВА ДО 1913 РОКУ

(В сімдесяту річницю історичного значення виступу у Львові)

1. Вступні міркування

Початки української визвольної політики, основаної на концепції побудови Української Самостійної Соборної Держави в XX столітті, знаменні двома подіями, що чітко закарбовані в історичній пам'яті. Це виступ Миколи Міхновського з його славною «Самостійною Україною» в Харкові й Полтаві 1900 року і виступ Дмитра Донцова з його доповіддю п. з. «Сучасне політичне положення нації і наші завдання» на II Всеукраїнському Студентському З'їзді у Львові в липні 1913 р.

Проминуло 70 років від того важливого виступу д-ра Дмитра Донцова. В зв'язку з відмічуванням століття від дня його народження і десятиліття від його смерті, доцільно звернути більшу увагу на цю славетну доповідь перед студентською молоддю. Аналіз тексту промови покаже, що вже тоді Донцов мислив подержавницьки і по-соборницьки, що для нього українська нація становила найвищу земну і суспільну вартість.

Високий ідейно-політичний і інтелектуальний рівень тексту промови вказує на те, що її автор був уже тоді начитаним в модерній європейській історії та політичній теорії, обізнаний в тодішній міжнародній політиці, із *викристалізованим* поглядом про Росію та з виразними власними ідеями щодо української визвольної політики.

Повищі ствердження можуть декого здивувати, хто уявляє собі Донцова таким, який вийшов на широку всенародну сцену щойно в 20-их роках. Проте вже у 1913 р. 30-річний Д. Донцов був українським політичним діячем.

Читаючи 1983 р. доповідь Дмитра Донцова з 1913 р., насувається на думку ряд питань: звідки взявся в людини перед Першою світовою війною такий високий рівень українського державницького думання? Як Донцов став самостійницьким мислителем? Щоб ґрунтовно відповісти на ці і подібні питання і могли оцінити самий твір, необхідним є вияснення його ідеологічної біографії з-перед 1913 р.

2. Походження і рски в родинному домі

Дмитро Іванович Донцов народився в Мелітополі 17 серпня, 1883 р. Мелітопіль був тоді малим колонізованим містечком, понад десять тисяч мешканців, заснований російськими завойовниками 1816 р., після здобуття цієї частини України від татарів. Царська Росія здавна практикувала залюднювання здобутих чужих земель різнонаціональними колоністами, щоб згодом легше могли їх всіх перетоплювати в «російський нарід» при допомозі інтенсивної русифікації. На здобуті москалями приозівські землі переїздило багато українців зокрема зі Слобожанщини, бо царська колоніальна влада давала таким новопоселенцям Таврії (Приозів'я) різні догідні економічно-соціальні умовини. В половині XIX століття переїхали до Мелітополя зі Слобожанщини родичі Дмитра Донцова. Це була міщанська родина, в якій плекалася традиція правдсподібного походження з давнього роду козацького полковника Федора Донця, який знов же переїхав у XVIII стол. на Слобожанщину з Правобережжя ще за часів гетьманської держави.

Батько Дмитра, Іван Донцов відзначався великою підприємчивістю, а тому малий Дмитро виростав в обставинах добробуту завдяки енергійній праці і виявам ініціативи. Цю волюву прикмету, знаменну колоністам і взагалі новосельцям, присвоїв собі від батька теж син. На жаль, родичі Дмитра вмерли скоро: батько — коли Дмитрові було 11 років, а мати — рік пізніше. Тому ставши в дитячому віці сиротою, Дмитро Донцов мусів зарання привикати до самостійного життя, скорше ніж це звичайно буває в людей. Ним опікувався дід по матері, який був свідомим українцем.

Національностеві відносини в родині Донцових нагадують відносити в родині митрополита Андрея Шептицького: одні оприділилися по стороні одної нації, другі — іншої. Старший брат Дмитра і старша сестра потрапили в російський табір, а молодший його брат і молодша сестра — в український¹. Цей факт вказує на пануючі в родині Донцових впливи української і російської культур. Одначе між ними існувало напруження, підсилюване колонізаційними вимогами змагу. Дмитро Донцов згадував пізніше, наприклад, що в околицях Мелітополя були російські колонії, але »з ними українське населення не втримувало ніякого соціального контакту... почуття відмінности від росіян (або, як їх загально називали — 'кацапів') — було дуже виразне«. Донцов також згадує такі випадки: »Навіть у школі, учні-українці не хотіли товаришувати з 'кацапами', творили власні гуртки, залюбки співали українських пісень«². В домі родичів Дмитра була

1) Дані на основі інформації Марії Донцової, дружини д-ра Дмитра Донцова, записані Михайлом Сосновським в його книзі «Дмитро Донцов — політичний портрет», Нью-Йорк—Торонто, 1974, стор. 66.

2) Там же, стор. 65.

власна бібліотека, що складалася з українських, західньо-європейських і російських книжок. Популярними були твори Олексія Стороженка. Родина була на виступах українських театральних ансамблів.

Вже середньошкільником, Дмитро Донцов почав цікавитися питанням українсько-російських взаємин, та «чому українці й росіяни, товариші шкільної лавки в реальному училищі, сторонилися один від одного?» Він казав: «Ми співали в класі російські пісні без ніякого відчуття і приємності, а на перервах між лекціями мури школи стрясалися від співу народних українських пісень, яких нас ніхто не вчив і які ми все таки знали й якими любувалися»³. Цей мелітопільський період у житті Дмитра Донцова виховав його на українського патріота. Досить помітною подією, що вплинула на формування його патріотичних почуттів, було відзначення в 1896 році 80-ліття від заснування Мелітополя. У брошурі, виданій російською владою, Донцов прочитав, що Мелітопіль положений на шляху, яким колись ішли «бедствия для великорусского и малорусского народов» (мова про татарів). Тоді Донцов усвідомив собі, що «для мене стало цілком виразним те, що йдеться тут про два різні народи, а не про один народ з малоруською відміною» (підкреслення тут і пізніше — мої, А. Б.)⁴.

3. Ранній студентський період

Дмитро Донцов виявляв ще юнаком зацікавлення суспільними проблемами й бажання ґрунтовніше з ними запізнатися. Тому, закінчивши в Мелітополі реальне училище, він бажав вступити до університету по ділянці суспільних наук. За фінансовою підтримкою рідні, він у 1900 році виїхав з Мелітополя до Царського Села біля Петербургу, де мусів доповнити свою середню освіту, щоб бути допущеним до університету. Тоді йому було 17 років. По двох роках Дмитро був прийнятий (1902) на юридичний факультет Петербурзького університету⁵.

На основі інформацій про перебування Дмитра Донцова на Петербурзькому університеті можна судити, що він їхав туди з настановою найперше здобути знання про український і російський народи та послужити цим знанням на службі свого рідного народу, до якого мав виразне патріотичне наставлення. Дмитро Дорошенко записав у своїх спогадах такі спостереження: «Ще на весні 1903 р. я зауважив у читальні університетської бібліотеки незнайомого мені студента, що постійно читав видання Наукового Товариства ім. Шевченка й взагалі українські наукові книжки з Галичини, що їх можна було діставати з бібліотеки лише за спеціальною рекомендацією котрогось з професорів. Це

3) Там же, стор. 73-74.

4) Там же, стор. 74.

5) Гляди його «Рік 1918, Київ», Торонто, 1954, стор. 120.

був Донцов⁶. Олександр Лотоцький записав такі завваги про Дмитра Донцова: «Студентом вражав надзвичайною працьовитістю. Найчастіше можна було зустріти його в публічній бібліотеці, — там він збирав запаси того знання, що стало опісля основою його виразного національного світогляду»⁷.

Про свій душевний стан в 1900-1904 роках Донцов висловився так: «Перебування на чужині викликало шалену ностальгію, яка спонукала українську колонію над Невою гуртуватися в національні організації — легальні й нелегальні». Донцов заприятелював там із студенткою Валентиною Яновською (донькою новелістки Л. Яновської), «від якої віяло буйною повнотою неспожитої сили, стихією української землі, — що особливо вражала на безбарвно сірим, понуро тривожним тлі північної столиці... Ми багато читали, особливо *Лесю Українку*, що була нам тим *стовпом огняним*, який вказував шлях в добі, коли 'якраз погасли всі вогні', а в батьків 'не боевої вчилися ми науки'»⁸.

Десь в роках 1902-04 Донцов запізнався з творами Миколи Міхновського, «якого *'Самостійна Україна'*, на мене, ще молодого студента, зробила незатертий вплив... я розумів, і від М. Міхновського навчився розуміти, цей (український революційний — А.Б.) рух як *протиросійський* взагалі, не тільки *протирежимний*»⁹.

Дмитро Донцов почав включатися в українське суспільне життя в Петербурзі приблизно від 1903 року. Цього ж року прийнято його до таємної Української Студентської Громади¹⁰. Про його діяльність в УСГ так згадує свідок, Олександр Лотоцький: «В численних рефератах на студентських зборах вже й тоді висловлював гасла, що їх пізніше розвивав у своїх друкованих працях. В переломовий час творення національного світогляду в свідомості українського студентства, коли безоглядна критика 'українського культурництва' й 'українофільства' спрваджувала молоді українські сили до російського революційного табору, *яскрава національна думка* майбутнього популярного публіциста ще в той час переважала на терезах, де важилася альтернатива — українства чи російщини. В поглибленню національного моменту в ідейному світогляді студентства значна роля Д. Донцова — безперечна в початкову добу існування української громади, в якій він був одним з активніших членів, і пізніше, коли студентство прислухувалось до його голосу в завше оригінальних журнальних статтях та брошурах і запрошувало його до співробітництва в своєму органі — 'Українському Студенті'»¹¹. Олександр Лотоцький, який не мав особливої причини перебільшувати ролю Дон-

6) Його «Із моїх споминів про Українську Студентську Громаду в Петербурзі в 1902-1905 роках», в «3 минулого». Варшава, Український Науковий Інститут, 1939, т. 2, стор. 106.

7) Його «Сторінки минулого», Варшава, 1933, т. 2, стор. 90.

8) Його «Пам'яті В. В. Радзимовської» у «Вісник», Нью-Йорк, ООЧСУ, лютий 1956, стор. 21.

9) Його «Рік 1918, Київ», стор. 115.

10) Дорошенко, Дмитро, «Мої спомини про давнє минуле». Вінніпег, Тризуб, 1949, стор. 33.

11) Його «Сторінки минулого», т. 2, стор. 90.

цова тоді, коли писав свої спогади, бо їхні політичні шляхи розійшлися, відмічає, що в роках 1903-05 Донцов фактично вибився на передове місце в тодішньому студентському середовищі Петербургу, на базі українських національних позицій.

Сам Донцов подає такі інформації про ранній період свого студентського життя: «Належали ми (з Д. Дорошенком) до Української Студентської Громади разом з В. Яновською (замужем Радзимовською), з різьбарем М. Гаврилком, братами С. і Ю. Мазуренками, М. Стасюком, О. Назарієвим, Шадлуном, артистом-малярем Ю. Огалецьким та ін¹².» Він також належав до гуртка українознавства, що сходився у помешканні Валентини Яновської. В цьому гуртку, — пише Донцов, — «ми почали від 'Київської Старини'. Читали теж РУП-івську 'літературу', що приходила через Фінляндію»¹³.

4. В конфронтації з марксистами

Від 1903 року між українськими студентами в Петербурзі почав ширитися марксизм. Дмитро Дорошенко твердить, що ціла Студентська Громада приєдналася до РУП, «а тому, що сама партія перетворилася в Українську Соціал-Демократичну Партію, то й ми всі стали соціал-демократами, подобалось це комусь із нас, чи не подобалось»¹⁴. Олександр Лотоцький висловлює дещо інший погляд про ці зміни: «Року 1904 переведено внутрішню переорганізацію петербурзького одламу РУП. Частина членів утворює українську студентську громаду на партійній платформі с-д. Поруч з тим, друга частина творить групу, в якій найвиразніше виступає момент національний. Найбільш активним членом цієї останньої групи була згадувана вгорі Настасія Щербань; до тої ж групи належали Дм. Донцов, О. Назаріїв, М. Стасюк»¹⁵. На іншому місці Лотоцький стверджує: «Наталія Кирилівна Щербань, велика українська патріотка, що в українській справі найбільш підкреслювала момент національний... Була рішучою противницею переходу громади на соціалістичну платформу... Один час фактично існувала в громаді національна фракція, до якої належали Д. Донцов, Д. Дорошенко, Н. Щербань, О. Назаріїв, М. Стасюк»¹⁶.

Властиво, теж Д. Дорошенко признає існування не-соціалістичної групи в УСГромаді перед 1905 р., тільки називає її чомусь внутрішньою опозицією: «А треба признатися, що певна опозиція до такого перетворення була. В складі Громади знайшлася невелика група, так би мовити національного напрямку, яка вважала, що Укр. Соц.-Дем. Партія по-перше зрікається первісного гасла, яке висунула була напочатку Українська Революційна Партія —

12) «Рік 1918, Київ», стор. 120.

13) «Пам'яті В. В. Радзимовської», «Вісник», лютий 1956, стор. 21.

14) «Мої спомини», стор. 32.

15) «Сторінки минулого», т. 2, стор. 309.

16) Там же, стор. 93.

гасла самостійної України, ставлячи в свою програму постуляту усього лиш автономії України. По-друге, опозиція знаходила, що українська соц.-демократія не уділяє належної уваги національному моменту, ставлячи на першому місці справи соціально-економічні. До опозиційної групи належали Настасія Щербань, Олекса Назаріїв, Микола Стасюк, і до неї прилучився Д. Донцов...¹⁷. В іншому своєму творі Дмитро Дорошенко висловлюється про національну групу дещо виразніше: «Опозиція мала, так би мовити, національний підклад: вона не хотіла йти на об'єднання з всеросійською соціал-демократією, вбачаючи в цьому передусім ослаблення національного моменту в українському русі»¹⁸.

Сам Донцов відмічує перші свої непорозуміння з українськими марксистами вже в 1903-1904 рр.: «Коли РУП перемінилася в УСДРП, у мене почалися розходження з 'партійними товаришами'. Навіть передтим, — Петербурзькій Громаді: в літературі вони були адораторами Олеса, Винниченка, Драгоманова. Ці божки були мені чужі, я захоплювався тоді вперше Кониським, 'Київською Стариною', Уманцем (автором монографії про Мазепу), і головню Лесею Українкою»¹⁹.

В той час, коли марксисты займалися доктринерством, Дмитро Донцов все більше цікавився станом України. В 1904 році він звернув свою увагу на Кубань, куди поїхав під кінець року на Різдвяні Свята²⁰. Можливо, що він був запрошений старшим своїм колегою, кубанцем Лукою Бичем, з яким приятелював. Ця поїздка напевно загострила увагу Донцова до проблеми соборности в змаганні за інтереси українського народу.

В 1904-1905 роках йшла війна між російською імперією і Японією, яку Росія програла. Програна викликала в імперії посилення різних антирежимних і антиімперських рухів. Російські марксистські партії стояли на протирежимних позиціях, а тому росіяни почали велику кампанію заманювання до цих марксистських партій українців. На жаль, українці, головню студентська молодь, у більшій кількості ангажувалася в цих партіях або формувала українську соціал-демократичну партію, що висувала вимогу автономії для України, але не самостійної держави. Єдина група Миколи Міхновського (Українська Народна Партія) закликала українців до змагання за власну національну державу. В тій ситуації Дмитро Донцов оприділився по боці Міхновського, а не автономістично-федералістичних позицій українських соціал-демократів. У його випадку національний патріотизм переміг раціоналістичну марксистську спекуляцію. В конфронтації з цим рухом, чужим для Донцова, його патріотизм перемінився у державницьке думання, бо пропаганді російських марксистів концепції імперії на основі федералізму він вперше почав протиставити самотутню українську державницьку націю.

17) «Мої спомини», стор. 32-33.

18) Його «Із моїх споминів...», стор. 106.

19) «Рік 1918, Київ», стор. 37.

20) «Пам'яті В. В. Радзимовської», стор. 21.

(Далі буде)

С. КАРПАТСЬКИЙ

ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ ДО ОМЕГИ

Казахський Край у Поклоні Владиці Срібної Землі

«Дякую Господу Богові, що поміг мені 'доброю боротьбою боротися і віру зберегти!'»

«Дякую Богові за напис на мій надгробний камінь, що його вложили мої запеклі противники:

'Десятки лет пропагавал католицизм у верующих, поддерживал и углублял, еще и после переменъ государственного строя, антикоммунистического духа'...» (Це слова із його вироку — С. К.).

(Із останнього листа о. О. Хіри з Карагандинської лікарні з дня 3-го травня 1983 року до о. А. Пекаря, ЧСВВ)

Від січня цього року, як захворів на запалення легенів і потрапив до карагандської лікарні, багато вірних приходили до постелі хворого ісповідника віри о. Олександра Хіри, щоб співчутти йому і підтримати його на хресній, справедливій дорозі життя. Недуга і лихо підкрадалися. Сотні людей передавали один одному місце, щоб попрощати свого отця, місіонера, ісповідника, який у четвер, 26 травня 1983 р. упокоївся в Бозі.

У далекій, позауральській Казахії, де мовчазно, дико пролягають казахські сопки, неосяжні білі степи, на 35-му році неволі і заслання, у стіні церкви, яку під зверхністю свого отця-каторжника побудували за 6 місяців карагандські католики й яку на Різдво Христове 1978 р. під час північної св. Літургії посвятив о. О. Хіра, поховали величавими похоронами-відправами у понеділок, 30 травня 1983 р. в присутності 15 священиків, понад 3 тисячі вірних вірного сина українських, мараморських квітчастих полонин, щирого карпато-українського каторжника-ісповідника за віру Христа і свій бездоленний нарід, — тайно висвяченого єпископа Мукачівської єпархії о. Олександра Хіру.

Писав наш мученик-ісповідник до колишнього питомця о. А. Пекаря, ЧСВВ, в останньому листі, що дуже бажав би бодай умерти на свободі. Та Боже Провидіння інакше розпорядилося. Він помер як мученик і, як писав, «пожертвував своє життя за 'відновлення Богоспасаємої'» (так він називав Мукачівську єпархію).

17 січня 1897 р. у священичій родині в селі Вульхівцях в Карпатській Україні народився Олександр Хіра. Після закінчення вищих богословських студій у Будапешті у 1920 р., на празник

о. Миколая він був висвячений у священники. Тодішній єпископ Мукачівської єпархії, Владика Антоній Пап, висилає молодого о. Хіру на свою рідну Мараморщину, яка — як і інші райони Закарпаття — була у великому духовному заколоті, який був створений новою чеською владою: використавши протималярські настрої народніх мас — при допомозі російських емігрантів і русофілів проти греко-католицького духовенства і вірних — почався т. зв. «православний рух»; прикриваючись ним, уміло використали москалі-безбожники цей «рух» при фізичній ліквідації греко-католицької Церкви на Закарпатті в 40-их роках.

Владика Олександр Хіра (1897-1983)

Наступник Владики Папа, єпископ-народовець Петро Гебей призначає у роках 1924-1931 о. О. Хіру духовником єпархіяльної Духовної семінарії в Ужгороді, а потому професором Церковної історії і канонічного права. В 1934 р. о. О. Хіра отримує відзначення Папського шамбеляна і крилошанина, і стає ректором Духовної семінарії й професором морального і пасторального богослов'я.

Після brutального поневолення Карпатської України мадярами у 1939 р., як національно свідомого священика о. О. Хіру відсунули від будь-якої участі в Духовній семінарії, а мадярські поліційні чинники зарядили домашній арешт, який вдається скасувати, завдяки новому єпископові Мукачівської єпархії, Владиці Олександрові Стойкові (1932–1943).

Від Апостольської Столиці за свою ревну працю о. О. Хіра отримує 1943 р. відзначення — звання Папського прелата.

Молодий, ревний і надзвичайно рухливий о. О. Хіра дуже широко розгорнув свою душпастирську працю, був добрим, глибоким проповідником, любив дуже молодь і користався великим авторитетом серед інтелігенції. Він часто проповідував гімназійній молоді на реколекціях, і особливо закликав усіх молодих стати членами гуртка «Марійської Конгрегації».

Душпастирська діяльність о. О. Хіри крокувала і поза межами Закарпаття. На Великодні свята він відвідував вірних-закарпатців, що поїхали заробляти тяжкі гроші на чужину — у Бельгію, Францію та інші країни Європи. Будучи надзвичайно здібним, його призначили в Єпархіяльному трибуналі суддею на становищі Консисторіального радника.

Коли після смерті єпископа Мукачівської єпархії Владика Олександра Стойка, Мукачівську єпархію возглавив Владика Теодор Ромжа, він одночасно іменував о. О. Хіру єпископським Генеральним Вікарієм, практично своїм безпосереднім дорадником. Отець О. Хіра кожен раз супроводив Кир Теодора на різні переговори з советами про збереження на Закарпатті греко-католицької віри і повної свободи Церкви.

Життя молодого єпископа Кир Теодора було кожен раз під загрозою. Тому за згодою Апостольської Столиці Владика отримав дозвіл — як вимагають обставини — висвятити одного, або і двох своїх наступників. У часі від 1945 р., коли Закарпаття насильно прилучено до т. зв. Радянської України — аж до смерті Владика Кир Теодора, до 1 листопада 1947 р., двох своїх вірних священиків тайно висвячує в єпископи, в тому й о. О. Хіру.

Вночі 10 лютого 1949 р. МГБ заарештовує о. О. Хіру і після ужгородської в'язниці перевозить його у в'язницю до Львова, де засуджують Отця «за саботаж і наклеп на радянську владу» на 25 років «виправно-трудових таборів».

Москва через своїх сексотів дізнається про тайне висвячення о. О. Хіри в єпископи, його перевозять до слідчої в'язниці Києва, на вул. Володимирській ч. 33, формулювання вироку з «саботажу» змінюють на «зраду батьківщини», до вироку добавляють досмертне заслання після відбутих 25 років концтаборів.

Почався тернистий, каторжний шлях Владика О. Хіри по далеких концтаборах «необнятой родіни», де він вірно і ревно служив Христові й обездоленим.

В 1981 р., — як пише у своїй статті о. А. Пекар, ЧСВВ, — я несподівано дістав від одного німецького виселенця, якому пощастило вернутися до Східньої Німеччини, листа, в якому, між іншим, пише:

»З о. Олександром я познайомився 1958 р. За весь час нашого знайомства він жив у дуже прикрих обставинах. Йому строго заборонили виконувати священичі обов'язки, і цілий час він наводився під наглядом місцевого КГБ. Тому свою душпастирську працю він був змушений виконувати тільки ночами й то по приватних квартирах, де він сповідав, правив св. Службу Божу, христив дітей, вінчав молодят і т. д. Люди з-понад тисяча кілометрів приїжджали до нього. Тому КГБ дуже часто викликало його на допити, де його мучили довгими годинами. Але він не піддавався«.

Владика Олександр Хіра як в'язень Христа ради в 1955 р.

У місячнику «Сучасність» за липень і серпень 1982 р. появилася стаття-спогади, написані жидом Юхимом Вольфом, який вкінці ось як пише про мученика-ісповідника о. О. Хіру:

»У кожному разі, я хотів би, щоб пам'ять про цю Людину не зникла. Може хтось на Україні прочитає і згадає добрим словом одного зі скромних і невідомих героїв, що для розповіді про Нього

треба більшого літературного таланту і багатих мовних фарб, ніж моя непишна мова шкільного вчителя».

Християни Караганди, а особливо католики, яких нараховується із різних поневолених національностей понад 15.000 (замітка о. А. Пекаря), почали перед власть імущими протягом останніх 20 років добиватися реєстрації їх як віруючої спільноти і дозволу для побудови т. зв. дому молитви. Після великих тортур вірних, листувань у найвищі місцеві і московські інстанції, громаду зареєстрували, а о. Олександр отримав право явно практикувати свої душпастирські обов'язки. Це був небувалий день радості, тріумфу бездолевних карагандинців, а також цілої Казахської республіки.

Почалася добровільна, — на коштах невільників-поселенців — будівля нової церкви, яку громада побудувала за 6 місяців. І так, Отець мученик, тайно висвячений єпископ О. Хіра стає на чолі своєї всеказахської «епархії», працює день і ніч. За посередництвом своїх щирих друзів, колишніх богословів, — як, напр., о. А. Пекаря, ЧСВВ, — про жертвенну працю о. Хіри довідався і Вселенський Архiereй Папа Іван-Павло II, який з нагоди 85-ліття Владика Олександра Хіри, яке відзначалося 17 січня 1982 р., надіслав привітальну телеграму, в якій Святіший Отець, між іншим пише:

»З нагоди надходячого 85-ліття Твого народження, Святіший Отець разом з Тобою складає Господу Богові подяку за ласку протяжного бігу Твого життя та за геройське свідчення Твоєї вірності, що Ти його приніс серед таких різних обставин і занять. Його Святість складає Тобі найкращі побажання міцного здоров'я і всього добра, а одночасно молить Господа Бога, щоб кріпив Тебе своїми небесними потіхами й душевною радістю» (о. А. Пекар, ЧСВВ, має повний текст телеграми в латинській мові).

В останньому своєму листі, про який вже згадувалося у статті, о. О. Хіра писав:

»Дякую Господеві за те, що й мене можуть похоронити зі словами великого ірландця О'Коннеля: »Тіло віддаю землі, душу Богові, а моє серце Римові!«

Він, як і його попередник Владика Теодор Ромжа, як багато героїв-мучеників-ісповідників, як і наш Блаженніший Патріярх Йосиф I, залишився вірним Богові, Народові і заступникові Св. Ап. Петра — Святішому Отцеві.

Дякуймо всі Господу Богові, що маємо ще одного щирого заступника в небі, який так свідомо, непохитно і ласкаво проніс слово Божої Правди від карпатських смеречників, казкових гір і квітчастих мараморських полонин, почерез слідчі в'язниці, суди, знущання і концтабори »Христа і Народу ради« поза далекий Сибір до останнього свого подиху, до останнього удару Великого Серця.

Робім усе можливе, щоб Святіший Отець прийняв те повне лю-

бови і зоране плугом тернового вінка Велике Серце і поставив Його — як вірного старшину Армії Христа — між числом святих, бо діла Владики Олександра Хіри і тернове життя є вступним відмінним іспитом у ту «інституцію».

Ще один Мученик-Ісповідник, ще одна болюча рана українського народу, ще одна невмируща вічна відзнака нашої Церкви-страдниці катакомб.

Дорогий Отче, Владико! Ти навчив і заохотив мене 42 роки тому молитися у вервицю, просити поміч Божої Матері о заступництво. Я і по сьогодні вдячний Тобі, і хто знав, коли 5 лютого 1945 р. ми обоє — я, 11-річний учень гімназії, а Ти, 44-річний отець-професор — стояли з вервицею в руках перед вітарем Божої Матері у катедрі Ужгороду, що прийдеться обидвом кайдани волочити за ті високі ідеали, які Ти ревно проповідував: »Вірність Богові і Батьківщині!«

Ти свій обов'язок з честю виконав, я ще плетуся незнаними шляхами до мрійного причалу з Твоею вервицею в руках. Благослови!

Замість квітів на Твою вічно живу і безсмертну могилу, чи замість зелених, пишних і гордих карпатських смерек у Твоїй всеказахській »епархії«, прийми ці скромні слова від багатьох щирих, вірних, непохитних карпато-українців, від багатьох Твоїх вірних каторжан усіх поневолених націй і народів (які не можуть цього зробити), яким Ти так ревно, щиро, без нарікань, боязні і нагороди служив.

Твій жертвенній праці немає ціни тут на Землі, — тільки на Небесах.

Хай Мати Божа, яку Ти дуже любив і почитав, складе Твое велике серце до ніг Божественного Спасителя, якого Ти прославив своїм мученичим — від Карпат до Караганди — пройденим життям!

Вічна Тобі, Мученику, пам'ять!

Торонто, 19 липня 1983 р.

.....

»Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезчещена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, а й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно рекламуються рабські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком МІБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою...«

(Із »Звернення Воюючої України до всієї української еміграції«)

.....

І. ДМИТРІВ

НЕОБХІДНО ЗБЕРІГАТИ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ В СПІЛЬНОТІ

Після Другої світової війни українська діаспора пережила дві основні духово-політичні кризи. Першу таку кризу ми пережили в другій половині 40-их років, коли на чужині, зокрема на теренах Західньої Європи відновлювалися давніші та творилися нові українські політичні партії. Другу кризу ми пережили в першій половині 50-их років, коли за почином і з фінансовою допомогою «приватних» кругів США творились СОНР, АКВНР, КЦАБ тощо та коли радше прискіплено назрівав процес відриву деякої частини членів рев. ОУН від своєї матірньої організації.

Перший кризовий період мав у загальному внутрішньо-український характер. Внутрішні тертя та переорієнтації розгорталися тоді довкруги питань пов'язаних з боротьбою ОУН, УПА й УГВР в Україні, постави до тієї боротьби українського організованого політичного світу в діаспорі і генеральних напрямних для української еміграції в безпосередньому чи посередньому пов'язанні з визвольною політичною і збройною боротьбою народу в Україні. Кількарічні внутрішні тертя закінчилися тим, що весь тодішній український політичний світ пішов у дальші десятиліття своєї дії двома, у великій мірі протилежними шляхами. Революційна ОУН під проводом Степана Бандери пішла шляхом вимог боротьби ОУН, УПА й УГВР в Україні. По тому шляхові пішов Союз Гетьманців Державників під проводом гетьманича Данила Скоропадського. Цим шляхом пішли новопосталі на чужині націоналістичні суспільно-громадські, молодечі і станові організації. Все це взяте разом схопило подавляючу більшість зорганізованого на чужині та активного й жертвенного українського світу.

Другий кризовий період мав у великій мірі зовнішньо-політичний характер, але в частині також внутрішньо-український. Кількарічні дебати і полеміка закінчилися тим, що тільки невелика група з рядів української інтелігенції пішла на співпрацю з росіянами на позиціях непередіршенства у створенні з допомогою американців проросійські установи та до редакцій їхніх радіопередач. Подавляюча кількість інтелігенції того кроку не зробила, а більш активні з-посеред них оснували власну установу дослідницького характеру на платформі бездискусійного права української нації на власну державу. Ця криза заторкнула почасти тодішнє угруповання УНР, а по смерті І. Багряного найглибше УРДП, в якому назрів в другій половині 60-их років глибокий розкол. Постанови у тому часі ОУНз та перенахилення ЗП УГВР на подібні позиції, хоча стрясало до певної міри самостійницький

і безкомпромісовий фронт на чужині, але глибшого впливу на ідейну та політичну орієнтацію патріотичної української громадськості не мало.

Третій кризовий період, у якому українська діаспора зараз перебуває, розпочався під час третього року 60-их років. Це був час, коли в Україні вже назрівав новий етап боротьби проти большевицької Москви під назвою Шестидесятників, що ніс із собою широке національно-культурне і політичне значення. Здаючи собі справу з наростаючої в Україні загрози, большевицька Москва, стративши у першу чергу Степана Бандеру, що був живим символом безкомпромісової боротьби українського народу проти большевицької Москви, з яким в духово-моральній, світоглядовій і національно-політичній площинах був пов'язаний рух Шестидесятників, розгорнула широку акцію поліції духового, а коли завгодно, то принаймні політичного нахилення української діаспори до советофільства. Товариства культурних зв'язків з українською еміграцією, спеціальна газета для українців за кордоном, амністії з повинністю і без неї, круглі столи, журнали спеціального призначення на Заході, відкриття дверей для туристики, прояви українізуючих процесів у виданнях в Києві та Львові, а рівночасно ширші намагання penetрації українського суспільства на чужині спеціально підшкolenими агентами з окремого відділу КГБ — це загальна панорама того, що ми бачили в 60-их і наступному десятилітті. Коли в 1967 році на Захід продісталася перша захаявна література, яку видано під назвою «Лихо з розуму», то сприйнятливий принаймні у певній мірі ґрунт для Москви був підготований. Ключевими точками в тому, що наступило після 1967 року, стало у певній мірі ЗП УГВР, але найбільше певні круги ПУН, а в цих же кругах Видавництво «Смолоскип». Позиція ЗП УГВР виявилася по кількох роках менш претенсійною, хоч може не настільки критичною, як це можна було очікувати від того середовища з уваги на приналежність до нього кількох довголітніх підпільників та співтворців подій в Україні в 1941 році та після того. Натомість певні круги ПУН, а зокрема смолоскипівці (не тільки сам О. Зінкевич) того самоопанування не проявили, що їй позначилося пізніше на ідейних і політичних прямованнях того угруповання і на його сьгоднішньому стані.

Втішаючись радше обмеженими впливами серед української громадськості, це середовище намагалось використати кожен появу оприлюдненого ними захаявного матеріалу на доказ своїх особливих зв'язків та впливів на Україні, в чому воно мало допомогу від знаних і незнаних кругів там або на шляхах з України, а вкінці стало сливе повним невільниким своїх власних махінацій. Оприлюднення «Смолоскипом» здокротованих спогадів М. Шумука, одержання, передача до друку і надрукування у Видавництві «Волинь» книжки Бульби-Боровця та ряд інших матеріалів подібного призначення у переплетенню з багатьма добрими матеріалами — це наочна ілюстрація того, що ми тут кажемо.

Усе нами схоплене в цьому розділі захитало дуже поважно трудні до описання, але глибоко відчутні на кожному полі суспільної підприємливості засади нормальної співпраці та співвідношення. Де-факто і де-юре все те, що уважалося за засади, зійшло з порядку денного принаймні на сторінках частини преси того середовища, а зокрема на сторінках «Самостійної України».

Ми здаємо собі справу з того, що суспільне життя не належить до застиглих форм людських контактів, але до завжди пульсуючої форми суспільного життя, яка в наслідок своєї природи схильна унаслідок виступати в спільноті світоглядово-ідеологічні і політичні прямування, персональні наставлення та відношення, що не раз провадить до переоцінки вартостей та нових напрямків дії та політики. Але все це, що діється під цю пору в нашій громаді на чужині, не належить ні до переоцінки вартостей, ані до розшуків за новими шляхами дії чи політики. Це, прямо сказавши, *брутальна негачія дійсних факторів у нашому суспільному життю, знецінення іще свіжих у пам'яті державотворчих чинів нації з періоду Другої світової війни та брутальне осудження творців тих подій, які загинули в боротьбі або які живуть і віддано працюють для кращого майбутнього самостійної України.*

Українське, як і кожне суспільне життя, немислиме без свого опертя на глибокому національно-патріотичному й політичному підложжю. Тому всі сектори нашого суспільства, що працюють у напрямі поглиблення і поширення того патріотично-політичного підложжя, роблять надзвичайно корисну роботу. Натомість усі ті, що втікають від патріотизму або його відкрито поборюють, роблять роботу некорисну та свідомо чи несвідомо допомагають большевицькій Москві знищити в українській людині і її нації усе те, що було остоею їхнього існування від віків.

Одною із найширше у нас практикованих метод для вдержання, поширення і поглиблення національної самосвідомості і патріотизму, являється глибоко вкорінений звичай *відзначувати в громадний спосіб усі ті історичні події, акти і їхніх творців, які були в різних періодах історії виразниками духових і національно-політичних змагань нації.* Щорічні відзначення державницького Акту 30 червня 1941 року, ювілейні роковини УВО, ОУН, УПА, УГВР, а чи світлі постаті-символи тієї доби в особах Степана Бандери, Романа Шухевича-Тараса Чупринки та інших — це по своїй суті те саме, що відзначення подібних актів, осіб чи подій з 1918-1919 років, з 1939 року, чи навіть раніших. Хто може обурюватися з того приводу? Кому потрібно публічно денунціювати чи в інший нікчемний спосіб понижувати все те, що виступає як символ державницьких стремлень народу в періоді величезних світових зрушень і таких же зрушень внутрі нашого народу? Яку духово-моральну чи політичну сатисфакцію може осягнути та група людей у нашому народі, яка годує себе та своє окруження таким підлим наставленням до таких великих і світлих уже історичних подій, чинів і людей?

Політичний світ кожного народу був, зараз є і мабуть буде завжди рухливим, нестабільним, як рухливими були, є і будуть усі інші прямування творчої в суспільстві людини та їхніх об'єднань. Навіть советська система всенароднього централізму і насилля її проводу над народами і людиною цього природного фактора в суспільному житті не переборола, хоч вистріляла, заслала в Сибір, або голодами виморила сливе всіх т. зв. ворогів «найдемократичнішого» та «найпередовішого» суспільства на світі. Чого бракує у нашому політичному світі? Чому всі доточасні консолідаційні заходи не дали практичної розв'язки потребам поневоленого народу?

У демократичних державних народів найефективнішим мірилом природної вартості і важности політичних рухів являються оперті на конституційні закони парламентарні вибори. В народів бездержавних кожен крикун має спроможність думати, що він є речником прямувань свого народу, його репрезентантом, що — зрештою — ми бачимо між собою сливе кожного дня.

Але й бездержавний народ має також необхідні об'єктивні дані, щоб при кожній потребі рішати про те, який політичний рух та які політичні провідники повинні мати першенство у заступництві та репрезентації його національних прямувань. Які ж це об'єктивні дані? Це — публічна опінія кожночасно заманіфестовувана в усіх тих місцях та при кожній потребі, де ширшим народнім кругам потрібно висловити піддержку тим чи непогодження з тими, що до його душі, розуму, переконань і матеріяльних засобів відкликаються.

Активна постава громадськості до того, що діється часто проти її волі і її національного інтересу, зможе заступити в періоді бездержавности і парламент, і парламентарні вибори, зокрема тоді, коли ця активна постава до потреб політичної дії і репрезентації буде найширше проводжувана. Ця активна постава приневолить кожную політичну групу числитися з громадою та не практикувати зокрема таких потягнень, які йдуть на шкоду наших найвищих національних інтересів.

Українська громада національно свідомо й патріотична. Вона потребує завжди питати тих, що до неї відкликаються, який мінімум головних національних ідей вони репрезентують. Для прикладу, наш організований націоналістичний рух повсякчасно відстоює:

1) примат безкомпромісової боротьби на волю та державність у всіх обставинах чи відношеннях усіма доступними та морально оправданими засобами;

2) примат соборности на етнографічній території українського народу;

3) пошанівок до актів державництва і людей, що поклали своє життя за УССД;

4) примат плекання національного патріотизму, свідомости і стійкости в усіх громадсько-виховних та інших міроприємствах;

5) примат територіяльної інтегральности та інтегральности поколінь, а рівночасно інтегральність духово-культурна, національно-політична,

світоглядова тощо з поневоленням, але непокореним народом на батьківщині;

6) примат християнського ідеалізму та пов'язаної із ним активної постави до життя та його вимог, зокрема до національного життя; примат ідейного служіння потребам української нації, а почерез неї і людству, але — не навпаки;

7) примат доосередковості в процесі суспільного самовизначення та усування, шляхом освідомлення, усіх відосередніх тенденцій, з різким протиставленням зокрема намаганням розчинювати українськість в морі москвофільства, малоросійства, радянофільства, «гуманного» пацифізму, демократизму-анархізму тощо, що породжує «самопанство-вість» та безідейність там, де необхідна ціпленість духово-ідейна, дійова та фізична.

Перестудіювавши з увагою історію українського народу від самих початків, а головню від Переяслава й Полтави, ми переконаємося, що якраз цих небагатьох суттєвих елементів для природної єдності часто бракувало. Свідомого відчуття важности цих елементів забракло в цих місяцях тим, які, виступаючи проти широкого відзначення 40-ліття Відновлення Української Державности в 1941 році, 40-ліття УПА, а перед цим 50-ліття ОУН, глибоко образили дуже широкі круги української громадськости, а своїм покликанням на московсько-советські навітлення тієї епохи та на підступні матеріали КГБ — поставили себе поза рамки навіть звичайної національної свідомости.

НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ

**МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ
САТАРАСТ (БІЛЬМО)**

у перекладі англійською мовою. 112 стор. плюс 12 репродукцій картин мистця — в'язня московських концтаборів. Книжка на доброму папері, в твердій обкладинці з ілюстрованою сорочинкою.

Цей автобіографічний нарис про арештування і перебування у московських концтаборах — високої літературно-мистецької якости твір, який заслуговує на розповсюдження в англійських країнах серед письменників, літературознавців, науковців, студентів, журналістів, англійських приятелів і знайомих, а також добра лектура англійським українцям для ознайомлення з московсько-більшевицькою дійсністю.

Ціна: у Великій Британії — £3.50 або \$6.00.

Замовлення просимо слати:

**Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.**

МАТЕРІЯЛИ Й ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ**В УКРАЇНІ ПОСИЛЮЮТЬСЯ РЕЛІГІЙНІ
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ**

В останньому часі прийшли на Захід відомості про значне посилення релігійного переслідування в Україні. Відомо, що 9 вересня 1982 р. Йосиф Тереля заснував «Ініціативну групу для оборони прав вірних і Церкви», до складу якої входять: о. Григорій Будзинський як секретар, о. Діонісій, о. Ігнатій і Стефанія Петраш-Січко. Ця Група виготовила меморандум, в якому домагається:

- 1) вільного голосування в усіх єпархіях Західньої й Закарпатської України, в яких більшість вірних є членами-визнавцями греко-католицької віри, щоб передати в їхнє посідання церкви, монастирі й каплиці;
- 2) дозволу будувати свої дома молитви, там де вірні Української Католицької Церкви творять меншість у відношенні до інших віровизнань;
- 3) відновлення наукових установ УКЦ — духовних семінарій у Львові та в Ужгороді;
- 4) дозволу на виїзд для 50 студентів богослов'ї на студії до Ватикану, як також для 10 студентів до Відня, Варшави й Мюнхену;
- 5) віддачі раніш забраних урядом друкарень п'ятох єпархій УКЦ;
- 6) покликання комісій у цілі розглянення злочинної діяльності органів КГБ і МВД, які в першу чергу відповідають за переслідування українського духовенства й вірних;
- 7) покликання комісій для дослідження діяльності советських психіатрів, які переслідують активних членів УКЦ;
- 8) Церква зобов'язується шанувати всі державні приписи й закони і заохочувати вірних до їх зберігання;
- 9) Головою Церкви є папа Римський, тому всяке підчинення советським властям у церковних справах є неможливим. Закон відділення Церкви від держави має бути збережений.

Водночас Йосиф Михайлович Тереля, який закінчив 40 років життя, з яких 18 провів у тюрмах і примусових психіатричних закладах, написав довшого листа до президента Центрального комітету німецьких католиків, Ганса Маєра, в якому з'ясовує стан усіх християн в Україні. Між іншим пише таке:

»Моя особиста доля тісно пов'язана з долею мого народу. Доля України — це безконечна Голгофа; однаке всяке терпіння має свій кінець, і ми чекаємо на кінець нашої хресної дороги аж до 'кранієвого місця'; відтак слідує воскресіння... Сьогодні знає кожний католик, що наша Церква заборонена і терпить переслідування комуністичного режиму. Цей шлях, тернистий шлях, яким сьогодні йде Українська Католицька Церква, веде наш нарід до любови, до царства Божого — спільної мети всіх християн. Шлях до єдності на основі Христових заповідей має

змести міжнародні ривалізації й суперечності з лиця землі. Ми, католики-християни, не сміємо бути пасивними глядачами знищення світу».

Далі пише Тереля, що СРСР постійно старався спотворити національну культуру України. Висловлює жаль, що в тому самому часі, коли українці католики і їх Церква безперервно переслідують в СРСР, «християни» Вільного світу допомагають у розбудові советської воєнної машини.

У надзвичайно гострий спосіб розправляється Тереля з офіційними представниками Російської Православної Церкви, яких називає «безбожниками в рясах». Як приклад подає він закарпатського православного владику Саву, який під претекстом боротьби проти Греко-Католицької Церкви зруйнував церкви й церковний інвентар.

Наприкінці Тереля пригадує світові право українського народу ісповідувати Бога рідною мовою, на що йому ніколи не буде дозволено в рамках Російської Православної Церкви.

У наслідок заіснування цієї Ініціативної групи та наведеного листа, Йосифа Терелю поновно ув'язнено 24 грудня 1982 р. Про цей факт довідуємося з листа Єлени Саннікової, православної росіянки, до папи Івана Павла II, в якому (листі) описує переслідування, які довелося Терелі перейти тому, що в нього знайдено релігійну літературу.

Свій лист до папи Саннікова закінчує апелем оборонити Йосифа Терелю й Українську Католицьку Церкву, яка існує ще в підпіллі, такими словами: «Ваша Святосте! Вірю, що Ваш голос в обороні Йосифа Терелі підбадьорить усіх переслідуваних дітей Вашої Української Католицької Церкви. Зруштесь і занепокійтесь не лише долею Терелі, але й Української Католицької Церкви та всього українського народу. Я вас прошу: рятуйте Йосифа Терелю!»

(За УІПБ, Рим)

В ОБОРОНІ ЙОСИФА ТЕРЕЛІ

Йосип Тереля, довголітній український політичний в'язень, знайшовся у травні 6. року в збірці матеріалів самвидаву почерез листа О. Саннікової до папи Івана Павла II, що його передаємо даліше в перекладі на українську мову. Цей матеріал ілюструє зі своєї сторони теперішнє положення в Україні на церковно-релігійному, як і взагалі на українському національному полі, про що мова нижче.

✱

Його Святості
Папі Римському Іванові-Павлу II.
Ваша Святосте!

Я хочу звернутися до Вас із проханням заступитися за чудову людину, католика, голову Комітету Української Католицької Церкви і

голову Комітету захисту прав віруючих України Йосипа Михайловича Тереля.

Понад 30 років Греко-Католицька Церква заборонена в нас законом і змушена перебувати в підпіллі. Влада жорстоко розправляється зі священиками, переслідує її членів, робить усе для того, щоб вона припинила своє існування. Та, не зважаючи ні на що, Греко-Католицька Церква на Україні існує.

Доля Йосипа Терелі — яскравий приклад долі католика, якого влада переслідує тільки за те, що він — чесна, мужня людина і справжній християнин, що йде на будь-які терпіння і муки в ім'я добра і любови та готовий воістину покласти душу свою за друзі своя.

Більше половини свого життя Тереля провів у таборах, тюрмах і тюремних спецпсихолікарнях. Він пройшов через неймовірні випробування та муки. Але ніщо не змогло його зламати. Щоразу, виходячи на волю, він знову починав свою добру справу — справу християнина, члена Церкви Христової, борця за Правду і Справедливість та проповідника Слова Божого.

Востаннє Тереля повернувся з Дніпропетровської спецбожевільні, відомої страшним садизмом лікарів-тюремників і нестерпними умовами утримання. Здоров'я його вже було дуже підірване. Та він знову взявся за важку справу переслідуваної Церкви: доставляв віруючим духовну літературу, організовував допомогу політ'язням і допомогу бідним, хворим та страждаючим, очолив Комітет Української Католицької Церкви. Будучи свідком немилосердного переслідування віруючих, він разом з кількома такими самими сміливими людьми створив у вересні 1982 року Комітет захисту віруючих України та став його головою.

Органи державної безпеки постійно стежили за ним, погрожували, викликали на допити, влаштовували відкрите цілодобове стеження за його хатою. І ось 24 грудня 1982 року його знову заарештували.

Формально його звинувачують у дармоїдстві. Дармоїдство — це суто советське поняття, що яскраво демонструє характер нашої системи; кожна людина зобов'язана перебувати в нас на офіційній державній службі. Інакше вона — дармоїд, кримінальний злочинець. Якщо в будь-якій цивілізованій країні людина, яка не може знайти відповідної роботи, дістає допомогу з безробіття, то в нас така людина мусить або влаштуватися на першу-ліпшу роботу, або, згідно з советським законом, потрапити до тюрми.

Статтю про дармоїдство широко застосовували й застосовують для переслідування віруючих та інакодумців. Прикладів на це є подостатком. Наприклад, у тому самому Закарпатті, в м. Ужгороді, влітку минулого року засудили за дармоїдство Галину й Олександра Максимових, матір і сина, справжньою причиною арешту яких була їхня принципова відмова від советського громадянства. Галину Максимову, старшу жінку, майже сліпу, з серцевою недостатністю, по суті — інваліда, було без жодної підстави звільнено з роботи, а невдовзі засуджено за дармоїдство.

Йосип Тереля ладен був влаштуватися на будь-яку роботу, але влада зумисне перешкоджала йому в тому селі, де він жив (с. Довге Іршавського р-ну Закарпатської обл.). Жодна організація на роботу його не приймала, і йому доводилося заробляти на життя приватною найманою працею.

У листопаді 1982 року власті попередили Йосипа Тереля про арешт за дармоїдство, якщо в місячний термін він не влаштується на роботу. У пошуках роботи Терелі довелося виїхати з дому, залишити вагітну дружину і п'ятирічну дочку та знайти роботу в іншому місті — у Львові. Однак і там власті вистежили його, і підприємство, яке погодилося його взяти, в останній момент у роботі йому відмовило. І ось його заарештували.

Протягом довгих днів дружина Терелі не мала від нього жодної вістки. Їй, слабкій жінці, на 8-му місяці вагітності, довелося тинятись по слідчих відділах і прокуратурах району й області, розшукуючи чоловіка. Знайшла вона його нарешті в слідчій тюрмі м. Ужгороду.

Формально Тереля звинувачують у дармоїдстві. Але прокуратура Іршавського району санкціонує обшуки в його справі, під час яких вилучують релігійну літературу і правозахисні матеріали. В лютому 1983 року з обшуком у справі Й. Терелі прийшли до мене. Обшук був подібний до грабунку. Обшукувачі прийшли пізно ввечері, виламали двері до мого помешкання, обшукали мешкання і навіть не вписали до протоколу своїх прізвищ. Лише з їхніх дій можна було догадатися, що це — працівники КГБ. Вилучили велику кількість правозахисних матеріалів, книги, листи, адреси і навіть мої рукописи. Цікаво яке відношення мало все це до справи про дармоїдство? За вістками, що дійшли до мене з України, там були обшуки в католиків у справі Й. Терелі, на яких вилучали релігійну літературу.

Отже, власті не приховують, що звинувачення в дармоїдстві — це тільки привід, щоб засудити Тереля за релігійну і правозахисну діяльність. Більше того — є підстави побоюватись, що його справу пере-кваліфікують на політичну статтю. І якщо покарання за дармоїдство передбачає не більше 3-ох років ув'язнення, то звинувачення за політичною статтею може виявитися для Терелі 10-ма роками тюремного режиму і 5-ма роками заслання. Крім того, його можуть знову відправити на психіатричну експертизу, де працівники КГБ в білих халатах знов поставлять йому фальшиву діагнозу — і він знову потрапить до безтермінової психіатричної тюрми.

Чи витримає він ці випробування — зі слабким здоров'ям, хворим серцем, перенісши вже інфаркт? Можна майже без сумніву сказати: духово — витримає. Фізично — ні. Живим він звідти вже не вийде.

Ваша Святосте! Не мені говорити про те, який дорогий для нас Ваш голос, яка величезна підтримка — кожне слово Ваше. І я вірю, що Ваш величезний авторитет зможе не тільки відняти чергову жертву з лав катів — Ваш голос зможе підтримати в особі Йосипа Терелі і всіх гнаних чад Вашої Греко-Католицької Церкви.

Сама я не належу до Греко-Католицької Церкви. За віровизнанням я — православна. І тим більше мені тривожно і страшно за Українську Греко-Католицьку Церкву, яку може спіткати та сама доля, що й російську православну катакомбну церкву, жорстоко знищену в криваві роки сталінського терору. Моя батьківщина — Росія. І саме тому так хвилюють мене події на Україні, яку поєднали з Росією спільна доля, спільне нещастя, спільний біль.

З хвилюванням і тривогою не тільки за життя Йосипа Терелі, а й за долю Української Греко-Католицької Церкви та всього українського народу прошу вас знову й знову: врятуйте Йосипа Терелю.

10 лютого 1983 р., м. Москва

О. САННИКОВА

ЗАПИТ ІТАЛІЙКИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ БАПТИСТІВ »ЗДЕНЕРВУВАВ« »РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ«

У відповідь на недавнього листа Бруналізи Алеаті, італійської активістки для оборони людських прав, до уповноваженого в справах релігії в Чернівецькій області, в якому вона запитувала про долю Віктора Костенюка та його колег, репресованих за релігійну діяльність, »Радянська Україна« з 6 квітня ц. р. помістила окрему статтю п. з. »Бізнес на священництві« в серії »Анатомія антикомунізму«. Автор цієї бенкетної кореспонденції, В. Краснодемський, він же кореспондент »Радянської України« на Чернівецьку область, намагається представити Віктора Костенюка та його брата Володимира й інших суджених за ту саму справу в 1980 році, як »жменьку релігійних екстремістів« і »порушників советських законів«. Насправді ж йдеться про глибоко віруючих баптистів-євангеліків, які стали свого часу осторонь офіційної баптистської групи, визнаної режимом, з якою вони не хотіли мати нічого спільного, а тому розпочали дію окремо. За це їх якраз й переслідують та суворо карають.

Віктор Йосифович Костенюк, нар. 6 грудня 1935 року, був арештований 5 січня 1980 року, за релігійну діяльність. Судили його за неї як церковного служителя, »пришиваючи« йому водночас ще й інші »провини«. Так його обвинувачували за ст. 92 (розкрадання державної або суспільної власности, доконане шляхом присвоєння чи розтрати, або шляхом зловжиття службовим положенням), ст. 162 (зайняття забороненим промислом) і ст. 208 (набуття або збут власности, свідомо добутої незаконним шляхом). Судовий присуд — 3 роки ув'язнення в таборах загального режиму Костенюк відбував в учр. ОР-318/76-4-43, с. Рафалівка, Володимирський р-н, Рівенської області. Його повинні були звільнити в січні ц. р., і, не маючи ні потвердження, ані певности, що він уже вийшов з табору, група італійських оборонців людських прав, рішила була звернутися із запитом в цій справі до офіційних советських чинників. А це й »зденервувало« та »обурило« »Радянську Україну«.

Разом з Віктором Костенюком судили за баптистську діяльність його брата *Володимира*, нар. 15 серпня 1929 року і йому присудили були два роки ув'язнення в таборах загального режиму, за ст. 190¹ (поширення свідомо неправдивих вимислів, які очорнюють советський державний і суспільний лад). Свій присуд *Володимир Костенюк* відбував в учр. ЮЕ-312/2, м. Дзержинськ 2, Донецької області. Батько Віктора і *Володимира* живе в м. Чернівці, на вул. Гусятинській 17.

Разом з Костенюками на лаві підсудних у тій самій справі був теж *М. Кушнір*.

»Радянська Україна« згадує імена ще інших в'язнів-баптистів, суджених за релігійну діяльність в попередніх роках, саме: *Івана Григоровича Данилюка*, нар. 2 січня 1938 року, арештованого 1 серпня 1979 року, засудженого на 2½ року загальних таборів (своє ув'язнення він відбував в учр. ОУ-85/8-2-22, м. Сімферополь Кримської області), його домашня адреса: м. Чернівці, вул. Полетаєва 13, кв. 64, і *Марію Семенівну Руснак*, арештовану літом 1974 року, засуджену на 5 років ув'язнення і 5 років заслання. Руснак перебуває на засланні в с. Пинчуга, Богучанського р-ну, Красноярський Край, СРСР 6663441. Кореспондент Краснодарський згадує також ще двоє інших підсудних: *С. Бурлаку* і *В. Туркевича*.

Зосібна він закидає Вікторові Костенюкові, що цей, працюючи шофером, »відвідував молитовний будинок євангельських християн-баптистів (ЄХБ) та згодом потратив під вплив розкольників, які спровокували вихід окремих осіб з чернівецької общини ЄХБ...« Що, однак, більше всього »обурює« »Радянську Україну« — це те, що Віктор Костенюк ніби-то »почав займатися незаконним промислом: скуповував дефіцитні матеріали і переплітав віддруковані брошури«. А далі: під час обшуку »на квартирі Віктора Костенюка знайдено таку кількість матеріалів, з яких можна зробити палітурки для книг міської бібліотеки«. Тут Краснодарський з притиском підкреслює, що в Костенюка знайшли спеціальну марлю, якої »вистачило б для оправи 3284 книг«, та інші подібні матеріали у величезних кількостях.

Що »більше«: Костенюки і їхні колеги »тичили односельцям брошури нелегального 'видавництва'«, а »влітку в один із вихідних днів організували на Пруті, неподалік від міського пляжу, 'водяне хрещення', не взявши на це дозволу у міських властей. Причому, як то кажуть, з помпою, у супроводі спеціально найнятого духового оркестру...« І вкінці: »вони обладнують тайники, в яких зберігають сотні примірників нелегальної літератури, перетворюють квартири у кустарні палітурні-майстерні, де займаються незаконним релігійним бізнесом«.

Івана Данилюка »Радянська Україна« називає одним із »найактивніших екстремістів« та закидає йому зорганізування »незаконного збройща на вулиці села Великий Кучурів« та мнине, ніби-то, потурбування (»хапали за грудки«) представників сільради і райвиконкому, які намагалися розігнати зібрання. Дружині Данилюка — Антоніні — кореспондент »РУ« закидає, що вона, »взявшись за перо«, »в яких тільки гріхах не звинувачує советське правосуддя!«

Не поминув Краснодарський теж, як він це означає, »опікунів 'апо-столів' баптизму — антисоветські центри« за кордоном, які, мовляв, »не шкодують і грошей на різні подачки, які надходять у вигляді посилок, найчастіше — від швейцарської фірми 'Мела' і фінської 'Нурмінен', від так званих приватних осіб із США, ФРН, Англії, Голландії...«

Причепив він тут теж до нічого і ЦРУ (Центральне розвідувальне управління), включно з колишнім заступником директора ЦРУ Р. Біс-селем, який ніби-то мав сказати, що він »вбачає 'сутність втручання в розстановку внутрішніх сил у країнах соціалізму у відшуванні та-ких союзників, яких можна активізувати, забезпечити їм більшу полі-тичну силу наданням секретної допомоги'...«. »До таких союзників у ЦРУ зарахували баптистів-розкольників, а тому й дарують закор-донне ганчір'я...«

Як звичайно, »стаття« кінчається погрозами в бік віруючих, які стали б причасними до »злочинної гри« того роду, що в ній, мовляв, заангажувались вищезгадані чернівецькі баптисти.

»Визвольна боротьба поневолених Москвою народів не буде легка. Московський імперіялізм робитиме різні спроби, щоб ряту-вати гегемонне становище Москви. Різні події можуть ще зокрема ускладнювати положення поневолених Москвою народів.

Жахливий терор московсько-большевицького режиму не дозво-лив поневоленим народам підготувитись як слід до подій, що гря-дуть на сході Європи і в підмосковській Азії. Мільйонові маси як слід не освіджені про наші цілі, про шляхи нашої боротьби. Найдуться напевно між підбитими Москвою народами й такі еле-менти, що вхопляться за бритву, вірні засаді »хоч гірше та інше«. Тим більша відповідальність в такій ситуації паде на справжній революційний актив цих народів. Він не сміє тратити з очей ні на один момент властивих цілей нашої боротьби. Як довго ми її не провадили б, не сміємо забувати одного, що наша ціль одна: по-в-не політичне визволення поневолених Мос-к-вою народів. Шлях до нашої цілі веде через повний роз-вал московської тюрми народів, ССРСР, револю-ційними силами поневолених Москвою народів. Удар зі зовні це тільки сприятлива нагода для нашої боротьби. Передумовою нашої перемоги тільки наша власна сила, сила з'єд-наних спільною боротьбою поневолених Москвою народів в бо-ротьбі проти Москви, в боротьбі за національно-держав-не визволення всіх народів поневолених Мос-к-вою...«

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ПОЛЬЩІ

Громадяни посла, є ще, одначе, інші справи.

Існують сили, які — без різниці яку назву вони собі не надають — є у своїй суті противні, ворожі соціалізмаві. Вони діють активно.

Не хотів би я розводитися над випадками відживання скрайніх елементів, різних відроджувань старих кошмарних часів. Їх представляють хоч би листівки з українського націоналістичного середовища «Тризуб», чи також фірмовані свастикою (!) якогось там Руху Вільного Міста Гданська. Не трудно собі представити радість, яку вони можуть принести ревізіоністам і реваншистам всякої масти — противникам наших справедливих границь, неприятелям нашого народу. Я сказав би, що це є випадки особливі, карикатурні.

(Із виступу ген. Володимира Оліви в Варшавському соймі. «Трибуна Люду», ч. 279, субота 22 / неділя 23 листопада 1980 р.)

Михайло ЛЕСІВ

ПІЗНАВАЙМО ЛЕМКІВЩИНУ

(Порядком дискусії, «Тижоднік Повшехни», ч. 46, 15. 9. 1981)

«Мусимо пізнавати Лемківщину» — вимагає А. Круг у своїх «Лемківських Реколекціях» («Тижоднік Повшехни», ч. 43, 1981) і як одну з правд подає твердження, яке не підлягає дискусії, що «лемківський народ не вважав себе ніколи відламом, частиною українського народу, а мав сильно підкреслену групову свідомість». Чи це твердження було перевірене в лемківському народі, в імені якого п. А. Круг говорить, чи він виготовляв якийсь запитник, чи плебісцит, коли він так впевнено твердить, що «не уважав себе ніколи»?

Позатим він закидає п. Хшановському «певне прикре спрощення», бо він на шпальтах того самого «ТП» називає українцями руське населення, яке замешкує Нижній Бескид і східню Сандешину». А чи він здає собі справу з того, що прикметники «руський» і «український» висловлюють те саме значення, тільки, що вислів «руський» є перестарілий? Згідно з А. Кругом, ототожнювання лемків з українцями запровадили «духовенство й учителі, що походили переважно зі східньої Галичини». При цій нагоді автор згадує часи окупації, щоб ідею української приналежності лемків остаточно добити.

Мені пригадується відгомін дещо давнішого твердження, про те, що, мовляв, українців видумали австрійці. Ось що писав у 1934 р. Леон Василевський на цю тему:

«Держави, під пануванням яких знаходилася територія замешкувана українським населенням, виходячи зі становища власних інтересів, тво-

рили спеціальні історичні, етнографічні й мовознавчі теорії про українську національність. Не бракувало і в нас, зокрема давніше, таких якщо не теорій, то опіній, що їх поділяли ширші круги. Отже, було намагання засадничі національні різниці між поляками і українцями звести до провінційних, плеємінних, релігійних і суспільних варіантів. Ще кількадесят літ тому на терені східної Галичини панувала опінія, що місцеві русини є таки самим льокальним, селянським відламом польського народу, як мазури, курпи, підгалляни, чи краков'яки... Вершком такого погляду є де-не-де дотепер блукаюче переконання, що «австрійський губернатор Галичини граф Стадіон винайшов русинів для боротьби проти поляків» (Л. Василевський: «Українське питання — як міжнародня проблема», Варшава 1934, стор. 5).

Пане Редакторе, Ви напевно б дуже поденервувались, коли б хтось пробував пояснити Вам, що кашуби і сілезійці не мають нічого спільного з поляками (а знайшлися б такі, що хотіли б так твердити). Не знаю, чи здаєте собі справу з того, скільки Ви зробили лемкам прикrostи тим своїм категоричним твердженням, саме тим лемкам, які були виселені саме тому, що були українцями й на протязі 35 літ не виреклися свого «я», терплячи не тільки від властей, але і від різних обвинувачень зі сторони людей, подекуди навіть увічливих і добрих католиків і поляків.

Але пригляньмося твердженням учених філологів на тему лемків і їх мовної приналежности, бо це річ конкретна, а не твердження в чийомусь імені.

Проф. С. Урбаньчик у своїому «Нарисі польської діалектології» (Варшава, 1976), накреслюючи засяг польських говірок (діалектів), пише: «Дякуючи приятному порозумінню з Советським Союзом, довершено виміну населення на тих відтинках, де були відхилення від засадничої лінії. В той спосіб зник клин українського населення, т. зв. лемків, котрий в Карпатах сягав аж під Щавницю» (стор. 13).

Не входжу в те, що в підручнику цілком перекреслюється існування сьогодні лемківських говірок, що, як всі знаємо, є, чи було, побожним бажанням всяких властей. І на цьому місці підкреслюю, що правильно говориться про «українське населення т. зв. лемків».

Проф. В. Курашкевич, у своїому «Нарисі східно-слов'янської діалектології», Варшава 1963, на стор. 67, так визначає засяг українських говірок: «Беручи загально, розрізняємо два українські наріччя: північне і південне, подібно, як в російській мові... Крім того у відрубності південного наріччя вирізняються східні говірки, згл. степові, досить одностайні, і західні говірки, сильно порізнені. Серед західніх говірок відрізняємо: а) архаїчні карпатські говірки, тобто лемківські, бойківські і гуцульські; б) опільські говірки, звані галицькими або наддністрянськими і в) подільські говірки».

Більше цитувати не буду, але коли візьмемо до рук якунебудь мовознавчу працю, де пишеться про східнослов'янські говірки, байдуже де і ким написану і в якій мові, лемківські говірки вважається за приналежні до українських карпатських говірок.

В цікавій книжці Л. Василевського п. з. «Національний склад європейських держав», Варшава 1933, звідки можна довідатися про цікаві цифри, напр.: що, на підставі перепису населення в 1921 році, в міжвоєнному часі, українці в польській державі становили найчисельнішу меншість, тобто 14,4 відсотків. У тій зокрема цікавій праці читаємо: «Засяг української мови обіймає південну частину Поліського воєводства, малі краї Люблінського воєводства (на Холмщині і Підляшші), цілі воєводства Волинське, Тернопільське, Станиславівське і Львівське, за винятком його західньої частини, як також вузький підгірський пояс в Краківському воєводстві (Лемківщина), (стор. 77).

Повоєнні польські енциклопедії подають на тему лемків досить неконсеквентні і соромливі, а в суті речі не ввічливі інформації. Залишім наші енциклопедії!

Селянський поет, уроджений в 182? році в Гусові, тут же по-сусідськи з лемками, в своїх простих і щирх строфах написав:

Коханий русине-брате,
Звідки у вас ненависть до мене взялась,
Не потурайте облудникам,
Хоч би вони в святу одежу вбрались.

(вільний переклад з польського)

Тими словами Яна Рака можна б закінчити свою участь у розпочатих газетою «Тигоднік Повшехни» «Лемківських Реколекціях».

Хочу звернути ще увагу на певну іншу непоінформованість про той закуток землі ще не так давно на наказ забутої. Приводить до того стаття Мацея Козловського п. з. «Лемки», що була поміщена в щоденнику «Солідарність», ч. 20, 1981, де твердиться, що всі лемки належать до православного обряду. Правдою, однак, є, що на тому терені серед русинів-українців-лемків пануючим обрядом було греко-католицьке (уніятське) віровизнання. Донедавна існувало зарядження цензури, щоб взагалі не згадувати про існування греко-католиків в НРП. Може автор згаданої статті змінив лемкам обряд і віровизнання на всякий випадок, щоб не наптити собі і їм біди? Як бачимо, є намагання змінити їм також національність.

Вивчаймо Лемківщину солідніше!

Володимир МОКРИЙ

БЕСКИДСЬКА ПАНАХИДА («Тигоднік Повшехни», ч. 34, 23. 8.)

Як мені розібрали церкву,
То — як би мені розібрали світ.
Єжи Гарасимович

«Три церкви, — довідуємось з обгортки каталогу вистави «Бескидська Панахида»* Ети Заремби, — зникли весною 1980 року. Дві розібрано, а

*) Вистава фотографій Ети Заремби п. з. «Бескидська Панахида» була відкрита в червні 1981 р. в приміщенні Краківського Товариства Архітектів.

третю зміновано». Четверту, рештки якої були зняті на прозирки, які були виготовлені кілька днів перед відкриттям вистави, спалено. Закріплені студенткою Краківської Академії Мистецтва докази умертвлювання церков у селах: Лютовиська, Панищів, Равське і також Лип'є, — це коротке представлення триваючого від багатьох літ процесу нищення українських церков, придорожніх каплиць і хрестів, як також цвинтарів на теренах південно-східньої Польщі.

Врослі в землю і в небо дерев'яні українські церкви, звані колись руськими, тривали віками. Незламні рамена їх хрестів, із силою завжди тої самої віри й непохитної надії, ставили опір хмарам надходячих бур і пожегів.

На жаль, з-посеред 529 церков (в тому 734 дерев'яних (*увага! тут помилувано цифри!* — примітка перекладача), що існували до Другої світової війни в самому тільки Ряшівському воєвідстві, осталася тільки невелика частина. Певна частина тих часто з XVI-XVIII віку здобутків сакральної (церковної) архітектури, була знищена під час війни і драматичних подій 1945-1947 років.

Роки миру не затримали процесу руйнування церков. Вони і далі гинуть і щораз частіше в бескидських селах застаємо:

На середині неба
Перевернуте крісло
Стільки — по Бозі
(Єжи Гарасимович)

Про що свідчать свідомо і несвідомо позначені руїнами бескидські шляхи? Чи не є вони доказом взаємних упереджень, які вдержуються в нас до сьогодні дуже часто з приводу браку вірогідних інформацій про причини найбільш прикрих фактів в історії польсько-українського співжиття?

Існуючі в XIX і XX віках і в різних часах підсилювані польсько-українські конфлікти допровадили до трагедії в не одному польському і українському домі.

Кружляючі в суспільстві неповні відомості про причини тих драм, що були найчастіше сперті на емоційних усних переказах, як також на інформаціях зачерпнутих з односторонніх і тенденційних публікацій, допровадили до постанов негативних стереотипів та труднощів в переламанні все ще існуючих претенсій і упереджень.

А може руїни церков є виявами байдужости, що виросла не тільки з упереджень, але є рівнож несвідомістю того, що існуючі від віків на ряшівській землі, в південно-східніх районах Люблінщини і в східній частині Краківської землі руські церковні будови, які творили автентичне тло того району і були в природний спосіб втоплені в загальноцивілізаційний зміст поляків, збагачували і урізномороднювали польську культуру, отже були в якійсь мірі її частиною?

Греблі упереджень і байдужости суспільства і властей не можуть бути перервані ані напливом протестаційних листів і вимог, скеровуваних до компетентних льокальних і центральних властей, ані проймаю-

чими поезіями Єжи Гарасимовича, ані публікаціями в пресі з пропозиціями розв'язання проблеми церков. Згадати тут хоч би статтю у тій справі Р. Бриковського і Й. Вільчура п. з. «Вздовж великої і малої окружної дороги», що була опублікована на сторінках «Політики», ч. 42, 1971 р.

Успішних заходів з наміром охорони об'єктів власної матеріальної культури не зробило дотепер, хоч того треба було очікувати, існуюче в Польщі від 1956 року Українське Суспільно-Культурне Товариство.

»Бескидська Панахида« Ети Заремби є протестом проти насильного нищення церков, а одночасно Панахидою, яка в Східньому обряді кінчиться проханням не про вічний спочинок, тільки про вічну пам'ять. Висловлена в той спосіб віра і надія в безсмертність нищених вартостей, у тому випадку церков, є співзвучним з думками пророка Тараса Шевченка, який, похилений над домовиною церкви в Суботові, надіявся, що вона встане з руїни.

Трагічна смерть церков в Лютовиськах, Панищеві і Лип'ях може стати ефективним сигналом до концентрації зусиль людей доброї волі в напрямі рятування сакральних об'єктів у південно-східніх районах нашої країни.

НЕГАТИВНИЙ СТЕРЕОТИП УКРАЇНЦЯ

Шановний Пане Редакторе.

В широкій дискусії над відновою суспільного життя (господарського і культурного), одним із головних питань є справа переговорів між державною адміністрацією і різними суспільними групами та установами про засяг їх самоуправи.

Нам здається, що в тій дискусії не взято під увагу проблему, яка є тільки на вигляд неважливою. Тут маємо на увазі справу національних меншин. Порівнюючи до міжвоєнних часів, коли Польща була многонаціональною країною, то сучасний розмір тієї проблеми є очевидно невеликий. Було б, однак, помилкою це питання зовсім обминути. Як відомо, національні меншини в Польщі мають від 1956 р. можливість організуватися в суспільно-культурні товариства і видавати свої тижневики. Ці товариства, які є самотніми організаціями, що займаються популяризуванням культури й мистецтва свого народу серед власної національної меншини, є дуже обмежені в своїй статутівій діяльності. Позатим вони працюють у повній ізоляції від загального національного і суспільно-культурного життя в Польщі. Цей стан справи спричинений так взаємними упередженнями, як і незацікавленням, чи навіть неодноразово виявлюваною злою волею чинників адміністрації, яким підпорядкована діяльність цих товариств.

Наші твердження спираємо головню на ситуації української меншини. З проблемами тієї групи стрічаємося відносно часто в рамках наших

наукових дослідів. Положення українців уважаємо прикладом для питання меншин (напр., білорусів, литовців, і ін.).

У висліді болючих подій в історичній минушині, положення українців є зокрема трудне і складне.

Взаємні польсько-українські упередження, що спираються більше на емоціях ніж на дійсному понятті історії українсько-польських конфліктів в ХІХ і ХХ віках, сприяють дальшому існуванню негативного стереотипу українця серед поляків. Це сприймається українцями як кривда і є для них джерелом побоювань та розчарування, а рівночасно скріплює упередження супроти поляків. Виявом того є факт скривання ними свого національного походження. Найкращим доказом того стану є те, що на кількасот тисяч українців, що живуть в Польщі, начисляється всього 6500 членів Українського Суспільно-Культурного Товариства.

Найбільш виразним прикладом шкідливої і безумної дії адміністрації виступає зміна в 1976 р. топографічних назв на південно-східних теренах Польщі. Ця практика є недопустима і каригідна.

З наших контактів з українцями (і спорадично з білорусами) виявляється, що ті групи, в наслідок роблених труднощів зі сторони адміністрації, все ще не мають повних умов для вияву своєї національної окремішності, плекання і розбудови рідної культури, мови, звичаїв, а часом навіть і релігії. Тому можна б зарадити через покликання національними групами до життя таких інституцій, як театри, з можливістю об'їздів, музеї, установи з польською мовою.

Про здобутки національних меншин треба б також розголошувати у загально-польському засягу в пресі, радіо і телевізії. Тільки взаємне себепізнання може допровадити до обостороннього зрозуміння, а у висліді до зближення народів, яких історія є так сильно з собою пов'язана. Ми переконані, що засадничою справою є, щоб кожен громадянин Польщі, без огляду на свою національність і віровизнання, міг, як співгосподар, розвивати свої культурні стремління, у тому також на полі плекання власної національної відрубности і традицій. Цей погляд є згідний з багатовіковою традицією толерантности, якою втішається Польща, а також з конкретними інтересами нашої держави, до яких належить ліквідація всіх потенційних суспільних напружень.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

З ТВОРЧОСТИ НАШИХ ПОЕТІВ І ПИСЬМЕННИКІВ

Андрій БІРЧАН

ЮРІЄВІ РОМАНОВИЧОВІ ШУХЕВИЧУ

Не один народився, оженився,
радість знайшов, чи волею нажився.
Чому Тебе закули в »Мертвий Дім«¹?
Так довго у советській у тюрмі?

37 літ держить так старший »брат«.
37 літ — а небо все з-за ґрат,
37 літ — хлопчиськом Тебе взяли,
За Батька, за Героя покарали.

Засмакував Тобі тюремний »книш«².
Так довго не карався сам Кальниш³,
що отаманом був... зв'язали йому руки,
Як каже то Тарас, за Катерини-суки.

Була колись імперія царів,
А нині Ти — вже трьох секретарів —
трьох пережив, нехай їм земля прахом.
А Ти той сам. Тюрма Тобі за сваху.

Може новий отой з Кремля одного разу,
Іспом'яне Тебе хоча указом
підписаним прилюдно — скаже: »Ми
вважаємо Юрія Романовича Шухевича
почесним ветераном СССР—ТЮРМИ«.

Десь ізгадали долю Твою, скуку,
у Вінніпегу, під проводом КУК-у,
народ зійшовся там на демонстрації.
Була там тиша... слова... і овації.

Промовці там почесні промовляли,
До Тебе в гості думкою вітали.
Сталося так, Канада хоче знати
Чому слов'янський брат —
шкуру дере із брата.

Під парляментом було ізвечора
Старші зібрались, молодь і дівтора.
Червоного прапору не палили...
свічки горіли... люди мов молились...

Їх кілька сот — на Твої уродини.
За Батька Ти, за долю України —
40 літ майже, а вода в Дніпрі
ще каламутна від крові і сліз.

Зависла там гнітюча хмара грози,
І гне людей неначе верболози.
Червона хмара грози тее знає...
де завтра їй пливати, у які краї.

Світ зрозуміти мусить чимскоріше,
Як брат на брата — Каїном там дише!
Світ зрозуміти казку тую мусить:
»Кому хороше жити днесь на Русі«.

Росіє — із під гербу »двоглавого орла«!
Росіє — із під гербу »серпа й молота«!
Росіє — якщо герб змینیш на »ракети й вили«!
Росіє — у людини не вб'єш людського духу-сили!!!

Не один народився, оженився,
Радість знайшов, чи волею нажився.
А Ти той сам. Новий лиш »Мертвий Дім«.
Привіт Тобі в Христопол⁴, навесні.

Віннігер, 28 березня 1983 р.

1) »Записки із Мертвого Дому«, повість Ф. Достоевського про каторжне життя в'язнів у царській Росії.

2) Книш — у значенні тюремний хліб.

3) Кальниш — Кальнишевський Петро Іванович 1690-1803, останній кошовий отаман Запорозької Січі, знищеної Катериною II 1775 р. Того року ув'язнений, перебував у жорстоких обставинах через 26 літ.

4) Місце ув'язнення Юрія Р. Шухевича в березні 1983 р.

СССР, 422950, Татарская АССР, г. Христопол, Учр. У-148/ст. 4.

Ярослав КУРДИДИК

ПОДЗВІННЕ ПЕТРОВІ АНДРУСІВУ...

Здається, мов бачу: Стоїш у задумі,
Як мазки кладуться скрізь по полотні...
І бої хуртєчні, — зі шквалом і шумом —
Дійсністю живою здавались мені...

Ось ти поклав чертку й ожило обличчя
Підтінь — і схмарніло грозою воно...
Козаки в атаці до пробою кличуть,
Чути копит стукіт... Дрижить полотно!..

Вельможі, княгині і надворні дами,
Посли із чужини з-за тисячі миль,
Бунчуки й літаври поперед гетьманів —
Величава творчість... Неповторний стиль...

І хоч ти відійдеш, але й остала
Спадщини в картинах, що не промине:
Все наше минуле в безсмертній прославі
І твоє творіння, що світ сколихне!..

Січень, 1982.

ПІД ЗЕЛЕНІ СВЯТА

Забудьмо про спокій у вулканну добу
І чекаймо на солдатську запевнену зміну
З галактик звіщує гоготіннями бур,
Що зміна ця вже небаром прилине...

Півсторіччя пройшло у напрузі й грозах,
А душу ця сама скука ще томить:
— На зчорнілих хрестах по розлогих степах,
Проїджені наскрізь іржою — шоломи...

Після стількох років підвечірня зоря
Знов з'явилась стрільчасто на Сході
І вітає хрести, наче рідна сестра,
І скріплює віру в моєму Народі!..

Ст. Пітерсбург, Флоріда, 1981 р.

ТАКИМ, ЯК ВІН...

Я не знаю — коли тебе стріну...
Я за той час — світ пройшов навстіж
Жду, щоб в очах стальносиніх
Ти мав помсту, як лезовий ніж!..

Нам байдуже, де нас похоронять
І, де прийме прадідна земля?..
Хай шрапнелі наш відхід продзвонять,
Щоб почувли друзі з віддаля...

Не цікаво, як ми жили, друже —
Й скільки років в маршах пробрели,
Все це й так скане у байдужість,
Як ми юність в боях провели

Все ж таки аж хочеться почути,
Щоб нащадки сказали тихцем:

— »Я таким, як він, хотів би бути —
Безіменним, а справжнім Борцем!..

Хочу бути солдатом із гущі —
Невідомим, що в боях пропав...
Безіменним, але й невмирущим —
Бійцем з ім'ям: — »З АРМІЇ УПА!..«

1982 р.

ТИМ, ЯКІ ВІРЯТЬ...

Ти знаєш — напевно, що так мусить статись
І не ждеш, щоб зорі в темряві горіли,
Йди, коли прикажуть, тобі наступати
Йди і згущуй лави своїм власним тілом...

Ти думай розлого, потужно і снажно
І щоб твої вчинки росли й коренились...
Ти знаєш, що воля — належить одважним
І тим, які вірять в свої власні сили!..

Дбай, щоб за Вітчизну твою неподільну
Полум'я жактіло — смолоскипно й всюди,
Кожне своє слово заміною у стрільню
І ціляй смертельно у ворожі груди!..

Грін Порт, Л.А., 1982 р.

МОЛИТВА ПЕРЕД ПОХОДОМ

Державо, — ти блиснеш у тужаві віки
Як жаский вибух з полум'я, як визов,
Тобі Бог призначив поскрізь мор'я плисти
І на суші — держать в руках тризуб!..

Заміняймо ж на мент усі кобзи гучні
На кільватерну сталь — з волею міці,
Хай поривні пісні переродяться в німб
І відіб'ють нам гордість на лицах!..

Ми вкладемо серця у голубість знамен
Під козацьку корогву Святої Покрови,
Хай вітри відіб'ють їх лопіт і щем
Над полки, що вирости з посвяти і крові...

А ти, віро палка, — розітни й розколи
Кришталь далі їдколезю й багрово
І над гривами днів, що в борнях відгули
Ти, Державо, з'явишся обновлена знову!..

Затіснімо ж ряди, коли в похід підем,
Хай перемога буде жагуча й п'яниста,
Хай прадідна земля безпощадність вдихне —
О, веди нас — Покрово Пречиста!..

1982 р.

ДЕСНА В ДИМАХ...

Мабуть доба наша злюща й неугавна
Зросла й гартувалась в чадах і вогні —
Й не диво, що бурі з клекотом розчавним
Повертають всіх нас до рахманних днів...

В міражах видніють: — Траншеї й застави
І сліди по танках — лапасті й полозні...
Згадалися: — Ворскла й бої за Полтаву —
Дівочі вітання... Й усмішки крізь сльози...

Здається, що сонце знов жарить в заплавах
І фронт десь гогоче в доріжках житих,
Аж до болю близькі — розстрільні у лавах
І бої за Київ... І Десна в димах...

Липень, 1980 р.

Б. ЛАВРА

ДУХ ВІДРОДЖЕННЯ

Безсмертна й незборима Україно,
Прокинься із нестями і на ноги стань,
Та всі московські ланцюги й кайдани
Назавжди скинь із рук і ніг твоїх у твань!

Настала днина помсти і розправи...
О, буде Україна краєм щастя знов!
Тож визволім її, брати і сестри,
З-під тих, що жруть ще наші душі, п'ють ще нашу кров!

В Софійському Соборі дзвони дзвонять...
Повсюди чути шпиг-мечів провісний скрес...
Та ж, часе, сповісти усій Планеті,
Що в Україні дух відродження воскрес!

14 березня, 1982 р.

Ганна ЧЕРІНЬ

ПАЛКЕ СОНЦЕ ІБЕРІЇ

(Закінчення, 4)

В Мадриді

Вранці ми вирушили чудовою долиною в дорогу на Мадрид. В автобусі я розповідала про відвідини еспанського доктора. Всі реготались, коли дійшло до того, як »сеньйор ель Доктор«, призначивши дві візити в той самий день, ніяк не міг заспокоїтись, що я вже його не побачу сьогодні... ще раз...

— Це рекорд! Хто міг би його побити?!

— Мій доктор, — обізвалась негритянка з Бермуди. — Минулого року я теж захворіла на вакаціях. Пішла до лікаря, він здер, що хотів, а тоді наказав мені прийти до нього наступного ранку. Я сказала, що ми від'їжджаємо, то він дав мені адресу свого приятеля в тім місті, куди я їхала, і телефоном домовився з ним, щоб мене прийняв.

— І напевно вони поділили гонорар.

А наш доктор із Коста дель Соль ще й виписав нам додаткові рецепти на ліки.

— Їх ви будете вживати після того, як закінчите всі ті, що їх я приписав уранці. Підіть до тієї аптеки, що навпроти мого будинку. Він напевно вслід нам дивився у вікно, але ми таки не дали заробітку його кумові.

Їдемо сухою Еспанією через Сієрру-Морену, а потім через центральне плято, на висоті понад двісті ступенів над рівнем моря. Схили гір вкриті виноградниками, що виброджують потім у добрім вині рійоха.

На зупинку заїжджаємо до Ля Манчі й зупиняємось у тій самій корчмі, де добросердий дивак дон Кіхот побував разом із своїм відданим Санчо-Пансою. Сервантес, як і більшість видатних письменників, зазнав світової слави посмертно, а за життя страждав, непризнаний і злидений. Але тепер Еспанія й увесь світ пишаються ним, і навіть ті, що ніколи не читали пригод дона Кіхота, знають про нього. Тут і млини, з якими воював романтик-лицар, і кострубата статуя Дона Кіхота. Кожен турист біля неї зфотографувався, придумуючи для себе якусь комічну роллю: той скидав дона Кіхота з Россінанта, щоб самому сісти на коня; інший подавав коневі жмут трави... Звичайно, в такій таверні варт і перекусити. І нам дали те, що споживав колись і дон Кіхот: пляшку рійохи й шмат овечого сиру.

На нашу радість, ми побачили край дороги ціле поле соняшників. Вони не були такі великі, як українські, але живі й веселенькі. Вода з Альгамбри добре їх поїть. На Піренях в останній час серйозно думають про культивування соняшника, бо олія з нього багато легша на печінку, ніж оливкова.

Мадрид, як відомо, столиця Іспанії. Це всі знають. Але не всі знають, про те, що став він столицею в 1561 році, а до цього часу головним містом було Толедо. Пилип II захотів змінити резиденцію... Толедці не забули й досі цієї кривди й називають Мадрид селом.

Проте, Мадрид не виглядає на село. Ця найвища в Європі столиця, велична, статечна, монументальна, з широкими рівними вулицями й безліччю скульптур, пам'ятників і фонтанів. Фонтани оздоблені рухомими скульптурами: біжуча вода рухає кам'яні чайки та лебеді, і вони плавають та пурхають навколо фонтани. По фонтані з дикими качками ми пізнавали наш готель Агумар, коли блукали вулицями. В ці дні місто було прикрашено жовто-червоними прапорцями — чекали візити високих достойників із Камеруну. Отоді й король Хуан Карлос покажеться на люди.

На Плака Майор повно люду. Тут всі йдуть на променад, тішаться життям, гріються на сонці, ласують тортами й морозивом у каварнях. Зайшли й ми. Печиво прекрасне, а от що робити з болотяною кавою? Не пити ж замість неї кока-колу? З нами зайшло і подружжя з Вашингтону й вони мені відкрили спосіб дістати доброї кави, шкода тільки, що це був передостанній день наших вакацій.

— Ви попросіть нескафе, — сказав вашінгтонець.

— Чому саме нескафе? Я люблю «максима».

— Не має значення. Вони кожную порошкову американську каву звуть «нескафе».

Як тільки я промовила «Нескафе», кельнер поставив переді мною горнятко доброї кави. Ще й дуже доброї. І чого я два тижні пила болото?!

Між іншим, еспанські чоловіки добрі гульвіси. З роботи вони не йдуть просто додому, а заходять до бару на два-три напої з «тапами» (маленькі канапочки на закуску). А в неділю еспанки відмовляються варити їсти. Чоловіки мусять брати їх до ресторану.

Перед нами величний палац, що його 26 літ будували два архітекти: італієць Сакетті й еспанець Родрігес. Це була резиденція королів до 1931 року, коли зрікся престолу король Альфонс XIII. Тепер ніхто в тому палаці не живе, але його урочисто охороняють стрункі вояки і вживають його для урочистих прийнять.

В чудовім парку Ретіро в неділю муніципальна оркестра грає твори класичних та популярних еспанських композиторів. Зоопарк хвалиться маленьким пандою, єдиним «ведмедиком», що народився в неволі.

Бути в Мадриді й не відвідати Музею Прадо — це так, як у Римі обминути Ватикан. Хоч влітку шкода гаяти час у музеях, до Прадо це не стосується. Тут так людно, як у Люврі, а може й більше. Бо в Люврі принаймні в кожному залу пускали тільки одну групу екскурсантів, а тут — скільки влізло, так-що гіді стрекотали різними мовами і важко було щось розібрати. Може б краще було просто дивитися на картини, не слухаючи гідів, але картин було стільки, що не знав би, яку з них вибрати. Книжки для туристів застерігають, щоб не намагались оглянути все, хібащо маєте місяць часу. Треба вибрати найкраще, а повз

інше йти, навіть не глянувши, бо інакше в голові завариться саламаха. Ми все ж якось намагалися слухати нашого гіда, досить розумного й дотепного, якби ж йому дали змогу говорити... Принаймні дивились на ті картини, біля яких він спинався.

Музей Прадо пишається чотирма великими еспанцями: Ель Греко, Веласкез, Мурильо і Гойя — особливо Гойя. Щодо Пікассо — справа делікатна: з протесту проти режиму Франка він виїхав із Еспанії й ніколи туди не повернувся. З 1944 року він вступив до комуністичної партії Франції. Картин його в Прадо немає, але Еспанія нещодавно домогалася власности на славозвісну «Герніку».

Ель Греко ніколи мені не подобався. Його видовжені лиця й тіла, перелякані, як у привидів, очі, навмисно непропорційно маленькі голови. Боже дитятко, що виглядає як глиняна лялька — все це має передавати настрій, екстазу, але в мене екстази не викликає.

Переходимо через вестибюль до іншої залі. У вестибюлі стоїть статуя Карлоса I, останнього з королів, що йшов із військом у бій (пізніше вони, як і теперішні провідники, стали ховатися у фортецях, а на фронт посилали вояків). Спершу скульптор Помпео Леоні зобразив короля голим, але король розгнівався й наказав:

— Вдягни мене пристійно!

Веласкез — стовідсоткова, класична досконалість. Він малював здебільша портрети королів та їх родини. Молоді принци й принцеси в Еспанії звалися інфантами. А для нас — інфант — мала дитина. Тому важко було стриматись від сміху, побачивши «дитину» з вусами. Веласкез часто змінював свої малюнки, а потім фарба линяла і проступали первісні обриси.

Малюнки Мурильо — м'які, ліричні, людяні. Його Святе Сімейство — це звичайна собі родина. Ісусик тримає в руці пташку, на підлозі стоїть кошик із білизною, що Божа Мати напрала. Песик «служить», примильно дивлячись на своїх господарів... Гарно на душі стає, коли дивишся на таке мистецтво і в собі щось божественне, лагідне відчуваєш.

А ось і картини Гойя. Він прожив 82 літ, і всі ці літа були дуже продуктивні: безліч картин і 19 дітей! За ці довгі літа Гойя пройшов три періоди творчости. Спочатку він робив картини для gobelénів, потім портрети, а в останнім періоді був психічно хворий, але пензля не кидав.

На картину Гойя можна дивитись годинами: в його творах так багато дії, почуття, ідей... Селянин п'є вино, в той сам час мати годує дитину, що каверзує й просто таки реве; рум'яний парубок спить; старанний робітник ще згрібає збіжжя, а двоє помічників точать яси; кінь також ліг і спочиває, лагідно поглядаючи своїми гарними очима...

А ось портрет королеви Марії Люїзи, писаний на замовлення. Видно одразу її владну, круту вдачу. І певно королева лишилась вдоволена цим портретом, бо такою вона й хотіла бути. Коло неї її чоловік виглядає, як сільський дядько. Королівська Академія спершу взагалі не визнавала Гойю добрим малярем, але потім він був там учителем.

Гойя ненавидів Наполеона, що жорстоко розправився з еспанцями. Свою ненависть Гойя зобразив на картинах, де воляки французької армії наділені звірськими рисами, а жатовані ними еспанці — втілення шляхетности.

Ну, і нарешті славні Дві Майї (американці це вимовляють як «Мажа» — який жаж! — а еспанці — як «Маха». «Маха» означає просто «жінка»). Одна Майя роздягнена, неймовірно гарна. Друга — в одязі, а лице те саме. Хто вона? Кажуть, що то була коханка Гойї, герцогиня Альба. Герцогиня нібито одразу впізнала своє тіло й запитала Гойю:

— Як уже намалював мое тіло, чому не голову?

— Еге, чому! Бо за голову міг би втратити голову!

Наш гід, між іншим, казав, що лице Майї негарне, маска. А я думаю, що зовсім не маска. Лице не гірше від тіла.

Під час останніх чотирьох років Гойя замкнувся й малював різні ма-рива й страховиська — Відьми, Сатурн, Самовбивці і хто зна що. Малював на стінах, а потім плястер зрізали й поклали на канву. Навіть ці півбожевільні картини майстерні, особливо коли взяти під увагу, що в нашій модерній світі начебто нормальні малярі вимальовують багато божевільніші полотна.

Вийшли ми з музею на світле сонце. Люди метушаться, в чергу до кіна біжать. Що ж там показують? »Рокі III«. Черга на два бльоки. Люди в черзі газету читають. В кінотеатрі »Лопе де Вега« черга трохи менша. Що там показують? »Рокі II«.

Мадрид має двоє облич: старе й нове. Старий Мадрид цікавіший, він своєрідний. А новий — такий, як і кожне місто в Америці чи навіть як великі міста в Марокко. Тільки замість мечетів тут католицькі церкви. В Мадриді ви й не знайдете марокканських будов, бо арабів більше цікавив гарячий південь, аніж заохолодний для них Мадрид. Ми встали рано, а фонтани ще спали. Їх пускають аж опівдні, бо й мадрідці вранці сплять після пізніх гулянок. Будинок пошти теж виглядає, як церква, і мадрідці її жартома називають »Наша Божа Мати Зв'язку«.

— Маєте щастя! Сьогодні неділя, тож можете піти на бій з биками. Англійський термін »Bullfight« вдалий, а як це сказати по-українськи? »Бій биків« — нонсенс. Тож не бики б'ються, а люди вбивають безборонного бика.

— Безборонного? А роги?

— На ті роги четверо людей із шаблею, піками й бандерильями, ще й кінь, захищений бронею. Отже, це не бій биків і навіть не бій з биком, а катування бика.

— А ви бачили?

— Так.

— Де?

— На телевізорі.

— Спершу подивіться, як то в дійсності виглядає, а потім уже будете судити.

Вирішили таки подивитися, коли доля принесла нас у Мадрид саме в неділю. Бої з биками відбуваються тільки в неділю. Та й то, кажуть, цей «спорт» занепадає, бо еспанці все більше захоплюються футболом, що теж відбувається в той сам час. Але все ж нас попередили, щоб ми заздалегідь купили квитки, бо може не вистачити. Ми вирішили, що якщо стільки туристів товклося в Прадо, то на бій з биками прийде ще більше, отож і подалися до каси, де продають квитки. Ледве ми її в якимсь закутку знайшли. Двері обліплені реклями і замкнені. О, сьогодні ж неділя, всі установи замкнені! Але не встигли ми подумати, що нам робити, як до нас прискочив якийсь чоловік і запитав, які ми хочемо квитки.

— Не дуже близько.

— А сонце — чи тінь?

Оскільки в місті було не дуже гаряче, ми взяли сонце. Це також потрібне було моему чоловікові для знімків. Заплатили ми за квитки, як потім виявилось, удвоє. А що ж, даремно той спекулянт чекав на нас під замкненими дверима? І як він знав, що ми прийдемо?!

Величезний амфітеатр під відкритим небом був майже порожній, коли ми за півгодини до початку туди ввійшли. Сиділи на кам'яних лавах без спинок, але за 50 пезет зарентували шкіряні подушечки. Амфітеатр став заповнятися. Коло нас сіли якісь люди, і я почула, що говорять слов'янською мовою.

— Добридень, — привіталася я до них. — Чехи? Болгари?

— Чехи, чехи, — обізвалася жінка радісно. — А ви?

— Українці.

Отак і в Іспанії сусідів зустрінеш! Вони, чехи, взагалі непогано живуть, подорожують по всій Європі. А наші люди в Україні сидять, як миші в клітці.

Тим часом амфітеатр заповнився. За п'ять хвилин до початку вже не було ані одного вільного місця. Туристів було може 10 відсотків, а решта — місцеві. Поприходили з дітьми, навіть із немовлятами, змалку їх привчають. Не знати, чи після церкви, а чи в церкву не ходили, — як сполучають вони ці здавалось би взаємопротилежні речі?

Оркестра заграла гучний «Пасо добль» і на арену вийшла процесія: спереду незграбна дівчинка в завеликій для неї і задовгій сукенці. В руках вона тримала хоругву. За нею — два матадори. Їх в Іспанії тореадорами не звуть і насміхаються з такого терміну. За матадором їхав на коневі-броневу пікадор із 8-ступневою пікою, а за ним — бандерильєри. Крім того ще були так звані «мавпи», що наглядали за ареною і в разі потреби також могли кинутися на поміч. Процесія поклонилась на чотири сторони, в ложі вже сидів «Ель президенте», що керував цілим боем. Він подав знак, і з загороди випустили чорного бика — чудову, сильну тварину, що одразу наставив роги на служників — «мавп». Ті одразу перескочили через бар'єр, показуючи бикові язика. Спочатку бика трохи подрочили помічники, щоб ознайомити матадора з його вдачею, а тоді, під грім аплодисментів і «Оле!» вийшов матадор Франціско Руїз Мігуель, видатна зірка в цім спорті. Він дрович

бика червоною плахтою, тримався рівно, як палиця (гнутиися йому не можна) і танцював свій танок. Коли бик задуже на нього накидався, тоді прискакували пікадор і бандерильєри й відводили бика від матадора до себе, а найрадіше — пхали його до коня. Бик проколов би коня насмерть, якби не важка броня. Кінь був хоробрий і не тікав, а виконував мужньо свою роллю за самий тільки мішок вівса! Пікадор вколов бикові в шию довгу піку, потім бандерильєри також поцілили в нього кількома гострими стрілами, і нещасний бик так і ходив з тими стрілами, а з його ший струмувала темночервона кров. Добре, що ми сиділи так далеко від арени, та й наш телевізор уже привчив нас до крові й тортур: не говорячи вже про »Horror shows«, на які ми не дивимось, на кожній програмі останніх новин у першу чергу показують мародерства, що трапились в останні години і дають детальні кадри великим пляном, щоб усі натішилися видовищем крові. Отож, наші телевізійні програми більш бруральні й жорстокі, аніж еспанські бої з биками.

А драма тим часом ішла своєю дорогою. Коли матадори виснажили бика, суддя дозволив його вбити. Руїз Мігуель втопив свій меч між лопатками бика, влучаючи в аорту. Бик упав на коліна, похитнувся й затинув. Публіка закричала »Оле!« й повставала з місць, вітаючи свого героя. За майстерність »Президент« нагородив матадора спеціальною відзнакою: бикові відрізали вухо й подали матадорові, а він, у свою чергу, відшукав у публіці свою кохану й кинув їй те вухо з низьким поклоном. Вухо замазало кров'ю білу сукню, але за те — яка велика честь і слава!

Згідно з програмою, матадори мали вбити шістьох биків. Після Мігуеля на арену вийшов у золотім із синім убранні молодий матадор, двадцятилітній Томас Кампуцано. Він ще не опанував мистецтва так, як його попередник, але за те ж він багато молодший, перед ним велике майбутнє. Він вимучив бика, але й бик його намучив, і якби не помічники, то напевно взяв би його бик на роги!

Але, що робилося із публікою! Вона шаліла, ревла, кричала »Бий його, лупи!« Молода мати однією рукою давала дитині пляшечку з молоком, а другою махала чим дуж, горлаючи »Оле!« Це, мабуть, буде перше слово, що промовить те немовлятко... І нікому не було шкода тварини. А мені було дуже шкода.

— А хіба ви, американці, не вбиваєте биків на стейки? — атакував мене еспанець, коли я висловила своє обурення.

— Так, убиваємо, але не мучимо.

— Ет що ви розумієте! Цей бик — це не корова. Він хоче битися. Це його життя і смерть. Він живе, щоб на арені вмерти.

Ні, домовитися з еспанцем я не змогла. Одне знаю — я не могла б ніколи одружитися з еспанцем, або навіть близько приятелювати з ними. Цікаво, чи є в них Товариство Проти Жорстокости?

А тим часом став накрапати дощ... Ми вже мали одну хворобу. Змокнути й дістати ще одну — нема дурних. По ногах наших сусідів ми подались до виходу. Ніхто інший не рушив із місця, хоч уже добре дощило. Згідно зі статутом, якщо піде дощ, а не вбито ні одного бика,

каса повертає гроші. А як хоч одного бика вбито, то як собі хочете. Поки не дуже мокро, бій продовжується. Нам же було досить.

В Португалії, до речі, також є бої з биками. Колись було все так, як і в Іспанії. Певно, такі криваві видовища прийшли з римлянами. Але одного разу бик поранив близького родича короля, і правила змінили. Бикові оббивають роги, ще й дерев'яні гладенькі кульки причіплюють на кінцях. А якщо бик нікого не вбиває, то й його не вбивають. Отак побавляться, а тоді випускають того бика на вулицю разом із звичайними волами й коровами, а народ тікає, коли така череда жене вулицею. А більш хоробрі хапають бика й корів за роги. Це вже не так страшно.

Як ми вийшли з Палацу Матадорів, перед входом стояла юрба людей. Вони чекали на таких, як ми, бо, випросивши наші квитки, одразу ввійшли в Палац дивлятися на те, що лишилося. Доц якраз і притих, але ми не вернулися. Ми пішли в метро й там добре поморочилися, поки знайшли поїзди до нашого готелю. Кажу »поїзди«, бо треба було пересідати, а переходи були такі заплутані, як і в паризькій метро, коли ми там були п'ять літ тому. Злізли на найближчій до нашого готелю станції й далі пішли пішки. Дорога вела через центр і ми ще вирішили дещо закупити. Досі нам просто не було часу на сувеніри, а всі наші надії були на Мадрид. Але нас чекало велике розчарування: в неділю всі крамниці зачинені. Не змогли навіть цукерок купити. Це можна було б купити в ресторані, але, на превелике здивування, в Мадриді не хотіли брати доларів, а банки були зачинені. В Португалії й навіть у Марокко долари брали скоріше, ніж місцеву валюту, а тут ні. Ну, що ж! Заощадимо гроші — знову кудись поїдемо!

»Перед Тобою, Українська молоде, як і перед цілою нашою еміграцією стоїть завдання зазнайомлювати чужинців з визвольною боротьбою українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молоддю інших народів і міжнародними організаціями молоді. Запалюй молодь усіх народів на боротьбу проти більшовизму. Вона найскоріше зрозуміє Тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду і насильство і завжди готова боротися проти них«.

(Із »Звернення Воюючої України до всіх українців на еміграції«)

Віра ЗАГАСВИЧ

»ЩАСЛИВЕ ДИТИНСТВО«

(Спогад про голод)

1929 рік. Осінь того року осталася мені незабутньою на ціле мое життя. Одного дня тато прийшов зі зборищ, на які тоді гонили всіх підряд, примушуючи вписуватись до колективу. На тих же зібраннях агітатори кричали про нове щасливе життя, а після того вимагали голосувати хто «за», а хто «проти». Більшість присутніх боялись і голосували «за», але були й такі, що голосували «проти». Між ними був і мій тато.

Коли одного разу мій тато вернувся з такого зібрання, то я вже не пригадую про що він довго радився з моєю мамою. Хоча вже проминуло 54 роки від того часу, але я завжди бачу свого тата, як він сидів при краю стола і про щось розмовляв з мамою. Щойно пізніше я дізналась, що в ту ніч тато вивіз 16 лантухів пшениці на схованку до бабусі. На другий день, коли я повернулася зі школи, то побачила страшне видовище на нашому подвір'ї. Це була незабутня, потрясаюча картина, яка осталася назавжди в моїй пам'яті. З того часу я вже не люблю осени, хоч мистці, поети й письменники захоплюються нею.

Шістнадцять вислужників, а між ними і мій хресний батько, тягнули підряд, що тільки попало їм під руки. Вони розривали подушки і пери-ни, а пір'я кур'явою літало по подвір'ю та вулицях. Вони розвалили комин у печі, проколювали штиками подвір'я, город, шукаючи зерна. Вони забрали бараболу, квасолу, сало і все інше, чим можна було кормитися. Вони розбивали і посуду. Наша кума тягнула з подвір'я корову за роги. У той час мій дорогенький тато вхопив сокиру в руки, щоб боронити приватну власність, але він був безсилий, бож був один, а їх шістнадцять грабіжників, що кинулись на нього, били, копали чобітьми, ребра ламали. Ми, діти, кричали. Мама плакала-голосила. Собаки гавкали і вили, а птиці літали горою і скиглили. На допомогу татові ніхто не прийшов, бож те саме чекало і сусідів. Забрали і спустошили все... Мамин брат у той час був комуністом. Він забрав ту пшеницю, яку тато вивіз на переховок до бабусі, та й відтранспортував на збірний пункт. Мама зі злоби й розпуки запитала його: «Що ж ти зробив, братіку?» Брат з погордою відповів: «Сестро, ти експлуатувала чужим трудом, а тому все це пішло на державне добро».

А в пізніших роках, як дядько вислужився в яничарах та зробив брудну роботу, то ворогові він уже був непотрібний. Його судили цілий тиждень, а дядина жарила колгоспні кури й гуси та годувала тих суддів, які його судили. Дядька тюрма обминула, але партійний білет він утратив і став конюхом. На його місце прислали «товариша П'ятака».

Тато мій терпів болі, мучився, зривався з постелі, говорив сам до себе, але лікарської опіки не діждався. Перед смертю просив квасного кавуна. Побігла я жебрати. І чи бігала, а чи ходила від хати до хати, просила, плакала, благала, але без успіхів поверталася додому. Усі жили зі страхом, бож помагати куркулям не можна. Вкінці тато помер, але наші муки не скінчилися, бож ми, малі діти, осталися напів сиротами.

Прийшла весна. Добрі люди, що не боялися нас, допомагали нашій мамі хто чим міг. Чого вони мали боятися нас? Великим пострахом було в тому часі те, що хто допомагав куркулям, — того трактували не інакше, як куркулів, і така доля чекала його, як, наприклад, мого тата.

Озимина вже була засіяна до нашого розкуркулення. Зібрали врожай, що гарно був зародив. У той час бабуся намовляла мою маму вступити до комуни, щоб рятувати своє і наше дитяче життя. Одного дня мама вписалася до комуни, тобто до колгоспу. Приїхало з тої проклятої комуни вісім гарб з подвійним драбинням і забрали у снопах усе збіжжя, аж коні хребти гнули, бож не могли рушити з місця, а наші вбогі манатки, що їх добрі люди переховали і нас трое скинули на бричку. У той час найдорожча мама цілувала пороги, покидаючи хату, але для нас, малих дітей, було ще незрозумілим, що нас чекає і що означали мамині криштальні сльози і голосіння як чайки.

Комуна — це була земля бувшого власника, який втік закордон ще до революції, чи після неї. Називався він Розинка. На тій же землі Розинки зібралися шість червоних партизанів, як вони тоді себе величали. Побудували хати та стягнули сюди все своє майно і господарський інвентар. Згодом вони побудували великий бльок на приблизно 200 осіб, з маленькими кімнатами. Спершу почали впускати бідняків, а пізніше і заможніших людей, щоб рятувати своє життя. Та не всім там щастило, бож так зв. куркулів не хотіли приймати. Куркулі були цьковані ворогом, щоб супроти них наставити бідних та щоб увести розбрат між одним народом. Отож, це спільне поселення назвали комуною. Але були ще й інші червоні партизани — зокрема різного роду інваліди. Вони совалися на покритих шкірою кружках, хоч були забезпечені різними засобами до життя, жили побіч базару і в погідні дні висувалися на базар і приглядалися усьому. Це їх обурювало. Вони ж бо воювали за інші принципи червоного суспільства, а тому залюбки виспівували різного роду пісні, а найчастіше співали ось таку пісню:

Колись були мужики-хліборобчики,
а тепер розлетілись, як воробчики.
Нема хліба, нема сала,
п'ятирічка все забрала.
Колись були сірники,
а тепер лиш спічки.
Нема соли, нема гасу,
зате в хаті щодня пляшу, і т. д.

На тому базарі вони співали багато інших подібних критичних пісень. Люди обступали їх і вислухували їхні приспіву, а міліція розганяла

натовп. І так це повторялося досить часто, аж одного дня їх нестало. Різні чутки про них ходили. Одні говорили, що їх знищили, інші вважали, що їх кудись перевезли, але вже ніхто їх більше ніколи не бачив.

Привезли нас до комуни, скинули наші пожитки на середині подвір'я і тут же нас обікрали. Мама наша пішла до праці. Вона робила від зорі до зорі, а нас малих дітей порозміщувала: одне в тітки, друге в бабусі, а третє в яслах.

Їсти люди йшли до спільної харчівні. Столи там були брудні та обліплені мухами. Люди їли з бляшаних тарілок і мисок. Була це звичайна хата, але ось тепер ніби сниться мені, що це було щось до їдальні прибудоване. Мама наша мало з нами бачилась, бож важко працювала в комуні. Пригадую, як відбирали все в людей та везли в комуну до комори, хлівів і клунь, тягнули все тракторами. Ми, діти, бігали і дивилися на те видовище. Комунарні сторожі всюди гасали на конях і як тільки побачили когось, хто наближався до станції, кидалися за ним у погоню, нападали на жертву, відбирали все, що ця людина мала при собі, вона найчастіше несла в місто щось з одєжі, щоб виміняти на хліб та прокормити своїх діточок.

1932 рік, моя дванадцята весна. Мосі мами рідна сестра верталася із Середньої Азії і подорожі вступила до нас. Побачивши нашу вбогість, вона порадила моїй мамі, щоб відпустила мене з нею. Я не пригадую, які умови вони склали, але одного весняного дня я покинула рідненьку матусю і двох братчиків та й подалася поїздом аж під П'ятихатки до села Кринички, де тітки чоловік працював головним механіком на Машино-Тракторній Станції (МТС). Їдучи поїздом, я бачила страшну картину. По полях лежало багато здохлих коней, що були поживою для гайвороння, а ті коні що йще держались на ногах, знеможено шукали собі поживи. Ілуги і борони були порозкидані по полях, але людей не було видно. Я ще не могла тоді збагнути, що це все означало? Це ж коні українських хліборобів, що їх вони віддали до колгоспів. Але це був наглядний доказ, як діяла колективна система і як вона турбувалася живим інвентарем, відібраним від українського хлібороба.

Приїхали ми до села Кринички. Хата була тарна, чепурна, видно було, що господаря вигнали, або на Сибір забрали. Село гарне, велике, але мертве. Не чути дівочих співів. Натомість було чути материнське голосіння та собаче виття, що говорило про людське нещастя.

Там, де раніше відбувався ярмарок і де можна було купити всяку-всячину, тепер було пустокою. Насправді, за сім місяців могого побуту в тому селі я ніколи не бачила базару. Це зовсім зрозуміле, бо люди не мали що продавати, а коли хтось і мав щонебудь, то зберігав для своєї родини.

У місяці вересні я втекла додому, бож дуже заскучала за мамою. Піхотою перейшла 27 кілометрів до станції Баглей. Станція виявилася мені сумною, і чогось страшного мені стало. Іду до Дніпропетровська. Добилась сюди щасливо. Ловлю другий поїзд до Перещепного, але і тут без білета, як в нас говорили — зайчиком. Тільки поїзд рушив, а тут почалася перевірка білетів, а я його не маю. Контролер відчинив двері та й викинув мене з вагона. Я встала і раділа, що не потовклася, лише

страшно було, бо ніч така темна, хоч око виколи. Ловлю товарний поїзд і добиваюсь додому. Осінь була напричуд гарна, але людське життя було ще більш сумне. Люди ходили понурі, шептали між собою, турбувалися, що все зерно вивозять на збірні пункти. Збірний пункт — це велика площа, над якою був укріплений дах, а стіни з дощок. Та не тільки зерно забирали від українських хліборобів, а теж бараболю, буряки, моркву та іншу городину. Деяку ярину закопували в землю, а ще більше того господарського добра тнило, але, борони Боже, було щось взяти. Були і добрі люди, які, роблячи біля ярини, принагідно впихали дитині за пазуху якийсь бурячок чи огірок, розглядаючись при тому, щоб ніхто не бачив.

Побачила я тут найбільше людське нещастя. Це була рання осінь 1932 року, а люди вже не мали що їсти. Вони кидались на поля, шукали десь залишеної картоплинки, моркви чи буряків. Вони ходили по стерні й шукали колосків. Кого, бувало, зловлять з тією здобиччю, того судили гірше злочинця. Правду писав великий теній Тарас Шевченко: »Люди чорніші чорної землі...«

Пригадую, як мого братчика, який збирав колоски, впіймав об'їзник. Він пригнався на коні до моєї мами та вдарив пужалом об вікно, репетуючи: »Дивись, що твій бандит робить!« А хлопчина труситься немов у пропасниці, і коли б не шкіра, то мабуть кісточки порозсипалися б. Держить мій братчик у сухенькій дрожачій руці аж п'ять колосків. Наша найдорожча матінка це все нам довго пригадувала, а особливо під час Другої світової війни.

Люди поїли котів, собак, ловили горобців. Я теж мала щастя їх смакувати. Кормилася висівками, терли кору з дерева, терли качан об качан з кукурудзи, збирали жолуді... О, Боже! Це ж бо ніколи незабутній нам 1933 рік! Весна 1933 року... Діти ходили, шукаючи і просячи хоч би лущинки з бараболі чи буряків, а коли котромусь щось таке попалося, то це була дорогоцінність цінніша за свячену паску. Не говорили про хліб, ми вже давно забули, як той хліб виглядав. Моя шкільна товаришка впала жертвою, бо просячи щонебудь з'їсти, її заманула до хати збожеволіла сусідка і зарізала їй та своїх трьох дітей і чоловіка. Наварила з них м'яса та понесла на базар продавати. Люди зауважили там дитячі пальці. Зробився рух, прибула міліція. Жінку арештували, провели дослідження і виявили її злочин. Знайшли закопані голови. Зфотографували її разом з тими головами і вивісили у лікарні на видному місці. Ось до чого doprowadив голод, — не тільки до смерті, але теж і до божевілля. Але спричинників того збожевоління ніхто не судив.

Одного дня моя тітка відвідала кривних свого чоловіка. До колективізації ті люди були заможні. Було у них шестеро чи семеро дітей, декотрі вже дорослі. Їх змушували вписатися до колективу, а вони ще далі боролися. Коли тітка відчинила двері, то їм аж очі засвітилися. Але тітку виручив колгоспний лошак, який загнався на їхнє подвір'я. Вони вискочили з хати, впіймали лошатко і живого рвали на шматки та їли сире м'ясо. Об'ївшись сировиною, вся сім'я вимерла.

В ті часи люди боялися відвідувати навіть своїх кривних. Мого тата сестра і її чоловік теж померли з голоду. Моя мама відшукала їхнього найменшого сина, що лежав з іншими 50 дітьми на брудній соломі. Вони були обмазані сірчаною мастю, бо у них була короста. Мій двоюрідний братчик дивився благально своїми чорними оченятами, які залишились у моїй пам'яті, але що ж моя мама мала зробити, чим допомогти, коли у неї було нас аж троє. Боже, який це був жаль і жах дивитися на тих бідних дітей! Який же злочин вони вчинили, що Москва так жорстоко їх карала?

Я вже згадувала, що ми жили поблизу станції, а тому бачили, як люди йшли туди начебто на прощу. Ішли молоді, старші, жінки, чоловіки, підлітки. Ішли худі, понурі, пухлі, багато вмирали на дорогах... Ранком підвода підбирала трупи, а вечером знову були свіжі трупи, що лежали, а між ними були й живі, але зовсім безсилі... Усіх їх звозили на кладовище і закопували в одну спільну яму. Після дощу білілися їхні руки, ноги та інші частини тіла, а в міжчасі гайвороння розтягало їхні тіла. Ті, що були ще сильніші, їхали куди очі несли, найчастіше до міста, з надією врятуватися там від голодної смерті. Вагони були обліплені людьми, а в той же час на збірних пунктах гнило зерно, яке під осінь 1932 року сирим зсипали на купи. Влада згонила людей те збіжжя пересушувати, щоб бодай щось залишилося на посів, але керувати в комуні взялися такі люди, які зовсім не вміли господарювати. Не вільно було взяти ні зернини додому. Кого, бувало, приловили на тому, того суворо карали. Робітники, які там працювали, наїдалися сирого зерна і вмирали. Такою смертю помер мій двоюрідний брат. Померлі з голоду в хатах не раз лежали по два, а то й більше тижнів, бож хоронити їх не було кому.

Моїй мамі пощастило потрапити на працю в пекарню, де вона пекла печиво для буфету. Керівники пекарні важили борошно і знали скільки має вийти з того печеного хліба, а тому тоді було щонебудь зфальшувати. Але українська мама зуміла хоч тут обдурити московських вислужників, додаючи до борошна більше соли, щоб у такий спосіб врятувати наше життя та ще й трохи сусіднім дітям, яких родичі давно помирали. Ті діти сиділи від ранку до вечора на порозі пекарні, а моя мати якимось способом давала їм по куснику хліба. За врятування мого життя висловлюю моїй рідній матері щиросердечне спасибі.

Коли жито та пшениця почали наливатися в колоски, то відважніші ходили рвати колоски, але кого при тім впіймали, того суворо карали. Одну жінку за десять колосків ув'язнили на десять років, а її чотирьох дітей забрали до дитдому. Карали суворо, щоб інші боялися, але для людей, які голодували, було вже все одно. Пригадую дуже щасливу картину, як уже вкосили нового збіжжя та мололи борошно вітряками. Радощам тоді не було кінця. А коли спекли хліб, то пахощі нового печеного хліба розстелювалися на цілу комуну. Постаралися якогось підвищення, вмонтували вагу, люди процесією згуртувалися, а ми, діти, пхалися вперед. Для старших важили по 500 грамів, а нам давали по 250 грамів. Але ті радощі замінилися на трагедію. Виголоднілі люди,

з'ївши трохи хліба, дістали дезентерію і чуть Богові душі не віддали.

Перед закінченням того спогаду варто було б згадати ще про деякі епізоди, що не забулися з дитинства. В нашому селі було дві церкви: стара дерев'яна і нова кам'яна. Що спіткало дерев'яну церкву — не пригадую, бо вона була аж на другому кінці села, а кам'яну розібрали й побудували на тому місці кооперативу і школу-десятилітку.

Найперше із середини церкви все позабирали, а коли прийшлося стягати хрести з голівної копули — охочих не знайшлося. Ані один українець не відважився на таке святотатство. По хрести на копулу поліз кацап. Людей зійшлося багато і всі ті люди ломили руки та хитали головами. Коли ж, нарешті той кацап тільки діткнувся на копулі до хреста — він наче вражений електричним струмом, злетів на землю трупом. Люди хитали головами і шептали: «Бог його покарав».

Мстиві комуністи-москалі одному священикові вирізали на голові хрест, а пані-матці у дверях тиснули пальці, щоб призналася де їхній син. Священик не витерпів тортур і помер, а пані-матка переселилась до Новомосковська. Коли прийшли німці, то і тоді не обійшлося її без знущання. Вона отримала 25 різок за те, що, начебто, була комуністкою.

У своїх молоденьких роках я не могла собі всього того пояснити, але, як подумати холодним розумом, тоді бачимо без сумніву, що все це було пляноване згори нашим ворогом, бож це він запровадив той злочинний геноцид над нашим релігійним народом, який не хотів йому коритися. Попри це ворог шукав між українцями за своїми вислужниками, яких знаходив між національно несвідомим елементом, що допомагав ворогам «...розпинати матір Україну». Ворог знаходив, — як писав Тарас Шевченко, — тих «...що за шматок тнилої ковбаси» допомагали йому нищити наш народ.

Пригадую собі, як у нас був начальником пашпортового бюро «товариш Олійник». Коли прийшли німці, то він став комендантом поліції і займався тим, що допомагав німцям брати молодих людей у німецький «ясир» на примусову працю. Довелося й мені того лиха зазнати і ділити тяжку долю з нашими молодими людьми в Німеччині.

Після закінчення Другої світової війни я випадково зустрілася з тим «товаришем Олійником» у Німеччині. Він, як мене побачив, то з переляку не знав, що робити, що говорити, де дітися і нарешті запропонував мені зайти до гостинниці та щось випити. А я йому відповіла, що він уже напився досить нашої української крові...

Важко вгадати, з яким наміром чи завданням прибув той «товариш Олійник» до Німеччини.

Всі ці скромні спостереження я занотувала тільки з одного села. А коли б так взятися і описати цілий простір України в тому часі, то тоді можна було б збагнути чого досягнув московський наїзник і тиран.

Оце таке було моє «щасливе дитинство»...

Добігає вже 800 років, але Європа не забула татарського лихоліття. Чи може український народ забути цей найбільший у світі злочин московського деспота над нашим народом?! Ні! Та ще раз — ні! За всі ці злочини український народ «віддячить» клятим москвинам!

Олекса ВОРОПАЙ

ЖИВЕМО В АНГЛІЇ...

(Уривки зі щоденника — за 1974 рік)

(Продовження, 21)

10-го березня. Неділя. Вдома... Читаю «Автобіографію» Е. А. Евтушенка. Книга ця цікава для мене, бож автобіографія — це один з видів мемуарної літератури, якою я завжди цікавився.

Починається ця «Автобіографія» так: «Я народився 18-го липня 1933 року на маленькій сибірській станції «Зима» поблизу озера Байкал. Прізвище моє «Евтушенко» — українського походження». Далі автор пише, що його прадід був висланий з України в Сибір ще за царської влади за те, що «подпустіл красного петуха поміщику», отже за те, що підпалив поміщицький маєток. Тепер цей Евтушенко поет, але вірші свої пише російською мовою. Віршів я його не читав, а його автобіографію прочитав з приємністю, бож вона справді добре написана.

Так, я вже кілька разів пробував писати про своє дитинство та про свою молодість, але як почну пригадувати деталі свого тодішнього життя, то не можу писати, бож ті мої юнацькі роки були такі бідні, такі нещасливі, що писати мені про них дуже тяжко.

12-го березня. Вівторок. Пошти цікавої сьогодні не було. Ми з дружиною працювали в бібліотеці, як звичайно. Я цілий день був зайнятий тим, що читав бібліографії та замовляв наукову і технічну літературу слов'янськими мовами.

Увечорі вдома дивилися на телевізію і бачили, як королева Єлисавета II відкривала парламент і виголошувала промову. Така промова королеви, як пояснив нам один англієць, має зв'язок з програмою нового уряду. Отже, все ніби має бути поліпшене, а головне те, що мають бути знижені ціни на продукти, має бути збільшена пенсія для старших людей та інші поліпшення. О, дай, Боже, щоб так сталося!

19-го березня. Вівторок. Сьогодні в бібліотеці, зовсім випадково я знайшов цікавий матеріал про історію книгодруку в Україні. Отже, перша книга була надрукована у Львові 25-го лютого 1574 року — 400 років тому. Правда те, що це не є новина для мене, бож ще 16-го лютого, 1963 року на Науковій Сесії з нагоди відкриття Бібліотеки ім. Тараса Шевченка в Лондоні при Союзі Українців у Великій Британії я прочитав свій реферат «До наших культурних традицій». Це про книги і бібліотеки в Україні. Тоді я говорив, що перша книга в Україні була надрукована у Львові

25-го лютого, 1974 року. Тією книгою був «Апостол», що його видав Іван Федорів, поклавши цим початок українському книгодрукуванню.

Могутній національно-визвольний рух, що виник і розвинувся в Україні в кінці XVI та в першій половині XVII століть, сприяв швидкому розвитку української національної культури взагалі, а зокрема розвитку книгодрукарської справи та організації бібліотек в Україні.*

О, так! Друкування українських книг та організація бібліотек — це і тепер є складна проблема для всіх нас на еміграції, а особливо для тих, хто пише книжки.

23-го березня. Субота. Сьогодні вранці поштар приніс мені Альманах «Новий обрій» ч. 5 з Австралії — це подарунок від п. Дмитра Чуба, де на 1-й стор. є напис: «...приятелям Д-ру О. Воропаєві та його дружині — на добру згадку із далекої Австралії. 17. 1. 1974».

Отже, ця книга йшла з Австралії до Англії більше ніж два місяці.

В цих «Нових обряях» є багато цікавого матеріалу: статті, вірші, оповідання. Багато є тут і гарних фотознімків (ілюстрацій). Тут же надрукована і стаття Івана Смаль-Стоцького «З колишнього життя в Авгсбурзі». Стаття цікава, добре написана і шановний Автор цієї статті кілька разів згадує мене як Олексу Воропая, і як О. Степового. Є тут згадка і про мою дружину Валентину Воропай. Надрукована тут і гарна фотознімка з нашого табору «Зомме-Казерне» в Авгсбурзі. На цій фотознімці є і я з дружиною.

Отже, цей альманах «Нові обрії» — це цікавий і цінний дарунок для нас і я ще раз щиро дякую шан. п. Дмитру Чубові за нього.

25-го березня. Понеділок. Ранком поштар приніс мені газету «Шлях Перемоги», що прийшла з Мюнхену. І ось тут на сторінці 3-ій є цікава стаття для мене: «Англійська преса про руйнування українських церков». Я прочитав цю статтю і вона мені сподобалась, бож це те, над чим я працював три роки тому. В журналі «Визвольний Шлях» за вересень 1971 року була надрукована моя стаття «Стародавні церкви в Україні — свідки нашої історії та пам'ятки народного мистецтва». Зайняла ця стаття 15 сторінок густого друку. В цій статті був такий підрозділ: «Варвари, що ви робите?» — це про сучасне руйнування церков в Україні.

Стаття ця кінчалася англійським «Summary». І ось тоді, в 1971 році мені говорили і англійці, і українці, щоб цю статтю перекласти на англійську мову, бож вона буде цікава для англійців, американців і для австралійців — для всіх, хто читає англійською мовою.

*) Цей мій реферат та англійське «Summary» до цієї статті, був надрукований у «Визвольному Шляху» ч. 2, в 1963 р., стор. 157-165.

Я тоді не мав ані часу, ані можливостей займатися перекладом цієї статті. Правду кажучи, я й тепер такої можливості не маю. Добре було б, якщо б знайшовся такий добрий чоловік, і взявся за переклад цієї статті. Я був би йому щиро вдячний!

12-го квітня. П'ятниця. Ми з дружиною вдома, бож це початок Великодньої відпустки. Будемо вдома цілих чотири дні.

Сьогодні я написав листи до своїх друзів і знайомих. Написав лист і до шан. п. Дмитра Нитченка та подякував йому за альманах «Нові обрії» ч. 5, бож це він прислав мені той цінний дарунок для мене, але підписався: «Дмитро Чуб».

День сьогодні понурий і холодний. Ми з дружиною з хати не виходили. Добре те, що в нашій хаті тепло й затишно і ми з приємністю відпочиваємо.

Прийшло сьогодні Великодне число «Української Думки», де на сторінці 9 надрукована моя стаття: «Легенди» — це народні легенди про крашанки та писанки. Збирав я ці легенди ще в Україні. Правда, є тут одна легенда, яку я записав у таборі «Зомме-Казерне», це цікава легенда, вона походить з Гуцульщини. Розповідає ця легенда ось таке: «Далеко в горах, до високої стрімкої скелі залізними ланцюгами прикутий страшний нехрист. І той нехрист має дванадцять своїх посланців, що ходять по селах та містах і приглядаються, як живуть люди. Все, що вони побачать або почують, розповідають нехристові. Коли посланці кажуть, що люди живуть бідно і сваряться поміж собою, нехрист радіє і сміється так, що аж гори трясуться, а ланцюги його слабнуть. Якщо ж посланці кажуть, що між людьми згода й добро, нехрист сердиться, насуплює брови, а ланцюги міцніше стискають його погане тіло. Та найстрашніша для нехриста вістка, що люди ще пишуть писанки, що вони не забули цього звичаю: він тоді реве, як звір, рветься з усієї сили і б'ється головою об скелю так, що аж вогонь креше. З того постають грім і блискавка, а ланцюги його робляться такі міцні, що годі їх розірвати».

Оце така гуцульська легенда.

14-го квітня. Неділя. Сьогодні Великдень наш, український, і англійський — разом. Так буває рідко, та все ж трапляється і таке.

День сьогодні гарний, соняшний і теплий. Ми вранці мали смачний великодній сніданок з вином, а в таких випадках завжди згадуємо своїх рідних і друзів, що залишилися там, в Україні. Я дуже сумую за своїми сестрами, і я не знаю де вони, бож не маю їхньої адреси. Боже ти мій, як мені тяжко, коли згадаю своїх рідних сестер, тоді довго не можу заспокоїтись.

Потім дивились ми на телевізію та слухали Службу Божу й інші святкові передачі.

Зараз уже 4-та година по полудні і на нас знову напали спогади... На цей раз згадали ми з дружиною свою молодість та всі

ті міста і села, де ми тоді жили, працювали або вчилися. Найліпші спогади у нас — це про нашу дорогу і милу для нас Одесу... О, Боже ти мій, ліпше вже про все те не згадувати, бо такі спогади дуже нам докучають.

Так, все пройшло, все змінилось, але добрі спогади залишилися і за це слава Тобі Боже наш!

16-го квітня. Вівторок. Ми ось знову працюємо... Чотири дні були вдома. Час пройшов приємно, але не зовсім весело, бо всі ті наші спогади сумні тепер для нас...

Ось тут, в бібліотеці, я переглядав сьогодні журнал «Нові Дні» за лютий ц. р., в якому на сторінці 28 я знову побачив статтю Яра Славутича: «Цінні спогади письменника», де є згадка й про мене, про мої спогади. Так, мемуарній літературі я присвячую велике значення.

20-го квітня. Субота. Вранці поштар приніс мені цілий пакунок паперу — це листи та обіжники з ПЕН-клубу. Є тут і папірець з прізвиськами тих осіб, за яких просять голосувати, бож тепер вибирають нову управу тієї організації письменників. Ну, що ж — проголосую, нехай буде нова управа. Тепер живу я далеко від Лондону і на ПЕН-клубівських «Вечорах», я вже не можу бути.

Ось переглядав газету «Українське Слово» за 14-те квітня ц. р. і тут звернув увагу на статтю К. Ластівки: «Святий Юрій і весняний божок Ярило». Я прочитав цю статтю з приємністю, бож стаття цікава, добре написана і тут двічі згадується моє ім'я, а саме: «І ходить Ярило по темних лісах, селах, хуторах і на кого гляне, у того серце коханням спалахне. Торкнеться у сні молодого хлопця — кров закипить, дівчину зачепить — як іскра спалахне. І виходять дівчата й хлопці на Ярилове поле хороводи водити та пісні співати...» (За Воропаєм).

Далі: «Саме на цю пору припадають в Білорусії дівочі забави «Ярила» і є підстава припускати, як це думає Воропай, що під іменем Благовісника ховається давній Ярило». Це в моїй книзі «Звичаї нашого народу» т. I, на сторінці 288 надруковано «Ярило».

23-го квітня. Вівторок. Сьогодні вранці прийшов мені лист з Австралії від Дмитра Нитченка, датований 19. 4. 1974. Він цікавий і приємний для мене, як всі листи від цього доброго чоловіка. Він дякує мені за кілька примірників моєї книжки «Пригоди Марка Чубатого», а вкінці листа є таке речення: «А щоденник свій не припиняйте готувати до друку, бож це цінне видання, яким колись у майбутньому буде користуватися кожен історик».

Я щиро дякую шан. п. Дм. Нитченкові за такий вислів про мої щоденники. Так, я мушу готувати свої щоденники до друку, бож уже час їх друкувати!

Цікаво, що саме сьогодні в бібліотеці підходили до мене молоді англійці, що теж працюють в бібліотеці, і вони говорили мені, що

їм цікаво знати, що я пишу в своїх книжках »A close look at England«. The diary of a new settler. Вони намагалися мене переконати, щоб я перекладав свої книжки на англійську мову. Це було приємно почути від молодих англійців.

25-го квітня. Четвер. Сьогодні вранці прийшов журнал »Визвольний Шлях« за березень-квітень ц. р., в якому надруковане 45-те продовження »Англія зблизька«. Це велика приємність для мене. Я вже давно чекав на цей журнал, а його все не було. Ну, ось, нарешті є! Надруковано дуже добре і ніяких помилок немає. Я щиро вдячний ред. Г. Драбатові за це продовження мого щоденника.

30-го квітня. Вівторок. Сьогодні вранці прийшов лист з Канади від М. Когута — це чоловік з яким я ніколи не зустрічався і не знаю його особисто. Лист цікавий і приємний для мене. Пан М. Когут пише, що він завжди читає мої щоденники з приємністю, а далі просить, щоб я послав йому »Звичаї нашого народу«.

Прийшов і другий лист від незнайомого мені чоловіка, який теж добре висловлюється про мої щоденники. Я щиро дякую цим добрим людям, бож такі листи приємні для мене.

Ми з дружиною працювали в бібліотеці, як звичайно, і мали там приємні зустрічі з людьми, що приїхали десь аж з Америки та оглядали нашу бібліотеку. Їх цікавили також книжки слов'янськими мовами.

День сьогодні був теплий, соняшний і приємний — бож це вже справжня весна.

1-го травня. Середа. Ранок понурий, а вдень було тепло і соняшно. Я сьогодні цілий день класифікував книжки слов'янськими мовами. Пошти цікавої не було.

Увечорі вдома ми з дружиною дивилися на телевізію і бачили першотравневу демонстрацію в Москві, а потім в Берліні — оце така телевізійна передача: зовсім нецікава для нас.

8-го травня. Середа. Ввечорі, коли ми повернулися з бібліотеки, то вдома застали листа від Ганни Черинь. Лист датований 3-ім травня ц. р. Лист цікавий і приємний для нас. Ось читаю: »Окремо надсилаю свою нову книжку »Хитра макітра« — це гуморески...« Отже, лист прийшов, а книжки ще немає. Книги з Америки до Англії йдуть довго, іноді цілих два місяці.

Так, Ганна Черинь — це приємна і талановита жінка. Моя дружина і я любимо читати її поезію і прозу. Цікаво було б колись зустрітися з тією особою і поговорити з нею.

29-го травня. Середа. Ранком поштар приніс нам журнал »Жіночий світ« за травень ц. р., в якому є стаття Бориса Олександрова: »Ювілей видатної письменниці«. (До 70-ліття Докії Гуменної). Тут читаю таке: »...70-ліття Докії Гуменної пройшло в нас майже

непомітно. А тим часом Д. Гуменна — видатна українська письменниця, авторка понад десятка панорамних творів з різномірною тематикою, що, не зважаючи на несприятливі обставини життя письменниці, один по одному з'являлися в світ...

Далі: «Нам імпонувала також широта її творчого діапазону: від нарисів, репортажів, до широкого епічного полотна, від «Листів зі степової України» до «Дітей чумацького шляху», від легендоповіді «Велике Цабе» до зразка т. зв. камерної літератури, блискучої композиційно й стилістично повісті «Мана». Іноді просто не віриться, що такі різні стилістично речі... писані рукою одного й того ж автора».

Кінчається ця стаття ось так: «Доброго здоров'я Вам, Докіе Кузьмівно, у Ваше творче 70-річчя, доброго настрою та справної друкарської машинки!»

О, так, Докію Гуменну я теж шаную, бож це справді талановита і розумна письменниця. Дай, Боже, їй всього найліпшого!

4-го червня. Вівторок. Працювали ми з дружиною сьогодні в бібліотеці і мали багато праці, як звичайно. Книжок слов'янськими мовами приходить сюди багато, а тому ми завжди маємо багато праці. Але з тією працею ми справляємось добре, а це головне для нас і англійці це враховують.

Увечорі вдома прочитав статтю П. Маляра: «Полтава — Полтавщина». Написана ця стаття з нагоди 800-річчя цього важливого міста в Україні.

Ось у журналі «Нові Дні» за травень місяць ц. р. автор статті пише так: «... 800-річчя Полтави, що припадає на цей рік — 1974 від першої згадки у Київському літописі (за Іпатіївським списком) під роком 1174 про поселення з назвою Лтава на Ворсклі-ріці — є умовною датою...» Отже, назва міста «Лтава» перетворилося на «Полтава» — це, очевидно, сталося під впливом народного вислову.

Так, місто Полтава — це один із важливих центрів розвитку нашої національної культури. Полтава — це місто, яке часто згадується у багатьох жанрах народної творчості, а особливо в переказах та легендах. Так, я шкодую, що мені ніколи не довелося побувати в тому місті.

20-го червня. Четвер. Сьогодні вранці поштар приніс пакунок, а в ньому книгу Ганни Черінь «Хитра макітра». Книга досить велика і виглядає дуже гарно, має вона 320 сторінок.

На першій сторінці цієї книги є авторський підпис для нас: Читаю: «...п. Олексі й пані Валі Воропай з незмінною приязню і щирою пошаною. Ганна Черінь».

О, ми щиро дякуємо шан. пані Ганні Черінь за такий цінний для нас дарунок. Увечорі, як тільки повернемося з бібліотеки, то почнемо її читати.

22-го червня. Субота. Гарний соняшний день... Ми з дружиною трохи працювали в своєму садку біля хати: повиривали бур'ян, дещо впорядкували. Працювати в садку було приємно. Ми любимо цей наш невеличкий, але гарний садок біля хати.

Від сьогоднішнього дня починається наша відпустка. В наступному тижні будемо вдома відпочивати. О, дай, Боже, щоб все було гаразд, а особливо, щоб була гарна соняшна погода.

27-го червня. Четвер. Сьогодні вранці поштар приніс невеличкий пакунок, а це книгу «Західньоканадійський збірник». Едмонтон, 1973 р. На першій сторінці є напис від руки: «ВШ. Д-рові О. Воропаєві. Яр Славутич». Отже, це подарунок від шановного п. проф. Яра Славутича. О, я щиро дякую за такий цінний подарунок!

На початку цієї книги, в статті «Від упорядника» я прочитав таке:

«... З нагоди 100-річчя НТШ, група місцевих науковців завершила довгу й виснажливу працю, що віддзеркалює великий внесок українських поселенців у розбудову Західньої Канади».

Кінчається стаття ось так: «Збірник наукових праць, приготований заходами Осередку НТШ на Західню Канаду, завершено детальною хронікою — з кінця 1955 до 1973 р. включно. Як видно з наведених даних, український Едмонтон мав не лише жваве громадське й літературне життя, а й провадив немалу діяльність. Західньоканадські науковці систематично друкували свої статті в різних наукових виданнях».

Отже, виглядає так, що це має бути цінна і цікава наукова праця українських науковців Канади. Як тільки матиму час, то почну її читати.

30-го червня. Неділя. Ось уже неділя і тиждень нашої відпустки вже скінчився. Ми з дружиною трохи працювали в своєму садку і зробили все, щоб він був гарний і затишний. Займалися ми ще й іншими господарськими справами.

Я трохи працював і над своїм писанням та підготував свій щоденник до друку за 1968 рік. Отже, свою однотижневу відпустку ми з дружиною не змарнували, а зробили все, що було треба. Взавтра ми вже підемо до праці. Добре ще те, що весь цей минулий тиждень була тепла й соняшна погода.

1-го липня. Понеділок. Сьогодні ми вже працювали в бібліотеці. Була сьогодні в нашій бібліотеці дуже незвичайна подія, бож директор і організатор цієї бібліотеки, д-р Еркет, прощався зі всіма працівниками бібліотеки. Він уже має 65 років, а тому залишає свою працю і йде на пенсію.

У великій залі бібліотечної ідальні були в обідній час прощальні промови, а також вручення подарунків та побажань всього найкращого д-ру Еркетові, бож він справді мудрий і доброзичливий чоловік.

Була тут присутня і його дружина, пані Еркет. Ми з Валентиною сиділи досить далеко від Президії, але пані Еркет нас побачила і підійшла до нас привітатись. І ось при цій нагоді я попросив її, щоб вона передала своєму чоловікові найщирішу подяку від нас за те, що 14 років тому він прийняв нас до цієї бібліотеки на працю у слов'янському відділі, що відіграло важливу роль в нашому житті в цій країні.

О, так! Ми справді дуже вдячні цьому доброму чоловікові за те, що прийняв нас до цієї праці. Дай, Боже, йому всього найліпшого в час його відпочинку!

4-го липня. Четвер. Сьогодні вранці поштар приніс мені газету «Батьківщина», що прийшла з Канади. Переглядаючи цю газету, я звернув увагу на таке оголошення: «Меч Святослава». Вийшла друком нова книжка Івана Манила-Дніпряка «Меч Святослава». Літературні твори: Зоряність, Кипень; Загибель Росії й Китаю; Сполучені Штати України і приєднання Сибіру до Аляски — до США, як наслідок Третьої світової війни. Книга викликала найкращі відгуки й рецензії! Видавництво «Волосожар», 1973. Ціна 2 долари».

Так, якщо в тій книжці справді надруковане таке пророкування, про наслідки майбутньої світової війни, то добре було б прочитати таку книжку. Постараюсь її роздобути.

7-го липня. Неділя. Кілька днів тому я одержав книжечку д-ра Святомира М. Фостуна: «Пінська конгрегація».

На першій сторінці цієї книжечки є авторський підпис: «...д-рові Олексі і п-і mgr Валентині Воропай із пошаною від автора. Лондон, 10. 6. 1974».

Моя дружина і я щиро дякуємо шан. д-рові С. М. Фостунів за так гарний і приємний подарунок.

Сьогодні неділя і ми, відпочиваючи вдома, прочитали цю книжечку з великою приємністю.

Починається вона «Словом Автора», в якому прочитали, що «Тридцять два роки тому в місті Пінську відбувся Собор Єпископів Української Автокефальної Православної Церкви, який започаткував відновлення української православної ієрархії на українських землях...», і далі, що: «Найважливішою постановою Собору треба вважати рішення про єдність Української Православної Церкви».

Кінчається це «Слово Автора» ось так: «Пінська конгрегація — майже зовсім забута подія в нашій історії. Тому й завданням моєї розвідки було розповісти про неї читачам та вказати їм цю асоціацію історичного збігу обставин — відбуття в Пінську конгрегації в 1791 р. й через 151 рік — відбуття там же Собору Ієрархії Української Православної Церкви. Ці дві окремі важливі історичні події в житті українського православ'я, хоч і далекі в часі одна від одної,

але знаменні й майже спільні своїм завданням та своєю далекоглядною в майбуття ціллю — встановлення й відродження автокефального устрою Української Православної Церкви».

В першому розділі цієї книжечки на тему «Чотирилітній сойм і події в Україні» автор докладно описує тяжкі й ворожі відносини поляків до українців та до Православної Церкви протягом останніх двох століть.

Читаючи цей розділ, я пригадав собі багато народніх оповідань, які доводилось мені чути від наших людей на Вінничині, де я працював дільничим агрономом від 1933 до 1935 року. Значну частину цих оповідань я був тоді записав, але, на жаль, всі ті записи я загубив під час останньої війни.

Так, шан. пан д-р Святомир М. Фостун зробив велике і корисне діло, написавши цю розвідку про Пінську конгрегацію. Я думаю, що в майбутньому ця праця матиме важливе значення для нас, українців, щодо відносин з поляками.

1-го серпня. Четвер. Вранці поштар приніс «Українську Думку», в якій на сторінці 2-ій надрукований вірш під заголовком: «Привіт із рідної землі», в якому є така строфа:

Великомученице, ти
Нескорена Вкраїно, мати,
Чи довго будуть панувати
Твої хранителі — кати?

Вірш цей ніким не підписаний, але написав його напевно дуже здібний поет — «сучасний Шевченко». О, помагай йому, Боже!

Сьогодні був гарний соняшний день. Клясифікуючи книжки в бібліотеці, я зустрів багато цікавих книжок з етнографії і біології рослин. Шкода, що тепер я маю багато праці, а тому не маю можливості перечитати таку літературу.

2-го серпня. П'ятниця. Рівно 14 років тому, 2-го серпня, 1960 р., я і дружина почали працювати в цій бібліотеці. Це була щаслива подія в нашому житті. Книги ми любимо понад усе, а тому праця у такій великій і важливій бібліотеці — це велике щастя для нас. О, дай, Боже, щасливо допрацювати до нашого старечого відпочинку, що має початися через чотири роки — в 1978!

Сьогодні я знову клясифікував книжки. Праці тут багато...

12-го серпня. Понеділок. Минулого тижня ми з дружиною були вдома, бож мали відпустку. Я продовжував працю над підготовкою до друку свого щоденника, а також займався і деякими господарськими справами. Вдома час проходить швидко і приємно.

Коли б уже Бог дав допрацювати цих чотири роки в бібліотеці, і піти на пенсію. Цікаво те, що дружина моя іншої думки про той відпочинок. Вона вважає, що йти на старечу пенсію — це явище

сумне й неприємне. Ну, що ж, якщо доживемо, то побачимо, як то воно буде.

18-го серпня. Неділя. Сьогодні день народження моєї дружини. О, дай, Боже, їй всього найліпшого!

Добре те, що день припав якраз на неділю і ми ось вдома, в своєму »Затишку«, обідали в садку під кріслатою вишнею. Обідали з вином, як і належить в день народження. Потім ми згадали свою молодість, свої юнацькі роки, а такі спогади приємні для нас, бож головною подією в той час була наша щаслива зустріч, любов і пошана одне до одного. О, дай, Боже, нам ще прожити вдвох якнайдовше!

31-го серпня. Субота. Надворі туман і дощ... Ось уже 11-та година ранку, а дощ не зупиняється.

Я зараз переглядаю журнал »Нові Дні« за червень ц. р., в якому я зауважив статтю Яра Славутича »Пориви естета« — це рецензія на поезію Гната Діброви »Терни і троянди«. Кінчається стаття ось так: »Осінь свого життя зустрічає Г. Діброва цвітом. Якщо в рецензованій збірці поет іще »цвіте«, то неодмінно будуть і плоди, бо це не пустоцвіт!«

О, так — »цвісти восени« — це добра ідея! Мені вже теж минув шостий десяток років і це вже моя »осінь«, але я ще теж збираюся »цвісти«, бож хочу написати ще два томи »Звичаїв нашого народу« та ще кілька інших книжок.

Так, осінь людини мусить бути справді плодovитою!

4-го вересня. Середа. Сьогодні в бібліотеці знову підійшов до мене один із працівників бібліотеки, вже старший чоловік, і став мене переконати в тому, щоб я свої щоденники »Англія зблизька« перекладав на англійську мову. Я не знав, що йому на це відповідати.

Увечорі вдома я переглядав журнал »Народня творчість та етнографія« ч. 4 за 1974 рік, і звернув увагу на цікаву статтю: »Етнографічні інтереси І. С. Нечуя-Левицького«. Стаття цікава. Ось тут на сторінці 94-ій читаю таке: »Значний інтерес становлять нотатки-щоденники Нечуя-Левицького, що він їх систематично вів протягом тривалого часу (1876-1914)«.

Далі: »Більшість цих щоденників, а також деякі інші цінні документи з архіву письменника, загубились. Два зошити, що дійшли до нас і зберігаються нині у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР... обіймають короткий період — 1909-1914 рр. У них, окрім ескізів, начерків та окремих сюжетів — знаходимо ряд зразків народної поетичної творчості«.

Ще далі: »Більшість фолклорних матеріалів, зібраних І. С. Нечуєм-Левицьким, міцно вплетена у канву його повістей і оповідань. Письменник вважав твори народної словесности величезним культурним скарбом, наголошував на їх виховній ролі й

чимало робив для того, щоб зберегти ці багатства для прийдешніх поколінь».

»На закінчення відзначимо, що етнографія відіграла помітну роль у науковій і художній діяльності І. С. Нечуя-Левицького. Вона була для письменника не лише школою пізнання матеріальних і духовних багатств народу, а й засобом до розкриття причин народніх страждань...»*

Так, стаття цікава для мене. Твори І. С. Нечуя-Левицького я читав давно ще в своїй молодості. Цікаво було б їх тепер перечитати.

12-го вересня. Четвер. Зараз година 10.35 ранку. Ми з дружиною на залізничній станції міста Лідсу. Вже ось сидимо в потязі, який має завести нас до міста Брістоль (Bristol) на річну конференцію Товариства для вивчення народного життя (The Society for Folk Life Studies). Та конференція буде відбуватися в Redlands College of Education з 12-го по 16-те вересня ц. р.

Зараз година 3.20 по полудні. Наш потяг зупинився. Ми вже приїхали до Брістолю. На залізничній станції ми зустріли ще кілька чоловік і жінок, що теж приїхали на цю конференцію.

Ми взяли «таксі» і біля 4-ої години по полудні приїхали до коледжу, де буде відбуватися конференція. Тут нас записали як учасників конференції і дали ключі від кімнат студентського гуртожитку, де будемо мешкати протягом тижня.

Від коледжу до гуртожитку нам довелося їхати автобусом. В гуртожитку ми зайняли дві маленькі кімнатки аж на 5-му поверсі, де залишили свої речі і валізи, а самі знову поїхали до коледжу.

В коледжі ми зустріли багатьох знайомих, з якими вже кілька років зустрічаємось на таких конференціях. Тут, в коледжі, нас частували чаєм зі солодкими тістечками, а о годині 6-й вечора ми мали смачний обід.

По обіді, о годині 7.45 вечора, ми посідали в автобус і поїхали до будинку Управи міста, де нас приймав лорд мер (посадник міста). Прийняття було у великій, гарній залі, де нас частували різним вином та «томато-джусом».

Всі ті церемонії прийняття лорд мером справді були приємні і врочисті, бож сам мер і всі його помічники відносились до нас з повагою.

О годині 9.30 вечора лорд мер попрощався з нами і побажав нам успіхів та всього найліпшого в нашій шляхетній науковій праці по вивченню народного життя.

Ми залишили залю, посідали в автобус і поїхали до гуртожитків.

Зараз ось вже година 10.30 вечора і ми йдемо спати, бож ввввтра ми повинні встати о годині 7-й ранку.

13-го вересня. П'ятниця. Повставали ми сьогодні біля 7-ої години ранку, а о годині 7.30 вже їхали до коледжу.

*) Статтю підписав О. В. Курочкін.

В коледжі о годині 9-ій ми снідали, а о годині 9.15 почалася конференція. Першим доповідачем був Павло Елкінг (Paul Elking). Це один із працівників міського музею міста Брістолю. Тема його доповіді була така: «Індустріальна археологія міста Брістолю» (Industrial Archaeology in Bristol). Доповідач говорив, що місто Брістоль — це одне з великих і стародавніх центрів шерстяної індустрії. Потім говорив він і про історію інших галузей промисловости цього міста. Назагал, доповідь була цікава.

Після цієї доповіді, о годині 10.15 ранку, ми перейшли до іншого приміщення, де нас частували кавою.

О годині 10.45 ми знову пішли до тої ж залі, де слухали вже іншу доповідь на тему: «Злочини у валійських кам'яновугільних місцях» (Crime in the Welsh Coalfields). Читав цю доповідь старший чоловік Давид Джонс (David Jones, University College of Swansea).

Доповідач почав свою доповідь тим, що розповів про одного чоловіка, валійця, який підпалював то фабрики, то приватні будинки — а все це мотивував, що його експлуатують.

Головне ж у цих злочинах було те, — говорив доповідач, — що англійці та інші сусідні народи були ніби переконані в тому, що валійці — люди, які живуть у Валії (Wales) — це п'яниці, ледарі та волоцюги. Доповідач підкреслив, що така опінія про валійців існувала не тільки поміж окремими людьми, але і в офіційних установах, як ось в судах.

Далі доповідач говорив, як в XIX столітті забирали землю від валійців і віддавали її поміщикам, а поміщики огорожували ту землю кам'яними загородами. Валійці ж валили ті кам'яні загороди та всяку іншу власність поміщиків, і їх за це судили.

Доповідач, як можна було зрозуміти, підкреслював, що то були не злочини, а класова боротьба, але цього терміну доповідач не вжив ані одного разу.

О годині 12.30 відбулось те, що англійці називають «Lunch». Частували нас смаженою картоплею та рибою, а потім чаєм зі солодким печивом.

О годині 2-ій по полудні ми посідали в автобуси і поїхали на екскурсію в околиці міста Брістолю.

14-го вересня. Субота. Вчора ми повернулися з подорожі до своїх гуртожитків о 12-ій годині ночі. Вчорашній день був тяжкий для нас, як справжня «Чорна п'ятниця».

Зранку було дві доповіді передбачені програмою, а після перекуски ми посідали в автобуси і поїхали на екскурсії.

Екскурсії можна було вибирати і ми з дружиною вибрали «Середньовічні будівлі» — так називалася та екскурсія. Спочатку відвідали ми церкву, що походить з XIII або XIV століття. Церква була справді цікава для нас, бож довелося нам бачити в ній цікаві зразки стародавнього мистецтва.

Оглядали ми і театр, що походить з XVI століття. Там теж було кілька зразків стародавнього мистецтва.

Потім водили нас по вузьких стародавніх вулицях — це була та частина міста, що походить з середньовіччя.

Під час цих екскурсій довелося нам багато ходити — від години 2-ої до години 5-ої по полудні ми весь час були на ногах, а тому дуже потовмилися. Та частина міста Брістолю справді була цікава для нас, але вже треба було якось відпочити.

О годині 5.20 по полудні ми прийшли до етнологічного музею, де нас частували чаєм, але в такому приміщенні, де не було стільців, а тому ми були змушені стояти. Сюди ж, до цього музею, приїхали і дві інші групи людей, що брали участь у нашій конференції.

О годині 5.30 по полудні ми посідали в автобуси і поїхали до коледжу.

О годині 6.30 вечора ми пішли до їдальні, де пообідали, а о годині 8-ій вечора ми знову посідали в автобуси і поїхали до музею, де була для нас влаштована вечірня розвага під назвою: «Огляд традиції валійських народніх пісень» («A look at Welsh Song Tradition»).

Та вечірня програма була справді цікава і приємна. Прослухали ми багато валійських народніх пісень та народної музики. Бачили ми там народній одяг та зразки іншого народного мистецтва.

Закінчилась та вечірня імпреза вже зовсім пізно і до своїх гуртожитків ми повернулися аж о 12-ій годині ночі.

Сьогодні вранці о годині 9.20 почалася перша доповідь на тему: «Народне будівництво в місцевості Данді» (Vernacular Building in the Dundee Area). Доповідь була ілюстрована світлинами на екрані. Прочитав цю доповідь Брус Волкер (Bruce Walker, College of Art, Dundee).

Друга доповідь почалася о годині 10.15 ранку на тему «Народне мистецтво ірландського орангізму» (The Folk Art of Irish Orangism). Читав цю доповідь Айткен МакКлелланд (Aitken McClelland, Ulster Folk Museum).

Як я зрозумів, то ірландський орангізм — це була частина народу тої країни. Доповідач говорив про стародавні звичаї цих ірландських «орангізмів», а особливу увагу звернув на їхні прапори, що вишивалися і були добрими зразками народного мистецтва. Правду кажучи, ця доповідь була мало цікава для мене.

О годині 11.20 ми пішли пити каву...

Після кави, о годині 11.45 ми знову пішли до залі, позаймали свої місця та слухали нову доповідь на тему: «Життя і традиція в народній пісні» (Life and Tradition in Folk Song). Читав цю доповідь молодий ще чоловік Петро Кук (Peter Cooke, School of Scottish (studies), Edinburgh).

Доповідач зразу ж поставив платівку зі шотландською народною піснею, але чомусь та пісня багатьом присутнім не сподобалась, що, будучи поміж слухачами, можна було добре відчувати.

Коли вже пісня замовкла, тоді доповідач поставив питання: «Що таке народня пісня і народня музика?» Відповідаючи на це своє питання, доповідач говорив, що є багато різних музикологів та музикантів, які мають різні точки погляду на це питання.

Далі доповідач говорив, що для збирача народніх пісень виникає питання: «Яка пісня та її музика першорядна, а яка другорядна?»

На закінчення своєї промови, доповідач розповів нам про те, — де, коли і як він збирав та записував народні пісні й народну музику.

Назагал доповідь була цікава для мене, але моїй дружині вона не сподобалась.

О годині 12.50 дня почався обід... З години 2-ої до години 4.30 по полудні почалося те, що англійці називають: «Drink Symposium» — «Розмова про напитки».

Спочатку доповідач говорив про напитек, що має назву «сайдер» (Cider). Цей напитек відомий в тій країні з XVI або XVII століття, але найбільш популярним для всього населення Бритійських островів, він стає від 1930-го року.

Доповідач сказав, що в 1790 році, в одному з журналів того часу, напитек «сайдер», що виготовляється з яблук, написано, як напитек для чоловіків, а жінки його тоді не вживали. В тому ж журналі, ніби, є опис народного звичаю про те, як чоловіки повинні відноситись до яблуні (дерева).

За тими народними звичаями, кожний чоловік, що мав яблуню в своєму садку, в місяці лютому, — в той час, коли яблуня має пробуджуватись від зимового сну, — чоловік підходив до того дерева, і просив його, чи закликав його, щоб воно було таке добре, та вродило багато яблук.

Доповідач сказав, що цей звичай довго і добре тримався в народі цих Бритійських островів, бож багато людей було таких, що вірили, а є й тепер такі, що вірять в те, що без прохання, чи заклику, яблуня яблук родити не буде.

Отже, до яблуні люди відносились, а дехто відноситься ще й тепер, як до живої особи. Але не скрізь те відношення до яблуні було однакове. В інших місцях яблуню били патином, щоб вона не була ледача і родила багато яблук. Ще в інших місцевостях люди співали народні пісні до яблуні, і тими піснями просили її родити багато яблук, щоб було з чого робити «сайдер».

Цей звичай є справді цікавий для мене.

Була тут розмова і про пиво, яке теж ніби вважалося напитеком для чоловіків, а жінки його не вживали.

Пиво також ніби відоме тут, на Бритійських островах з XVI століття.

Говорячи про пиво, доповідач сказав, що колись тут існувала така опінія, таке вірування, що пивовари вміли робити щось таке, знали таку таємницю, щоб яблуні яблук не родили та, щоб не було

з чого робити «сайдер», бож тоді люди будуть пити більше пива, а про «сайдер» забуватимуть.

Ця промова викликала сміх у слухачів і вся «заля» весело сміялась.

О годині 6.20 вечора всі ті розмови закінчились і всі ми пішли до їдальні вечеряти, чи обідати, і той обід закінчився о годині 7-й вечора.

Після обіду всі ми знову пішли до коледжу і там шотляндці показували нам свій фільм про народні танці, що виконувались молодими дівчатами та хлопцями під гру на скрипках.

О годині 9-й вечора всі ми пішли до своїх гуртожитків відпочивати, бож завтра ця конференція ще буде продовжуватись.

15-го вересня. Неділя. Встали ми сьогодні о годині 7-й ранку. О годині 8-й вже поснідали, а о годині 8.30 пішли до коледжу і там вже зустріли багато людей, які чекали на нас.

О годині 9.20 ранку почалися Річні загальні збори і на цих зборах вибрали президентом «Товариства для вивчення народного життя» п. Фентона — шотляндця, що раніше був секретарем цього Товариства. Я добре знаю цього «джентлмена» — він розумний і доброзичливий чоловік. Поможі йому, Боже!

О годині 10.30 ранку загальні збори Товариства (The Society for Folk Life Studies) закінчились і всі ми пішли пити каву, а о годині 11-й знову пішли до великої залі і там прослухали цікаву доповідь Анни Бук (Anne Buck) про історію народного одягу селян і робітників цієї країни. Доповідь була добре ілюстрована світлинами на екрані. Взагалі ця доповідь була цікава для нас з дружиною і ми прослухали її з великою приємністю.

Після цієї останньої доповіді, о годині 12.15 дня, всі ми посідали в два великі автобуси і поїхали далеко за місто до великого ресторану, що англійці називали його «Pub». І ось в тому «пабі» ми обідали і той обід запивали «сайдером», «орандж джусом» або пивом. Кожний пив те, що йому подобалось. Жартуючи, всі ми згадували історії всіх цих напитків.

Від того «пабу» поїхали ми всі до міста Глостер (Gloucester) і там відвідали музей та оглядали цікаві експонати старого народного побуту цього міста та його околиць.

О годині 3.30 цього пополудня всі ми знову посідали в автобуси і поїхали до сусіднього невеличкого міста Струд (Stroud) і там також оглянули музей старого народного побуту. Музей цей був особливо цікавий для нас тим, що там ми бачили багато експонатів старого селянського побуту і це нагадало нам наші, українські, музеї.

Тут, в цьому музеї, частували нас чаєм або кавою зі солодкими тістечками і, взагалі, там поводитись з нами краще і дружелюбніше, ніж у всіх інших музеях.

Коли ми вийшли з цього музею, то надворі вже був дощ з вітром і нам довелося не йти, а бігти до своїх автобусів, але все обійшлося добре.

Їхати довелося нам недовго, бож автобуси наші зупинилися біля будинку вовняної фабрики, що зветься »Mill«. Фабрику цю ми оглядали в середині та вислухували пояснення її »манажера« (директора), але нічого там цікавого для нас не було, бож ми колись з дружиною працювали на текстильній фабриці тут, в Англії, а цей »Mill« також подібний на такі фабрики.

На тій фабриці ми довго не затримувались, а посідали в автобуси і поїхали до коледжу, де були вже о годині 6.30 вечора. Зараз година 8-ма вечора, ми вже відпочиваємо в своїх гуртожитках, бож завтра вранці їдемо додому.

18-го вересня. Середа. І ось ми вже знову працюємо в своїй бібліотеці. Кілька днів тому ми з дружиною їздили до міста Бристоль, бож там відбувалася річна конференція Товариства для вивчення народного життя (The Society for Folk Life Studies) — це організація британських етнологів. Я теж є членом цієї організації, як український етнолог*. Відбувалася та конференція кілька днів — від 12-го по 16-те вересня ц. р.

Конференція була цікава для нас, бож ми там прослухали багато цікавих доповідей, були на кількох екскурсіях і відвідували музеї, а також зустрічалися зі своїми добрими знайомими людьми, з якими бачимось на таких конференціях кожного року.

Минулого понеділка, 16-го вересня, о годині 4-ій пополудні ми вже були вдома. Вчора відпочивали після тієї тривалої подорожі, а сьогодні ось ми вже тут, в бібліотеці працюємо...

*) Під словом »етнологія« англійці розуміють вивчення народного життя культурних, цивілізованих народів, а під словом »етнографія« — дослідження примітивних народів Африки та далекої півночі. Отже, в англійському розумінні, я є український етнолог, бо ж Україна — це культурна цивілізована країна Європи.

(Далі буде)

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ«

НАУКА, ДОСЛІДИ

Теодор **ТЕРЕН-ЮСЬКІВ**

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТИ С. ЛЮДКЕВИЧА

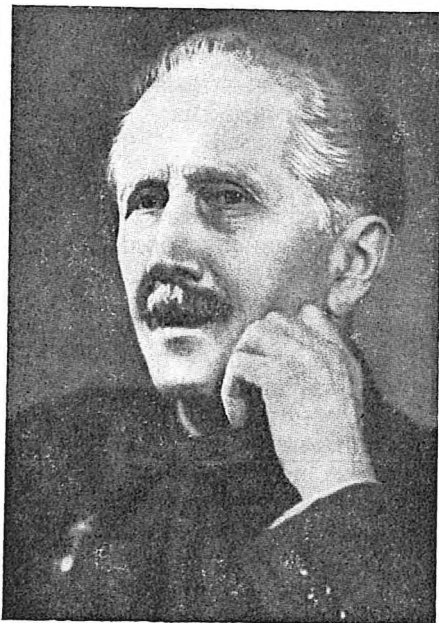
(Продовження, 4)

Цей пам'ятний Шевченківський концерт із першим виконанням «Веснянок» і першої частини «Кавказу»: «Прометей», був для Людкевича немов останнім світлим і мажорним акордом фіналу вільної (порівняльно) доцьогочасної його творчості, перед насуванням на Західню Україну чорної хмари російсько-большевицької окупації.

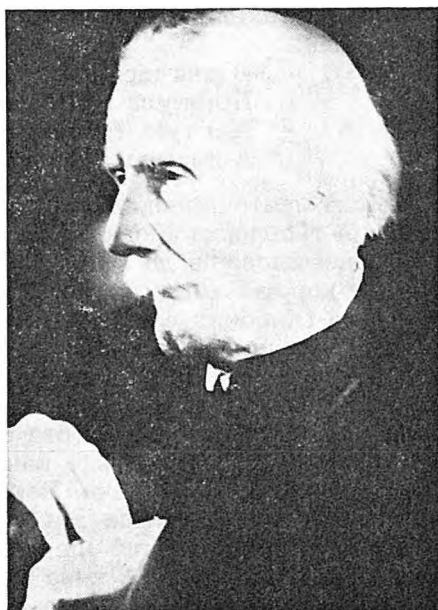
»Одна пісня голосненька, а друга — німа,
Потонула край серденька до самого дна.
А я тую, голосную, людям передам,
А другу, ту німую, вчує — Бог лиш сам«.

Либонь найточнішою експозицією як психічного стану так і мистецької творчості Людкевича по приході російсько-большевицьких поневолювачів до Львова будуть саме ці, ніби для нього написані, короткі стихи з його власної ще передвоєнної пісні до виїмково глибоких слів поетеси Уляни Кравченко. Зате большевицькі писання, — як відомо, — переповнені панегіриками про «вільне і творче» мистецьке життя в окупованій Західній Україні, а про Людкевичеві музичні перспективи — особливо. В дійсності була це важка неволя, що без порівняння перевищала не тільки австрійське, але і польське панування. А потвердженням того є саме творчість Людкевича. Бож знаємо, що найбільші і найцінніші свої твори написав він не під большевицькою окупацією. «Кавказ» був створений ще за Австрії, а «Заповіт» за Польщі. Так само «Каменярі». А хоча могутньо-державницький «Наймит» був написаний під російською окупацією, то задум скomпонування його зродився у душі довгі роки перед прибуттям ворога. Це саме було і з креуванням деяких інших мистецьких задумів, як, наптр., опери «Довбуш». Далше пропагатори «визволення» чваняться, що Людкевич став завідувачем катедри історії, теорії і композиції у Львівській консерваторії. А хіба ж не викладав він цих самих предметів і перед тим? Будучи інспектором Вищого музичного інституту ім. Лисенка і його філій, він був далеко вище поставленою особою, як за большевиків. І ще, мовляв, фінансове забезпечення було куди краще. Еге ж, а за яку ціну? За поневолення цілого народу і власної творчості! Та про це ті неfortunні писаки не посміють висловитись. Їм же ж не вільно сказати, що з хвилиною прибуття большевиків на Західню Україну, меч Дамокля по-

вис над головою кожного свідомого, головню визначнішого українця. А Людкевич саме був одним із найперших. Однак тому тільки, що він не був безпосереднім політичним діячем, тому він не попав під перші удари сталінської сокири. З великим композитором можна — і треба було — подождати. Але відразу була вимога працювати і творити для поневолювачів і комунізму. В цьому важкому і безвихідному положенні Людкевич бажав і постановив остатись собою. І це йому від перших днів окупації аж до останньої хвилини його прикладного життя виїмково зовсім добре вдалося здійснити. Це не було ні просто, ні не легко. Та завдяки своєму характерові, інтелігенції і талантові, на становищі музичного представника народу, хоч часом і дань треба було платити, він видержав гідно і чесно до кінця.

С. Людкевич у старшому віці

С. Людкевич — кілька місяців перед смертю

Замість писати якусь похвальну чи привітальну оду на хвалу комунізму, Людкевич в 1939 році створює пісню на слова свого улюбленого, але в московській імперії навіть не зовсім дозволеного О. Олеса:

»Як любо, як безмірно любо жити,
Дивитися на білий Божий світ,
Впиватися лазуром чистим і слухати,
Як б'ється серце гоже«¹⁸.

18) С. Людкевич: Солоспіви, «Музична Україна», Київ, 1969.

Нічого не перешкоджало більшовикам уважати навіть цю сольову пісню за привітальну. Однак, на ділі, це чудовий гімн красі природи і кохання. Ні сліду тут ленінського ідолопоклонства. І рідна, українська культура та весь »Божий світ« збагатилися цінною, мажорною піснею. Без сумніву, що komponувати в ті часи в мажорі було дуже тяжко. Та це було жорстоке питання життя і творчості, або зникнення. І Людкевич вибрав, мусів вибрати: *творчість*.

Також його кантата, як уже згадано, на слова О. Колесси »Вільній Україні«, написана ще в 1913 році, почала бути виконувана. Парти́йні цензори змінили тільки в деяких місцях текст. Отже і цей цінний твір не був створений на привітання червоних наїзників.

Найважливіший твір під ссветами

Найважливіший твір Людкевича під російсько-більшовицькою кормигою — це за поемою великого Каменяра І. Франка величава кантата на мішаний хор і симфонічну оркестру: »Наймит« з 1941 року. Твір цей носив він від довшого часу в своєму серці. Бо в душі його бриніло і грало багато струн, та одна дзвеніла найголосніше, а саме струна державницьких почувань, відбудови власної держави. В цих тяжких і непевних часах нової займанщини відважитись на творення такої виразно національно-державницької композиції міг хіба тільки самотній Людкевич. Та надивуватись його відвазі не можна вдосталь. Звичайно, поєрово, це була, як і »Каменярі«, тема упривілейована ссветами, бож оспівувала вона ніби недолю чорнороба. Проте ясно було, що це тільки алегорична форма поетичної образности, сам же зміст був стовідсотково тільки справою поневолення, боротьби і визволення українського народу. І про це не було ніякого сумніву, бо ціла ідея і слова поета потверджували це проречисто. Та приманливий для більшовиків робітничій темі, вихвалюваному Франкові та авторитетному Людкевичеві ніяково було якось протиставитись навіть зухвалій більшовицькій владі. Так і постав безсмертний, пророчий і державницький »Наймит«, створений потугою праці і вершинністю таланту Людкевича. Це найбільш державницький твір Людкевичівської музи і його нездоланного патріотизму.

Як відомо, за власною алегорією Франка:

»Той наймит — наш народ«¹⁹.

І він:

»Все серцем молодий, думками все високий
Хоч топтаний судьбою«.

Це нічого, що С. Павлишин, змушена до безцільної інтерпретації кантати, пише: »У боротьбі стверджується активне, опти-

¹⁹ І. Франко: Твори, Книгоспілка, Нью-Йорк, 1960.

містичне начало». Або: »Не менше яскраво виявились у творчості Людкевича мотиви соціального протесту«²⁰. Це її наївні соціальні маячення, які не мають пов'язаности з дійсною ідеєю композиції за визвольну справу рідного народу, що:

»Не раз повалений, та знов міцний і славний,
Вставав у боротьбі«.

В цій тричастинній кантаті музику починають, немов утомлено, віолончелі журливим вступом. Та вкортці звучання оркестри могутніе до грімкого фортіссімо, передаючи коротко образ напруги і праці наймита, щоб знову стихитись, опастися, бо цю саму мелодію підхоплюють зворушливо жіночі, а потім тенорові голоси:

»В устах тужливий спів, в руках чепіги плуга,
Так бачу я його;
Нестаток, і тяжка робота, і натуга
Зорали змошками чоло«.

Однак, якже роз'яснюється музика і настрій, коли виринає образ лану з хвилястим житом, це ж бо »свій плід землиця дасть«. І тут уперше, побіч головної теми, Людкевич користується прегарним мотивом із відомої нашої народної пісні в мажорі про вдову:

»Ой ізза гори та буйний вітер віє,
Ой там удівонька та пшениченьку сіє«²¹.

Це ще одна алегорія: вдови й України, зі сторони вже тільки самого Людкевича. Композитор іще далше, пізніше, послужиться цим ніжним задушевним мотивом для збагачення поліфонічної краси і поглиблення настрою, пісня бо заключає у своїх стрічках і молитву до Всемогучого:

»Ой уроди Боже та пшениченьку яру,
На вдовине щастячко, на сирітську славу«.

Зовсім незрозуміло, чому советські дослідники якось досі цього мотиву не відкрили, бо нічого про це ніде не згадується.

В оркестрі і в голосах чуємо дисонанси та душевні хвилювання, бо наймит той знедолений і обдертий тому, що він на своїм полі — слуга. Знову первісна мелодія під тужливий спів, адже наймит »Те поле, оре не собі«. Проте, коли він розпочне свою пісню-погрозу, то:

»... спів той —
Грім страшний, що ще лиш глухо грає,
Ще здалека гремить«.

Друга частина твору, що зближується побудовою до маршового ронда, багата на драматизм:

20) Творчість С. Людкевича, збірник; С. Павл.: »Риси стилю С. Людкевича«, »Музич. Україна«, Київ, 1979.

21) Українська народна пісня, Держ. літер. в-во, Київ, 1931.

»Той наймит наш народ, що поту лле потоки,
Над нивою чужою«.

Маршовою мовою музики зазвучить в оркестрі і хорі бадьорість і потуга, бож народ наш завжди молодий і сповнений високих ідеалів. То знову тужливо пригадає мелодія, що:

»Свої доленьки, він довгі жде століття,
Та ще надармо жде«.

І ще раз скорботно затужить музика, тому що:

»Не раз дітей його тьма тьменна погубила,
Та все він пережив«.

Тут степенується драматизм фразування, бо існує певність і віра у власну непоборність, бож народ наш завжди з новою наснагою ставав знову до боротьби. Яснішає піднеслий настрій і несеться побідне звучання хору та оркестри, головно мідних інструментів.

Третя, прославна частина, що розвивається у поліфонічній формі фугато, це пісня витязів-побідників. В цій частині кантати емоційні наростання досягають вершин драматичного розроблення музичної теми композитором із побідним і героїчним закінченням розкованого українського народу:

»Ори, ори, співай, ти, велетню закутий
В недолі й тьми ярмо!
Пропаде п'ятьма й гніт, опадуть з тебе пута,
Усі ярма ми порвемо!»

В цій патетичній фузі головної теми твору, мов би цілий народ перекликувався у марші до довгожданої волі, повторюючи багато разів і наголошуючи кожне вагоме слово, а передусім рішуче: »Усі ярма ми порвемо!« І в величному закінченні, як у гимні дзвенить і лунає:

»І вільний, власний лан
Ти знов оратимеш — властивець свого труда
І в власнім краю сам свій пан!»

Всі советські пояснення кінчаться двома передостанніми рядками. Про третій і останній — ніде немає навіть і натяку. Воно ж бо і досі страшно їм оте слово: »пан«. Слів же останнього рядка не можемо почути і в самій кантаті, як останні слова закінчення. З огляду на большевицьку цензуру, що ніколи не могла б дозволити на закінчення твору словом: »пан«, Людкевич послужився у торжественно-побідному заключенні двома передостанніми рядками тексту. Хоча, все таки, і останні слова в закінченні існують, тільки не як остання фраза. Те слово »пан«, у значенні: суверен власного краю, громохтить у передостанніх фразах і композитор, все новими впадами голосів, якби покривав виразність цього зненавидже-

ного більшовиками слова, але слово «пан» існує і є повторюване в закінченні кантати Людкевича. Значить, що замість кінцевих фраз поезії: «І в власнім краю сам свій пан», що співається хором, переставлено попереду, а щойно по них чуємо могутнє кінцеве, як народ, властивець свого труду, оратиме «вільний власний лан». Тому, хоча рядки і переставлені, то ідейно-музичне закінчення є одне і те саме. Але для кремлівської цензури «власний лан» було, без найменшого сумніву, приємливіше, як «сам свій пан», що звучить безумовно занадто класово і суверенно.

Однак треба бути переконаним, що те словне закінчення кантати є так пострोєне, що в слухний час можна буде таки підставити кінцеві слова під останні тони хору, хоч би тільки тому, що так Франко написав і так само Людкевич відчував.

Існує зовсім добре награння платівкове «Наймита» стереофонічним записом советського видання, — хоча не можна його вже давно дістати ні тут на Заході, ані в СРСР, — з тою ж Львівською філармонією і хором «Трембіти». Тільки замість уже немолодого М. Колесси, диригує оркестрою юний і талановитий Д. Пелехатий²².

Композитор у творчому надхненні

22) С. Людкевич: «Наймит», кантата, Львів. філарм., дириг. Д. Пелехатий, «Мелодія».

Та все таки, мимо цього, що це награння добре і сприймливие, проте тут знову треба заявити те саме, що відноситься і до «Кавказу» та до «Заповіту», бож про «Камелянів» зайво й говорити, а платівки з мелодією «Не пора» совети бояться, як кажуть, немов чорт свяченої води. Отже, «Наймит» повинен був бути награний найбільшою Київською філармонією, скріпленою оперовою оркестрою, з хором «Думка» зміцненим хористами опери з найкращим сучасним диригентом України, Стефаном Турчаком. Турчакові, як синові дяка з підльвівського села, не може бути нічого ближчого і дорожчого, як Людкевичева музика і її стиль. Бож музика нашого найбільшого композитора мусить бути виконана найкращими мистецькими колективами, ще і скріпленими, з найспосібнішим диригентом на чолі. Так поступають із творами своїх репрезентативних музикотворців всі культурні народи світу. Україна не має права тепер навіть рішати про існування, а не то про працю і програми своїх власних оркестр і хорів. Здійсненню бо таких плянів стоїть завжди на перешкоді шовіністична політика Москви. Навіть за награння на платівки тих кілька музичних творів, що появляються інколи, — і зразу зникають з причини мінімального накладу, — Україна платила і платить найвищу ціну. Окупант грабує весь прибуток нашої батьківщини. Він, з одного боку, видає для пропаганди кілька платівок, а з другого, — нищить безпощадно повсюди українську самобутність, культуру і свідомих культурників. І тому хай не осмішуються советські трубадури вигуками про якесь там щастя, оновлення, культурний розквіт чи прогрес, бо — як там дуже того всього мало — то навіть і так все це коштувало нашому народові мільйони жертв. І жодне щастя чи навіть тільки бездоганне життя не може ніяк заіснувати без волі і власної незалежності.

Большевицька влада натискає на Людкевича, як і на всіх інших музик, писати речі в стилі «діалектичного марксизму-ленінізму», а в дійсності, під'яремні твори для безглузлого вихвалювання по-неволювача-ворога. І Людкевич за всяку ціну мусить із себе щось таки «видушити», скомпонувати. Так то він пише хорові речі, що належать до класи т. зв. масової пісні, як ось: «За мир», «Київ — Москві», «Гей слов'яни» на слова М. Рильського тощо. Звичайно, що ці дуже тяжко «вимушені і вимучені» хори не могли — на щастя — визначатись ні високим мистецьким полетом, ані позначками будь-якої визначнішої талановитости. Але ця данина червоному молохові давала змогу нашому музикотворцеві втриматись сяк-так на поверхні життя і мати змогу, хай і в під'яремній атмосфері, творити музичні цінності для рідного народу.

(Далі буде)

Іван ВЕРГУН

ЧИ ТУРІНСЬКА ПЛАЩАНИЦЯ Є ХРИСТОВОЮ?

В середньовіччю Турінську плащаницю, яку тепер переховують у соборі св. Івана в Туріні, вважали за мальовило-картину. Тепер, у періоді сумнівів і скептицизму, вчені стверджують, що вона є достовірною відбиткою скатованого й розп'ятого чоловіка.

Зацікавлення плащаницею датуються з 1898 р., коли Секондо Пій детально її зафіксував на фотоплівці. Відтак чергуються спорадичні досліді аж до 1978 року. Між 1978 і 1981 роком сорокчленна група вчених, заосмотрена ультрамодерними апаратами й очолена працівником військовоповітряної фльоти США Джоном Джаксоном, остаточно перевела кропітні розшуки, в яких, з певних причин, строго відмежовано науку від віри й релігії.

Досліді перепроводжувались під оглядом технологічним, фізичним, хемічним та патологічно-аналітичним, пов'язуючи їх з історичними даними, археологічними розкопками й Євангеліями. У висліді цих праць появилася цікава книжка, переложена з англійської мови на французьку, п. з. «Правда про Турінську плащаницю»¹, в якій К. Е. Стівенсон (офіційний представник учених) і Г. Р. Габермас (дорадник дослідників) об'єктивно заподають перебіг розшуків, історію плащаниці, як теж різні припущення-тези та кінцеві висновки.

1. Історія плащаниці

Історики пов'язують її початки з легендарним полотном т. зв. «Святим Мандильоном» (з арабського — покривалом), яке було знайдене у 525 р. в Едессі, в Месопотамії². З тих часів збереглася легенда, на підставі якої король Едессу Абгар V, хворий на проказу, мав би був звернутись листовно до Христа, просячи Його про виздоровлення. Христос відповів, що вишле до нього одного зі своїх апостолів. І дійсно до Едессу прибув апостол Юда, але вже по Господнім воскресінню, з плащаницею. Побачивши образ воскреслого Христа, король виздоровів і прийняв з підданими Христову віру. Внедовзі потім Абгар V³ помер, а його син Манню, повернувшись до поганства, почав переслідувати християн. І тоді Плащаниця-Мандильон зникла. Віднайдено її аж 525 р. в заглибленні над західньою брамою міста.

1) K. E. Stevenson, G. R. Habermans: La vérité sur le Suaire de Turin. A. Fayard, Paris 1982. Traduction by France-Marie Watkins of the "Verdict on the Shroud", Servant Publications, Ann Arbor, Michigan 1981.

2) Тепер Едесс називається Урфа.

3) Королівська династія Абгарів (було їх 8), що панувала в Едессі від 132 р. перед Христом до 216 р. по Христі.

В 944 р. імператор Романус Лекапенус забрав св. Мандильон до Константинополя, де він переховувався до 1204 р., тобто до грабунку міста хрестоносцями.

Деякі вчені припускають, що потім Мандильон-Плащаниця була власністю (на протязі 150 літ) ордену Темпліє⁴, що його у Франції заборонив Філіп ле Бель у 1307 р., спалюючи на кострі великого майстра Жака де Мольє та його товариша Жофруа де Шарне (de Charnay), якого прізвисько ідентифікувалось з власником св. Мандильону Жофруа де Шарні (Geoffroy de Charny).

Правдоподібно, Жофруа де Шарні був власником Плащаниці, яку після його спалення одідичила його жінка Жанн де Верней і виставила її для прилюдного обожнювання в 1357 р. у дерев'яній церкві в селі Ліре (Lirey), положенім 160 км на південний схід від Парижу. Але єпископ Труа, Генрі де Пуатьє, заборонив виставу, яка була відновлена в 1382 р. за його наступника П'єра д'Арсі, який вважаючи плащаницю за підробку, звернувся до папи Климентія VII з проханням «припинити остаточно скандал».

Відтак дочка Жофруа II Маргарита, не маючи потомства, подарувала плащаницю в 1453 р. Людовікові Савойському⁵, який її примістив у каплиці в Шамбері. Щойно в 1464 р. ця Плащаниця була визнана як автентична Христова реліквія Сикстом IV. На жаль, 4 грудня 1532 р. в каплиці вибухла пожежа (теж у VII і IX стол.), яка її трохи пошкодила (дірки), залишаючи теж сліди води в ході гашення.

В 1578 р. Савойські князі перенесли її до своєї нової столиці Туріну, де вона зберігається (за винятком 6 років під час Другої світової війни — півд. Італія) до нинішніх днів у каплиці св. Плащаниці (Каппелля делля Санта Сіндоне) собору св. Івана.

Теперішнім законним властителем плащаниці є Умберто II, а не Католицька Церква, як звикли це вважати люди. Для будь-якої експозиції плащаниці або дослідів над нею, треба просити дозволу в короля Умберта II та теперішнього її консерватора архієпископа Туріну монс. Анастасія Баллестера.

Імовірність доказу, що Турінська плащаниця є нічим іншим тільки св. Мандильоном, полягає у тому, що мальовила артистів з VI стол. були ідентичними з рисами обличчя Христа, запозиченими з св. Мандильону, що цілковито утотожнювались з рисами теперішньої плащаниці. Отож, на візантійських іконах з VI стол. подибуємо, як на Турінській плащаниці, горизонтальну лінію вздовж чола, між бровами чотирикутник, над носом латинську літеру »V«, два пасма волосся на чолі і горизонтальну лінію в попереk горла⁶. Інакше кажучи, наче ікони були скопійовані з теперішньої плащаниці!

4) Мілітарний і релігійний Орден, що був заснований у 1119 р., а в 1312 р. заборонений папою Климентом V.

5) Династія, що панувала в Савуа (князі), відтак у П'ємонті, Сардинії й Італії. Останній з династії — Умберт II, (донедавна жив на вигнанні у Португалії), син Віктора Емануеля III, панував від 9. 5. до 13. 6. 1946.

6) Гл. кн. Стівенсона . . . , стор. 37.

2. Наукові дослідни

Перша знімка плащаниці, виконана Секондо Пієм у 1898 р., виявила чимало дивних подробиць. Вона була негативом (доказ проти фальсифікації) і представляла збичованого, розп'ятого чоловіка. Студіюючи її в 1902 р., професор анатомії із Сорбонни Ів Деляж (Ives Delage), сам агностик і невіруючий, прийшов до висновку, що тортурований чоловік був на правду Христом. Досліджуючи дві відбитки — фронтову й спинну — він і д-р Роберт Буклін сконстатували, що скатований і розп'ятий 30-35 літній чоловік був високого росту (1,78 м), носив бороду й помер на хресті в наслідок задущення (доказ — надутий живіт!)⁷. Важив приблизно 79 кг.

Подібну зовнішню характеристику Христа заподає Публійос Лентулос, управитель Юдеї за часів Христа, пишучи на Нього донос імператорові Октавіянові Августові:

»Цей чоловік є високого росту і стрункого стану... Його волосся є краски зрілих грецьких горіхів, без полиску і гладке. Від вух спадає на плечі і нижче — кучеряве з полиском (волосся). По середині голови розділюється на два боки за звичаєм назарейців... Ніс правильний. Борода густа і довга, а на кінці розділюється...⁸ Так! Цей опис погоджується з відбиткою на плащаниці!

В 1931 році плащаницю виставлено для прилюдної адорації. Використовуючи цю нагоду, Джозефе Енріє (найкращий італійський фотограф) зробив з неї знімку, яка передала на фотоплівку ті самі деталі, що попередня з 1898 р.

Десятичленна комісія (у тому 5 науковців), іменована кард. Пелегріно, архієпископом Туріну, яка мала простудіювати в 1969 р. середники охорони проти пошкоджень плащаниці, сконстатувала, що на ній не було ніяких позначок детеріорації! А під час телевізійної виставки і досліджень в 1973 р., професори технології Гільберт Раес з Генту і Сільвіо Курто з Туріну, екзамінуючи нитки полотна, встановили, що тканина походить з I століття й була ткана в Палестині. Відтак ця констатація була підтверджена Максом Фраєм, ботаніком, який знайшов на плащаниці зернятка пилку рослин, що ростуть тільки в Палестині або Туреччині. Ці наукові встановлення зайвий раз підтверджують, що Туринська плащаниця походить з тих сторін і ототожнюється з Мандильоном з Едесу-Урфи!

Чотири роки пізніше (1977) американські вчені Джон Джаксон і Ерік Джампер запримітили на плащаниці трирозмірність образу-відбитки, тобто існування математичного співвідношення віддалі між окремими частинами тіла і полотном. Там, де тіло прилягало до полотна, образ був яснішим, а де частина тіла (очні западини і щік) не мали контакту з полотном — відбитка була менше чіткі-

⁷ Cf. Th. Humbert: *The Sacred Shroud*, New York, 1977, pp. 92-101. Н. В. Агностицизм — доктрина, яка вважає метафізику недоступною людському розумові.

⁸ Як виглядав Христос? «ГХЧ» (Голос Христа Чоловіколюбця) ч. 5-6 (123), Лювен 1964, стор. 269.

шою. Вони теж зауважили хустинку, що прив'язувала підборіддя до голови, дві монети на очах (жидівський звичай з I стол.), що позначені відбиткою на полотні, а на тілі нарахували около 120 знаків від бичування.

Найновіші досліді над плащаницею почато в жовтні 1978 р., які тривали до 1981 р. включно. В них взяли участь 40 вчених з різних ділянок науки і з різних приватних установ, які, між іншим, фінансували ці досліді. Вони відбувались у королівській палаті Савойської династії в Туріні при допомозі надзвичайно прецизних апаратів. Крім Умберта II, дозвіл для тих розшуків уділив архієпископ Баллестеро з умовою перевірити, чи плащаниця є насправді мальовилом.

Ця група вчених під назвою «Проект розшуків над Плащаницею» не тільки не викрила ніякої підробки, але підтвердила й поглибила попередні результати дослідів.

Мікроскопічна аналіза волокон плащаниці прозрадила легке жовте забарвлення рівномірне всюди. Різниця кольору залежить від різниці густоти знебарвлених волокон. Темніші мають у своїй вмістності значно більше безбарвних волокон, ніж ясніші. Такий розподіл кольорів надає образу теж трирозмірні властивості: з близька неясний, але з віддалі 5-6 м. — виразний з деталями (доказ проти мальовила).

Вони рівнож просудіювали кров'яні плями (італійська група вчених їх не заприїтила в 1969 р.), що витворились в наслідок спливу крові з ран зі зап'ястків, ніг і пробитого боку. Методом мікроспектрометричною усунено з них залізо й ізольовано порфірін (складник крові), який при наświetленні ультрафіолетними променями забарвився на червоно, стаючи флюоресцентним. Рівнож ізоляція протеїн промовляла за присутність крові на плащаниці.

Від 1382 р. до початку XX стол., як ми про це вже згадували, відбитку на плащаниці вважали (навіть церковна ієрархія) за мальовило. Досліджуючи її різними приладами (оптичними, електронічними мікроскопами, променями X), вчені дійшли до висновку, що образ-відбитка не є мальовилом, бо не знайдено на нім ніякого сліду пензля, його напрямку, ані пігменту. Зрештою, найкращий маляр-артист не зміг би в середньовіччю створити трирозмірної картини! Теж трирозмірний предмет не може відтворити через контакт образу на дво-розмірній поверхні! Одним словом — містерія!

Противники цих заключень видвигають антитезу «вапорографії», тобто, що відбитка чоловіка на полотні створилась в наслідок агонійного поту, який, маючи в своїй вмістності сечовину, ферментатційно розклався на двоокис вуглецю й амоніак, які, реагуючи від пахощів й миру, створили образ.

Дослідники над плащаницею відповідають, що така гіпотеза не є можливою, бо в поті є обмаль амоніяку, який по виділенні зараз випаровує. Ба, навіть більша скількість його не відіграла б пози-

тивної ролі, бо, зрештою, на полотні не знайдено ніяких залишків його насичення, тобто сатурації⁹.

Дослідники «Проекту розшуків над Плащаницею» дійшли відтак до висновку, що відбитка чоловіка на полотні витворилася в результаті опіку (експеримент з допомогою ультрафіолетних променів). Це містерійне явище пояснюють тим, що тіло завинуте в полотно могло, правдоподібно, виділяти зі себе інтенсивне тепло або світло мінливої напруги. І власне з'єднанням процесів дезгідратації й оксидації клітинчастих волокон спричинились до формації відбитки на полотні при температурі 280°Ц щонайменше. Тільки таке наукове пояснення є можливим!

По простудіюванню синяків від побоїв, поранення від тернового вінка, подряпання рамен, покалічення колін, спухлини обличчя та розмірів бічної рани (4,5×1,5 см), дослідники плащаниці прийшли до висновку: «Якби то не було, чоловік завинутий у плащаницю насправді існував. Це був жид з I століття, розп'ятий римлянами подібно як Ісус Христос на підставі Євангелій»¹⁰.

Подібно теж діється в Люрді. Члени «Бюра медичних констатацій» виписують для виздоровлених посвідки подібного лаконічного змісту: «Видушення, на яке ми не знаходимо лікарського пояснення»¹¹.

3. Плащаниця у світлі Св. Письма, історії й археології

Якщо плащаниця є Христовою, вона повинна теж узгоджуватись з Євангелією та деякими історичними й археологічними даними.

На ній скрізь видно знаки-рани від побоїв, крім голови, передпліччя та ніг. Величина й форма ран відповідають кінчикам римського бича (флягрум), що мав декілька вузьких ремінців, заосмотрених на кінці олов'яними або кістяними баястами, які під час бичування виривали клапті тіла (120 ран).

Про бичування Ісуса св. Іван (19, 1-2) пише: «От тоді взяв Ісуса Пилат та й звелів збичувати Його. Вояки ж, ісплівши з тернини вінка, Йому положили на голову, та багрянцю наділи на Нього» (Мр. 15, 19).

Наслідки тих знущань подибуємо на плащаниці й багато уколів на голові від тернового вінця. Більше того, обличчя від биття було спухлим, ніс теж, праве око прижмурене. Сконстатовано теж збиті місця на плечах, знаки від несення важкого предмету. Цю подію занотував св. Лука (23, 26, теж Мт. 27, 32; Мр. 15, 21) так то¹²:

«Й як Його повели, то схопили якогось Симона із Кириної, що з поля вертався, і поклали на нього хреста, щоб він ніс за Ісусом».

Про подію, що Ісус впав, несучи хреста, Євангелисти не згадують, хоч на плащаниці чітко видно збиття обидвох колін, особ-

9) E. J. Jumper, R. N. Rogers: "Summary Overview of Research", p. 8.

10) Cf. Stevenson, Habermas: La vérité sur... p. 128.

11) І. Вепрун: Люрді і наука. «ГХЧ» ч. 3-4 (127). Лювен 1965.

12) Всі цитати взяті з Нового Заповіту, з грецької мови на українську наново перекладеного проф. д-ром Іваном Огієнком.

ливо лівого. Зате всі згадують про Його розп'яття (Мт. 27, 35; Мр. 15, 24; Лк. 23, 34; Ів. 19, 24).

Отож, чоловік Турінської плащаниці утотожнюється зі свідченнями св. Євангелістів. Наприклад, руки Його були прибитими в зап'ястках, в так званім «місці Дестота», в яким — як сконстатували дослідники — цвяхи пошкодили середній нерв, що керує рухами великого пальця. З цих причин великі пальці на плащаниці прилягають до долонь. Який, отже, фальсифікатор міг знати «місце Дестота», хібащо був катом у I столітті, або анатомістом у XIX столітті? Навіть ця деталь сама собою свідчить, що відбитка-образ на плащаниці є достовірною!

Прибиття на хресті рук у зап'ястках (місце Дестота) уможлилювало розп'ятому два рухи. У першім випадку — тіло, звисаючи на руках, спадало додолу й тому грудні мускули, стискаючи легені, утруднювали дихання. У другім — ноги, що були прибиті одним цвяхом на схрещених стопах, підносили тіло вгору й уможлилювали розп'ятому дихання. Кінець-кінцем, розп'ятий помер від задушення, що є зафіксоване на полотні набряклим животом. Чи така подробиця була знана малюрам середньовіччя? Зрештою, вони завжди малювали розп'ятого Христа зі запалим черевом!

»Коли ж підійшли до Ісуса й побачили, що Він уже вмер, то голінок Йому не зламали, та один з вояків списом бока Йому проколов, і зараз витекла кров і вода«, — стверджує св. Іван (19, 33-34). Це, між іншим, видно на Турінській плащаниці: неполамані ноги, рана з правого боку, а біля неї мішанина крові й води (потверджені аналізою). Більше того, рана була 4,5×1,5 см розмірів і відповідала формою римському списові¹³.

Євангелісти, хоч лаконічно, описують теж звичаєвий похорон Христа: »Отож, взяли вони тіло Ісусове та й обгорнули Його полотном із пахощами, як є звичай ховати в юдеїв« (Ів. 19, 40; теж Мт. 27, 59; Мр. 15, 46; Лк. 23, 53). А трохи далі св. Іван (20, 5-7) заподає свідчення про Христове воскресіння: »... й полотно оглядає (Симон Петро — І.В.), що лежало, й хустка, що була на Його голові, лежить не з полотном, але осторонь... Бо ще не розуміли з Писання вони, що Він має воскреснути з мертвих« (Ів. 20, 5-7).

Про Христове воскресіння та Його появу дванадцятьом апостолам, »п'ятистам браттям«, Кифі, Якову і Савлові, який »переслідував був Божу Церкву« — звіщає теж нам св. Павло (1 до Коринтян 15, 4-9).

Ці історичні свідчення апостолів про муки, розп'яття, смерть і воскресіння Господне цілковито відповідають залишкам знаків на Турінській плащаниці. А саме створення відбитки на полотні, — на думку вчених, — вимагало від мертвого тіла виділення відповідної кількості тепла та світла, що могли тільки виявитись в наслідок Божого акту воскресіння. Інакше кажучи, відбитки не можна пояснити природним способом.

13) Гл. книжку Стівенсона, Габермаса, стор. 61.

Рівнож археологічні розкопки potwierdzają історичну ймовірність Святого Письма. На підставі Першої книги царів (9, 26; 10, 22) відкопано на березі Червоного моря портове місто Ецийон-Гевері. Віднайдено теж місто Нівію в роках 1849-50, велич якого відповідає біблійним описам¹⁴. Овечу купальню Вітесди, про яку згадує св. Іван (5, 2), зльокалізовано в північно-східній кутку Єрусалиму¹⁵. Базуючись на листах св. Павла (До Римлян 16, 23), на руїнах Коринту віднайдено 1926 р. плиту міського доморядника Ераста.

Найцікавішою археологічною знахідкою було оприлюднення жидівського цвинтаря в 1968 р. з 70 року по Хр. при брамі Дамаській у Єрусалимі. В ній знайдено 35 кістяків (середньої висоти 1,77 м), а між ними розп'ятого жиди Йопанана Бед Гагальголя. Його руки були прибитими в зап'ястках, ноги в п'ятах, голінки поламані. Чи ж св. Іван (19, 31-33) не заподіє ті самі деталі відносно розп'ятих розбійників разом з Христом? Немає ніякого сумніву, археологія підтверджує історичну правдивість описів зі Св. Письма й тим самим їх утотожнює з Туринською плащаницею.

Між іншим, археологи в 1970 р. віднайшли ще другий жидівський цвинтар у Єрихоні, який походить з 68 року нашої ери. Теж простудіювали римський «флягрум», яким бичовано християн, та монети з часів Геродота Агрії, якими жиди прикривали очі помершим. Тому на підставі тих всіх знахідок і незаперечних історичних фактів з Євангелій можна, не помиляючись, твердити, що відбитка розп'ятого жиди на плащаниці походить з I століття нашої ери й є, більше ніж правдоподібно, Христова!

4. Плащаниця і воскресіння

Немає де правди діти, сліди мук, розп'яття і смерті чоловіка на плащаниці відповідають буквально відомостям з Євангелій щодо мученичої смерті Христа. Теж статистичні дані, переведені вченими в 1978-1981 роках, вказують на те, що є щонайменше 83 мільйонів можливостей (шансів) до одного, що Туринська плащаниця є Христовою. Щоб бути більше прецизним, треба би було, на їхню думку, ще помножити 83 мільйони через тисячу¹⁶!

Чіткість відбитки на плащаниці, регулярність спливу крові, її зціплення та відділення від сукроватиці дослідив професор біології Вінсон¹⁷. Більше того, проф. Ів Деляж є певний, що відбитка на плащаниці походить від воскреслого Христа. Такої думки є теж члени «Проекту студій над Туринською плащаницею», між іншим, проф. легальної медицини Р. Буклен та професори П. Барбет і Г. Медлер. Вони теж дослідили, що Ісус помер у схиленій положенню, що, зрештою, відповідає свідченню св. Івана (19, 30): «І голову Він схиливши, віддав Свого духа».

Далеко гірше представляється справа з науковими доказами про

14) Keith Schoville: Biblical Archaeology in Focus. Grands Rapids, Baker Book House, 1978, p. 198.

15) F. F. Bruce: The New Testament Documents — Are the reliable? Grand Rapids, Erdmans 1960, p. 90.

16) Cf. K. E. Stevenson, G. R. Habermas: La vérité... p. 167.

17) F. Vignon: Le Saint Suaire de Turin devant la Science. Paris 1938.

Христове воскресіння. Деякі скептичні критики з попередніх століть, як, наприклад, Давид Гюм¹⁸ та Ернест Ренан¹⁹, заперечують воскресіння Христове, мовляв — це була тільки «духова резурекція» в умах апостолів і тих, які в Нього повірили.

Того роду інтерпретація воскресіння не погоджується з історичними подіями з Нового Заповіту. Аджеж Савло з Тарсу, що попередньо переслідував християн, став сам ярим християнином, побачивши воскреслого Христа в дорозі до Дамаску. Також усім відомо, що боязливі апостоли, які боялись своєї тіні, переродились у відважних, узрівши знову живого Христа, голосячи Євангелію посеред Його ворогів.

З наукової сторони треба видвинути на денне світло той факт, що вчені, студіюючи детально плащаницю в 1978–1981 роках, не знайшли на ній ніяких слідів розкладу тіла. Між іншим, тіла небіжчиків починають розкладатись під палестинським небом від 3 до 5 днів! Інакше кажучи, Ісус не зміг остатись в гробі більше 3 днів.

Якщо б, навіть, тіло Христове було викрадене апостолами, як колись претендували жиди, а тепер противники воскресіння, то це залишило б по собі кров'яні розмазані згустки на полотні, яких дослідники плащаниці не знайшли. І диво-див, образ на полотні витворивсь в наслідок легкого обпіку, є чітким і трирозмірним, який для науковців залишається даліше містерією!

Вже самі факти, як легкий обпік (спричинений ярким світлом і гаряччо), відсутність розкладу тіла, чіткі кров'яні плями та мертве тіло не спричинює відбитки рудявого кольору, — промовляють, самі собою, в користь Христового воскресіння²⁰!

Можна теж послуговуватись космологічними аргументами як доказом воскресіння, бо вони пояснюють реальну причину всіх фізичних існувань, а зарівно і 2-им термодинамічним законом, який проявляється *ентропією*, тобто зменшенням (занепадом) все-світньої енергії. Факт, що енергія занепадає, застановляє нас пригадуватись, що існує безмежна причина, яка концентрується в поняттю Бога.

Ретроспективним аргументом (пов'язання з минулим) можна пояснити історичне воскресіння теїстичною²¹ місією самого Христа, преміса яка потверджує попереднє існування Бога. До речі, чейже ж сам Христос себе проголосив післанцем Божим. Своїми чудами Він продемонстрував Божу місію і предказав свої муки і воскресіння (Мр. 8, 31; 10, 34; Мт. 16, 21; 17, 9; Лк. 9, 22). Св. Лука, що відзначався надзвичайною точністю заподання фактів, підкреслює (9, 22): «І сказав Він: »Синові Людському треба багато страждати, і Його відцураються старші, і первосвященники, й книжники, й буде Він вбитий, але третього дня Він воскресне«!

18) Д. Гюм (1711–1776) — шотландський історик і філософ феноменістичного напрямку

19) Ернест Ренан (1823–1892) — французький історик мов і релігій. Він був раціоналістом і тим самим базувався на розумі, виключаючи досвід.

20) Cf. C. S. Lewis: *Miracles — A Preliminary Study*. New York, Macmillan 1947, 1960.

21) Доказ існування Бога і Його премудра дія у всесвіті.

Це у великій мірі свідчить про те, що Господь Його воскресив згідно з пляном заздалегідь передбаченим.

5. Висновки

Останні трирічні розшуки (1978-1981) групи 40 вчених із різних ділянок знання над Туринською плащаницею науково доказали, що відбитка-образ на її полотні не є мальовилом! Зрештою, це сконстатовано в наслідок численних хемічних аналіз, які не виказали навіть найменшої молекулярної речовини, яка б входила у вміст мальовила. Ба, навіть оцінено, що не має 1 до 83 мільйонів правдоподібності, щоб плащаниця була підробленою!

В ході своїх розшуків учені припускали різні можливості. Наприклад, гіпотезу »безпосереднього контакту« тіла з полотном, яку згодом відкинено, бо відбитка виявилась тривимірною і поверхневою, на якій не знайдено ніяких тіней, густоти кольорів і їхнього пересичення. Рівнож, образ був стабільний при вищих температурах та протистояв дії розпускательних речовин.

Також гіпотеза »вапорографії« (дія сечовини й амоніаку), видвинута деякими вченими, не була в стані вияснити поверхнево-трирозмірного образу. Експерименти виявили, що чіткі образи, як на плащаниці, не можуть бути створені подібним способом, бо відбитка була б розмазаною тому, що дана речовина має тенденцію випаровувати в повітря. Крім того, »вапорографією« не можна пояснити відбиток на полотні монет (на Христових очах) та волосся, які не виділяють ані сечовини, ані амоніаку (лише тіло!). Тому подібних речовин не знайдено на плащаниці.

У всякому разі факт, що полотно плащаниці походить з I століття нашої епохи, вказує на те, що вона не є підробкою, а справжньою, Христовою.

Порівнюючи плащаницю з описами св. Євангелістів страждань, смерті і воскресіння Христа, вчені прийшли до висновку, що образ чоловіка на плащаниці цілковито ототожнюється з портретом Ісуса з Назарету. Відповідності на плащаниці, як бичування, терновий вінець, неполамані голінки, пробитий списом правий бік, присутність крові й води, наглий (приспішений) похорон та відсутність розкладу тіла — промовляють за тим, що відбитка на полотні є, безсумнівно, Ісусова. Навіть Його зовнішній вигляд (ріст, волосся, борода), описаний Публіюсом Лентулюсом, згоджується з відбиткою на плащаниці.

З поміччю фльорисценції, спектроскопії, звичайного й інфрачервоного світла, спектрометрії та реверберації (відбиттю) дослідникам удалось встановити, що легкий обпik спричинив відбитку на полотні плащаниці в наслідок промінювання тіла та інтенсивного виділення з нього тепла (280°C щонайменше). Ця жовто-рудява краска відбитки хемічно ідентифікується з легким обпиком, тобто припаленням, що, зрештою, покривається з висновками з їхньої кропінної праці.

Все таки, в данім випадку, мимоволі насувається запитання: чи мертво тіло може виділювати зі себе тепло, або проміння? Сьогод-

нішня наука відповідає негативно на це запитання. Але, якщо відбитка Христа на плащаниці згоджується (причина смерті й похорон) з розповіддю Євангелістів, то чому ж би вона не згоджувалась з історичною констатацією апостолів про воскресіння Христа? Навіть дослідники 40-членної групи не знайшли на ній ніякого сліду розкладу тіла, ані ручного здимання полотна з тіла (був би розмазаний образ), а тільки чітку русьву відбитку, спричинену легким припаленням.

Не знаходячи природного пояснення щодо Христового воскресіння, вчені, хочаки-нехотючи, примушені погодитись з історичними встановленнями св. Євангелістів і теж апостолів: св. Матвій (28, 17), св. Марко (16, 9-14), св. Лука (24, 15), св. Іван (20, 24). Відносно цієї події апостоли є категоричними (Дії св. Апостолів: 1, 3): «А по муці Своїй Він ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, й сорок днів їм являвся та про Боже Царство розказував».

Чи існує суттєва подібність між історичною розповіддю апостолів і трактуванням людських подій модерними істориками? Не завжди! Апостоли, свідки Христового воскресіння, є згідні всі з цим фактом і його пояснюють і трактують однаково. За голошення тієї абсолютної Правди вони постраждали мученицькою смертю... А історики наших часів, описуючи ту саму подію, не є завжди згідні щодо деяких фактів і їх тлумачення. Часто в їх описах подибуємо половинчатість правди, пропуски, перекручення та суб'єктивні висновки з ідеологічними закрутками.

З цієї плеяди «псевдоісториків» різючо відрізняється французький академік і професор анатомії і патології, сам безвірок, Ів Деляж. Простудіювавши докладно Турінську плащаницю в 1902 році, він категорично заявив, що вона є дійсним покривалом Христа! А на кпини й гостру критику своїх колег-академіків він відповів:

«Релігійна квестія зайво причепилась до проблеми, що сама собою являється чисто науковою... Коли б, замість Христа, розходилося про Саргона²², Ахилія, або декого з фараонів, ніхто не мав би гадки висловити заперечення... Я признаю Христа історичною особою й не розумію чому мали б обурюватись (скандалізуватись) проти того, що ще існують намацальні сліди його земського життя»²³.

Превеликим чудом є те, що автентична Христова плащаниця, помимо загадкових пожарів (VIII-IX стол., 1532 р.), збереглася до наших днів. Господь Бог, мабуть, бажає Собі, щоб вона свідчила про віру в Його Сина і її підтримувала в епоху, в якій є стільки сумнівів і запитань, навіть у деяких «віруючих» християн. І тому Провидіння так покерувало справою, що вчені теперішнього зма-теріалізованого століття не лише ідентифікували Турінську плащаницю з Христовою, але і рівночасно пояснили досить вичерпуючо доступними їм методами Господне воскресіння!

22) Один із Ассирійських королів, династія яких панувала від 2048 р. перед Хр. до 705 р. по Христі.

23) Гл. цитовану попередньо книжку К. Е. Стівенсона і Г. Р. Габермаса, стор. 223.

Володимир ЖИЛА

НЕВТОМНИЙ ТРУДІВНИК ВІДІЙШОВ У ВІЧНІСТЬ

17 травня, 1983 року, після тяжкої і тривалої хвороби помер проф. д-р Олександр Смакула — один із найвидатніших українських фізиків ХХ стол. У час швидкого розвитку точних наук він дав світові цілий ряд важливих і потрібних винаходів. Його найбільше досягнення — це винахід безвідблискової поверхні для оптичних систем. На схилі віку вчений із великим захопленням почав вивчати кришталі, розробив нову техніку їхнього вирощування та очищування. Сьогодні його методи для високоякісного визначення констант ґраток кристалів і їхньої густоти знаходять широке застосування у фізиці твердого стану.

Д-р Смакула народився 9 вересня 1900 р. в селі Доброводи на Збаражчині. Його батьки Федько Смакула й Марія Юзва були селяни. За порадою вчителя О. Гірки батько Олександра вирішив дати синові вищу освіту. Від 1912 до 1914 рр. Смакула вчився в українській гімназії у Збаражі. Вибух Першої світової війни перервав його шкільне навчання на декілька років. Першого листопада 1918 р. Українська Національна Рада перебрала владу у Львові та в усій Галичині. Молодий Смакула брав активну участь у перебранні влади в його селі та в м. Збаражі. Згодом, він боровся в рядах Української Галицької Армії до часу ліквідації регулярного фронту. 1920 р. вступив до Тернопільської гімназії, уже під польською займанщиною, і закінчив її з найвищим відзначенням у 1922 році. У гімназії проявився в нього великий інтерес до математики й фізики. Його вчитель, Мирон Зарицький, відомий український математик, порадив йому продовжувати навчання в Геттінгені, що тоді вважався Меккою точних наук.

З 1922 до 1927 р. Смакула вчився в Геттінгенському університеті. Його викладачами були Р. Курант, Макс Борн (отримав нобелівську премію в 1954 р.), Джеймс Франк (отримав нобелівську премію в 1928 р.). Тут він працював серед дуже невідрадних фінансових обставин. Під кінець 1923 р. Німеччина опинилася в стані повного політичного розкладу й фінансової неспроможности. Того літа Смакула важко працював на родовищах кам'яної соли, щоб заробити гроші на продовження університетських студій чи купити лише кілька хлібин. Подібні обставини продовжувалися в наступному році, коли він усе літо працював у великому сільському господарстві. Полегшення в ці роки приносили йому німецькі студенти, що потребували додаткової допомоги в науці. Серед таких трудних умовин 1927 р. він отримав маґна кум ляуде докторат із фізики в Геттінгені.

Д-р Смакула продовжував свої післяградуаційні досліді разом з Полем у ділянці фотохімічних процесів у йонних кришталях, а з Віндаусом у ділянці оптичних дослідів стеройдів. Вивчення фотохімічних процесів у йонних кришталях дало йому перше признание в науковому світі. Він розробив методу для вираховування числа електронів у пастці під час взаємодії радіації з кришталями. Ця метода і зараз у вжитку, вона називається «Смакулиним рівнянням». З допомогою цього рівняння можна довести, що для утворення або знищення одного центру кольору потрібно один квант енергії. Крім того, його студії над стеройдами довели, що вітаміна D утворюється з ергостеролів при фотохімічному розкладі з допомогою ультрафіолетних променів.

Десь 1930 р. д-р Смакула захопився вітамінами. Це зацікавлення походило з його студій над стеройдами. Він вступив до ново-заснованого Кайзер Вільгельм Інституту для медичних дослідів у Гайдельберзі як керівник Оптичної лабораторії. В цьому інституті вчений співпрацював з Рихардом Куном (отримав нобелівську премію в 1938 р.) і зробив видатні відкриття, що торкалися зв'язку між структуральними й оптичними властивостями вітамін і багатьох інших органічних сполук. Ці студії проклали основи для відкриття вітамін А, В₂ і D і для розвитку квантової органічної хемії. Фотохімічні студії д-ра Смакули над транс-сис трансформаціями стилбена показали, що для їхнього перетворення потрібне тільки електричне збудження пі-електронів. Цей процес тепер називається «Смакулиною інверсією». У додаток до хемічних проблем д-р Смакула займався в інституті також вивченням оптичних властивостей тонких шарів металів та опублікував у цій ділянці три наукові статті. 1932 р. д-р Смакула одружився з Ерікою Б. Бунде.

Його тимчасове перебування в Геттінгені в 1934 р. привело до появи трьох наукових статей. Стаття «Швидкість електронів у лужних галогенідних кришталях» розглядає визначення швидкості електронів у йонних кришталях, стаття «Оптичні досліді протиневротичної вітаміни (В₁)» стала вкладом до структурального визначення вітаміни В₁, а праця «Оптичні дослідження полістиренности» є студією полістиролів з молекулярною вагою до 240.000.

З 1934 по 1945 р. д-р Смакула проводив досліді в ділянці оптичних матеріалів в оптичній фірмі Карла Цайса в Сні, в Німеччині. Одним із найбільш відомих матеріалів, розроблених тоді, був талій бромойодид (KRS-5). Цей матеріал вживається ще й тепер для інфра-червоних вікон і для призм. Д-р Смакула зробив також поважний вклад у розвиток нових оптичних кришталів, як літій флюорид і натрій флюорид, та нових мастил, здатних витримувати високі й низькі температури. Проте найбільш відомим стало його відкриття безвідблискових нашарувань, що вживається тепер у всіх фотолінзах. Це відкриття, виконане в 1935 р., мало велике

значення для всіх оптичних приладів, що були у вжитку. Спосіб збільшення яскравості й контрасту в оптичних системах, що його тоді розробив і патентував д-р Смакула, вважався німецьким урядом військовим секретом. І таким чином навіть науковий світ не був ознайомлений з відкриттям д-ра Смакули аж до 1939 р., коли два науковці Масачусетського Інституту Технології (M.I.T.) самостійно відкрили подібну безвідблискову поверхню. Між 1940 і 1944 р. д-р Смакула написав вісім статей на тему безвідблискової поверхні в оптичних системах, як, напр., «Безвідблискове нашарування в прозорих твердих тілах», «Зменшення відблиску в оптичних інструментах», «Принципи безвідблискового нашарування» тощо.

Тількищо 30 вересня 1966 р. д-р Смакула отримав, із запізненням, признание за його винахід з 1935 р., що став переважливим здобутком для фотографічного мистецтва. Гергард Шредер, міністер закордонних справ Німецької Федеральної Республіки, президент Фотографічного Товариства Федеральної Республіки нагородив д-ра Смакулу культурною премією товариства. Вчений отримав нагороду за успішне зменшення відблиску в оптичних системах, відкриття, що «належить до найбільш фундаментальних здобутків нашого століття в технічній оптиці»¹. Дня 29 травня, 1968 р., д-р Смакула отримав нове признание «за його вклад до фотографії через розроблення техніки безвідблискової поверхні, що причинилося до покращання зображень і дало можливість просунути вперед проекти сочок»². Це признание він отримав від Комітету почесностей і призначень Американського Товариства Журнальних Фотографів.

В 1946 р. д-р Смакула прибув зі знищеної війною Європи до Сполучених Штатів Америки. У дослідних лабораторіях у Форті Белвуар у Вірджинії, він почав працю над кришталями. Працював над формуванням змішаних кристалів, над методом термічного гравірування, над центром кольорів пластичної деформації тощо. У той час він розробив нову методику для вивчення пластичних деформацій, що відома в науці під назвою «Призматичне продірявлювання».

В 1951 р. д-р Смакула став членом професорського складу M.I.T., надзвичайним професором і заступником директора лабораторії для дослідів над ізоляцією. Пізніше д-р Смакула заснував і очолив фізичну лабораторію кристалів при M.I.T., де він розробив нову техніку для вирощування, очищування і студій кристалів. Він добився високоякісних методів для визначення констант ґраток і густоти з метою вивчення недосконалостей кристалів. Він також провів нове визначення з більшою точністю Авогадро числа, як це досі водилося. В цій лабораторії д-р Смакула вивчав також не-

1) З грамоти проф. д-ра Олександра Смакули з приводу призначення йому Культурної нагороди Німецького Фотографічного Товариства, 30 вересня 1966 р., стор. 2.

2) Лист від Американського Товариства Журнальних Фотографів до д-ра Олександра Смакули, з 16 квітня 1968 р., стор. 1.

однорідність у мішаних кришталях і недосконалість у розподілі германія і кисню в поодиноких кришталях кремнія.

В 1962 р. д-ра Смакулу підвищено до звичайного професора в М.І.Т. Він відійшов на пенсію з професорського складу в червні 1966 р., але залишався директором фізичної лабораторії кристалів до 1975 р.

Д-р Смакула написав біля 80 наукових статей англійською і німецькою мовами, що появилися в різних європейських і американських журналах. Його праця *«Монокристали»* появилася у Берліні в 1962 р.³ Під час праці в М.І.Т. він опрацював 15 технічних звітів, що торкалися кристалів.

Д-р О. Смакула був членом Американського Фізичного Товариства, Нью-Йоркської Академії Наук, Наукового Товариства ім. Шевченка, fellow Оптичного Товариства Америки, а також почесним членом Товариства Українських Інженерів в Америці⁴.

Відійшов із життя один з невтомних трудівників, людина великого розуму і великої сили духа. Ім'я д-ра Олександра Смакули вічно житиме в наших серцях, а його наукові здобутки завжди надихатимуть українську молодь на нові звершення.

3) Dr. phil. Alexander Smakula, *Einkristalle: Wachstum, Herstellung und Anwendung*, in *Technische Physik in Einzeldarstellungen*, herausgegeben von W. Meissner und M. Näbauer, 14 (Berlin: Springer-Verlag, 1962). Видання нараховує 240 ілюстрацій і має VII і 431 сторінок.

4) Згадки про д-ра Олександра Смакулу є в таких публікаціях:
J. C. Poggendorf, *Biographisch-Literarisches Handwörterbuch der Exakten Naturwissenschaften*. Band VIIa, Teil 4; S-Z, 1961, стор. 426-27.
Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender, 1966, стор. 2346.
American Men of Science, 11th Edition, 1967, Vol. P-Sr., стор. 4973.
World Who's Who in Science, 1st Edition, 1968, стор. 1560.
Who's Who in the East, 12th Edition, 1970/71, стор. 1038.
Dictionary of International Biography, 1971 Edition (London).
Ukraine: A Concise Encyclopedia, Vol. II, 1971, стор. 1148a.
Ukrainians in North America, ed. Dmytro Shtohryn, 1975, стор. 311-12.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тижневик

«ГОМІН УКРАЇНИ»

Видає Видавнича Спілка «Гомін України» з обм. порукою в Торонті, 140 Bathurst St., Канада.

- **ГОМІН УКРАЇНИ** — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення
- **ГОМІН УКРАЇНИ** — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.
- **ГОМІН УКРАЇНИ** — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.
- **ГОМІН УКРАЇНИ** — містить оголошення, реклами підприємств, помагає в розшуках рідних і знайомих.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N.1. 1LF

Ілля ГОРОДЕЦЬКИЙ

МИХАЙЛО МОРОЗ

Життєпис і силуетка мистця

Михайло Мороз, один із сеньйорів сучасних українських артистів-малярів (портретист і пейзажист), з 1949 року живе в США коло Нью-Йорку¹. Народився він 7 липня 1904 року в селі Пліхів, Бережанського району, Тернопільської області у свідомій селянській родині Іллі та Параскевії з роду Мандів. Після закінчення основних шкіл у рідному селі і після активної участі у визвольній боротьбі за Українську Державність в 1919 р. в характері юнака-добровольця, М. Мороз закінчує середню освіту у Львові в 1920-1923 рр. і восени 1923 року вступає до Мистецької Школи Олексі Новаківського², яка була четвертим факультетом Українського Таємного Університету у Львові (1921-1925 рр.). Школу цю Мороз кінчає в 1927 р. відмінно. Одержавши стипендію від митрополита Андрея Шептицького, Мороз виїхав 1928 року для поглиблення своїх студій до Парижу. Там в Академіях Мистецтв — Académie Julian та Conservatoire National des Arts et Métiers, les cours pratiques d'Art appliqué — М. Мороз проходить повний курс теоретичних і практичних студій з монументального мистецтва при відділі фресок. В 1930 р. він повертається до Львова, а в 1931 р., разом зі своїм професором О. Новаківським, відбуває наукову подорож до Італії. Від 1932 року Мороз працює постійно у Львові як професійний мистець-маляр та асистент професора Новаківського. Після смерті Новаківського в 1935 р., М. Мороз замешкує на Свято-Юрській горі, як маляр-портретист свого Великого Мецената — митрополита А. Шептицького та інших духовних і світських достойників. Лише влітку виїжджає він на рідну Бережанщину або в гори Карпати, звичайно на Гуцульщину, і там студіює та змальовує особливо чарівні Космацькі гори, їхніх мешканців, гуцульську старовину та народні звичаї. Тут і застала його Друга світова війна в 1939 році... Тут, у Космачі, М. Мороз одружився зі своєю ученицею Іриною Гавришук у 1941 році. В 1943 році народився в них у Космачі син Ігор, тепер студент Мистецької школи «Купер Юніон» та Різьбарської школи Михайла Черешньовського в Нью-Йорку.

Мистецька творчість

За перший період своєї творчості в Європі (1925-1948 рр.) М. Мороз намалював приблизно тисячу образів і створив стільки ж

1) Живє з родиною на Стетен Айленді, Нью-Йорк Стейт, США.

2) «Малярська школа Новаківського» заснована 23. 3. 1923 р. В 1923-24 академічному році четвертий факультет Українського Таємного Університету у Львові — проіснував до 1935 р. (до смерті О. Новаківського 29. 8. 1935 р.). Фактично діяла вона вже скорше з 1918-19 рр. Проф. О. Новаківський приїхав із Кракова до Львова в 1912-13 рр. на запрошення митрополита Андрея Шептицького.

студій. На превеликий жаль, воєнна хуртовина Другої світової війни не пощадила і Морозів. Довелось їм скитатись з країни в країну, щоб нарешті осісти в 1949 р. в Нью-Йорку, США. Під час тієї хуртовини й мандрівки Мороз втратив коло 800 мистецьких праць із першого періоду своєї творчості й майже всі студії. У 1975 р., за 50 літ своєї мистецької праці, Михайло Мороз вклав у скарбницю української культури приблизно три тисячі мистецьких образів. Розкинені ці праці не тільки по всій Україні, але і в Росії, Польщі, Центральній і Західній Європі та в Північній Америці. Від 1925 року до теперішньої пори Мороз постійно бере участь у важливіших мистецьких виставках — українських та міжнародних. Перше виставлення його образів відбулось у Львові ще коли він був студентом Мистецької школи в 1925 р. Згодом він бере участь кожного року у виставленнях тієї школи або під фірмою ТПУМ або АНУМ³. Під час Другої світової війни його твори виставляються в Києві, Харкові і Москві, а на еміграції — в Регенсбурзі, Мюнхені, Берхтесгардені, Парижі, Амстердамі тощо; за океаном — у Нью-Йорку, Маямі, Торонті, Детройті, Сиракузах, Монреалі й інших американських та канадських містах. На чотирьох із них Мороз дістає відзначення: у Парижі 1929 і 1962 рр., у Львові 1943 року, в Нью-Йорку 1958 року і в Сиракузах 1962 р. (в Регенсбурзі був особливо вирізнений між всіма українськими мистцями, що тоді виставлялись)⁴.

В 1959-1963 рр. М. Мороз дав п'ять своїх індивідуальних виставлень у галерії «Панорас» в Нью-Йорку. Згодом він мав ще одне виставлення у 1964 р. в Торонті.

У біографії М. Мороза годиться відмітити т. зв. «Римський період»: в роках 1931, 1967, 1972, 1973-1974 М. Мороз відвідав чотири рази Італію — «Мекку» всіх мистців світу. Там він не тільки студіював мистецькі архитвори соняшної Італії, але й творив свої. У 1967 р., крім Італії, М. Мороз мав нагоду оглядати мистецькі скарбниці багатьох країн: Греції, Царгороду, Австрії, Швейцарії, Іспанії, Франції та інших країн Західної Європи. Найдовше тривала його четверта подорож: на особливе запрошення їх Блаженства Патріярха Йосифа I (Сліпого) М. Мороз провів 13 місяців у Римі й околиці в 1973-1974 рр.

Тоді він створив чотири великі портрети й одну більших розмірів композицію (2,50×1,50 м.) з їх Блаженства Патріярха; один портрет Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького; один проект вітражу Святого Духа до храму Жировицької Матері Божої в Римі; студії двох проектів мозаїки на фронті собору Святої Софії в Римі; 45 пейзажів із околиць Риму. Оцінюючи великий мистецький доробок Михайла Мороза, Блаженніший Патріярх

3) ТПУМ — Товариство Прихильників Українського Мистецтва.

АНУМ — Асоціація Незалежних Українських Мистців.

4) Відзначення: в Парижі за фрески «Гуцульщина»; у Львові за образ «Присмерк»; в Нью-Йорку за образ «Ріка Езоп у Фенікії» (срібна чаша); у Сиракузах, Н.Й., за «Різдво на Україні».

призначив окрему кімнату в Українському Музеї в Римі для його творів («Кімната М. Мороза»).

У вересні 1975 р. Михайло Мороз виїздив у п'яте до Риму, щоб там докінчити свої мистецькі праці в Українському Патріяршому Дворі і Соборі та намалювати кількадесят картин із соняшної Італії. Довершивши усі свої діла успішно, в грудні 1975 р. мистець повернувся до свого дому в США.

Критика про творчість М. Мороза⁵

Не тільки українська, але й німецька, французька, американська і російська критика прийняла мистецьку творчість М. Мороза дуже прихильно⁶. Німецькі і французькі критики називають творчість Мороза «мистецькою піснею Творцеві» та «чарівною поезією пензля». Американські рівняють М. Мороза з батьком сучасного малярства — зі славним Сезаном. Не могли промовчати його творчості і в підсоветській Україні. Весною 1941, коли Мороз жив ще під советською окупацією, він був «особливо виділений» разом зі своїм учителем Олексієм Новаківським на виставі в Москві (критик А. Аквілев) за космацькі картини між сотнями інших мистців різних національностей із Західної України, про що писала преса в т. зв. УССР.

У семитомовій «Історії українського мистецтва» (Київ, Вид. АН УРСР, 1966-1970 рр.), побіч померлого Олексі Новаківського, згадано і про М. Мороза, як визначнішого учня попереднього (том 4, ч. 2, стор. 209-210). В загальному, всі критики однозгідні, що Михайло Мороз — це великий мистець і один із найкращих кольористів. «Він мережить свої твори з експресіоністичним динамізмом і водночас милою для ока й душі погідністю». «З кожного квадратного дециметра в образі М. Мороза можна створити новий кольоритний краєвид, згідно композицію...» (А. М.). «В його творчості збережена цінна безпосередність первісного малярського об'явлення, відчутого і схопленого інстинктивно» (С. Г.). «Хоч другий період його художньої творчості відноситься до перебування на чужині, М. Мороз постійно в мистецьки-душевному єднанні з Україною: малюючи краєвиди Кетськіських гір у США, він вкладає у них душу Космацьких Карпат..., а в композиційні образи дух української культури» (І.Г., Б.П.). М. Мороз автор понад 250 композицій. Згадати б давніші: «Гуцульське весілля», «Водохрищі», «Колядники»; з новіших — «Різдво», «Гантерська церква», «Пеонії», — всі видані великим накладом у кольорових картках. Досі вже десять Морозівських образів видано в кольорових картках тиражем понад п'ятдесят тисяч примірників, в більшості

5) Не є завданням цієї біографічної статті давати критичний огляд 50-річної мистецької творчості М. Мороза. Це завдання професійної критики. Тут торкаємось цієї справи тільки під оглядом біографічно-статистичним.

6) Див. Бібліографію М. Мороза. Українську бібліографію можна поділити на дві частини: а) Професійну — мистецтвознавців і б) Непрофесійну — любителів мистецтва. Перша — всі автори від ч. 1-24 (за винятком чч. 2 і 8 суто біографічні). Друга — чч. 25-32 — «народних представників» — письменника, професійного бібліотекаря, журналіста і університетського професора.

видавництвом УКЦеркви в Гантері, Н.Й., або українськими культурними установами в Західній Європі чи в Північній Америці.

Але Михайло Мороз — це передусім портретист. Це мистець з натиском підкреслює, коли говорить про свою мистецьку творчість. І хоч історична заслуга М. Мороза в тому, що він, за словами маляра Михайла Осінчука, вивів український кольоритно-симфонізований пейзаж на світову арену, то однак він, по суті, портретист у першій мірі, і то бистрий майстер-психолог. Намалював він портретів приблизно 200, а важливіші з них такі: рідної мами Параскевії, митрополита Андрея Шептицького, ректора Богословської Академії Йосифа Сліпого (нинішнього Патріярха Йосифа І), єпископів Коциловського і Ніяраді, отамана УСС Никифора Гірняка, президента УНР в екзилі Степана Витвицького, своєї дружини Ірини й сина Ігоря та декілька автопортретів глибоко експресіоністичних. Поряд із цими, він створив портрети багатьох письменників, журналістів, своїх приятелів, сценічних акторів і співаків. Є в нього портрети дитячі («Дві сестрички») чи й юнацькі (сини Ігоря та Мартусі Остапович) тощо. Із жіночих портретів найкращі дружини Ірини (їх кільканадцять), а теж пані Наталії Макаревич, письменниці Лесі Храпливої-Шур та єдиної живучої ще УСС-ки пані Ратич (Ганни Дмитерко) та інші. Немало праці присвятив портретам УСС-ів, всяків УГА, УПА. Доцінюючи великі заслуги М. Мороза на полі української культури в Америці, радіо «Голос Америки» передало в Україну в 1972 р. розповідь про життя і творчість мистця (Слово мистецтвознавця мгра Ади Кулик). Бо »мистецьке творення Мороза — це молитва для нього і священне служіння найвищим ідеалам. І хоч Карпати замінив він на Кетс-кільські гори, Космач на Гантер чи Фенікію, а Черемош — на ріку Езоп, то М. Мороз таки служить українському мистецтву вже півсторіччя» (І. Г.). До цього ще можна додати, що найновіше двадцятье видання американської словникової енциклопедії мистецтв («Who's Who in American Art») за 1976 р. подає життєпис і огляд мистецької творчости Михайла Мороза.

Михайло Мороз як людина і українець

Михайло Мороз не тільки визначний мистець та активний член свого професійного українського товариства — ОМУА⁷. Він теж відомий як співак-соліст найкращих наших хорів уже понад 50 років, а давніше був знаний як сценічний актор у головних ролях в оперетах »Наталка Полтавка» («Ой, не ходи, Грицю») та інших. Під час студій у Львові, Михайло Мороз вивчав драму і спів в Українському Музичному Інституті, а практикував на сцені й розвивав свій талант у Парижі: в театрі ім. Садовського та в хорі ім. Олександра Кошиця. На еміграції співав у хорах: »Сурма» в Німеччині і »Думка» в Нью-Йорку. Залюбки співає теж і в церковних хорах. Мороз теж тонкий гуморист із невичерпним запасом жартів і пам'яттю. Він бистрий соціолог і тонкий психолог. Мороз

⁷ ОМУА — Об'єднання Мистців Українців в Америці.

— жертковний український громадянин-патріот, що ніколи не шкодував віддати навіть кращі свої твори на народні цілі — було це на Рідній Землі, а чи в критичні часи нашого скитання по Другій світовій війні в таборах ДіПі в 1944-1949 рр. в Європі. Тут, в Америці, Мороз завжди був щедрим жертводавцем на цілі української культури, української Церкви чи виховання нашої молоді. За більше ніж 50 років своєї творчості Мороз жертвував понад сотню своїх образів на народні цілі.

Невмирущість мистецтва

Подібно, як вояк (за словами славного американського генерала Мек-Артура) ніколи не вмирає, так і мистецтво, як *частина небесної краси*, є вічне. А при цьому мистецтво, за словами великого митрополита Андрея Шептицького, «це найбільший щабель, на який душа може підвестись до Бога». Визнаючи непересічний талант мистця та його професійне знання і досвід, великий меценат і опікун українського мистецтва, митрополит Андрей Шептицький іменував його в 1939 р. професором аналогії мистецтва в Українській Богословській Академії у Львові. Однак Друга світова війна перешкодила йому прийняти цю працю.

»Залізний фонд« мистецького доробку М. Мороза

З мистецького доробку М. Мороза, що становить тепер понад 500 цінних картин і стільки ж студій, утворився «залізний фонд» — приватна збірка чи галерія в резиденції мистця коло Нью-Йорку. Друга збірка, в якій понад 60 картин зберігається в Українському Музеї в Римі. Крім того, образи Мороза є ще в музеях Львова, Києва, Софії та в Москві. Багато його творів (приблизно 1500) прикрашають салони сотень родин і установ українських і чужинецьких — від кардинальської палати Блаженнішого Патріярха Йосифа у Ватикані починаючи, через сотні приватних збірок, в кабінетах: президента США в Білому Домі, канцлера Баварії та прем'єр-міністра Канади в Оттаві — кінчаючи. Там вони дають духову насолоду власникам і приносять честь не тільки їхньому творцеві, але й голосять постійно його славу і славу нашій Батьківщині України.

Колись в античні часи римський поет Горацій з гордістю писав про себе до свого мецената, що він своєю поезією вирізьбив собі незнищимий пам'ятник, триваліший від криї . . . Український мистець Михайло Мороз тисячами своїх мистецьких образів вирізьбив собі незнищимий пам'ятник у серцях усього українського народу та в історії української і світової культури. На заавансованому році свого життя, мистець Михайло Мороз повністю творчий! Недавно відзначений Золотий ювілей його мистецької праці — це не кінець, а бадьоре поновлення ще більш творчої ери заслуженого артиста-малюра Михайла Мороза.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

Роман КУХАР

ЧІТКА КАРТИНА ПІДСОВЕТЬСЬКОГО БУТТЯ

Д-р Юліян Мовчан: *НЕЗАБУТНЕ І НЕПРОЩЕНЕ. Історія однієї селянської родини між двома війнами. Спогад. Видання Науково-Дослідницького Т-ва Української Термінології. Нью-Йорк, США, Буенос-Айрес, 1982. Обкладинка у виконанні графіка Володимира Каплуна, стор. 187.*

*

Д-р Юліян Мовчан, відомий український журналіст і лікар за званням, є й автором декількох книжкових видань, «Як лікувати себе та інших у наглих випадках», 1946, «Що варто б знати», 1966, і «Записки лікаря», 1970, крім автобіографічного спогаду «Незабутне і непростене», який тількищо появився друком. Вже й попередні його праці виявили значний літературний хист автора, що вміє поєднати свій вроджений публіцистичний темперамент із глибоким аналітичним підходом до розгляду суспільно-політичних проблем.

Серед таких прикметних нашої літературі талановитих авторів і лікарів водночас, назвати б лиш декілька — Степана Руданського, Юрія Липу, Софію Парфанович, ім'я Юліяна Мовчана теж залишиться на сторінках нашої літератури з належною йому вагомістю, головню як письменника вольового наснаження і пристрасного суспільно-національного інстинкту.

У його творі «Незабутне і непростене» саме оці прикметні позначки літературного стилю Юліяна Мовчана знаходять собі знаменний вираз. Крім свідомого процесу свого творчо-індивідуального виявлення й національного, а навіть націоналістичного скерування його творчості, що, на нашу думку, становлять характерне ядро літературно-журналістичної праці Ю. Мовчана, він визначається ще одною помітною прикметою, дуже рідкісною серед наших еміграційних літераторів, а саме — суворою об'єктивністю. Відкрити свій рідний світ, закорінений глибоко в душі, через те й любий йому до болю, з такою нещадною одвертістю й самокритичною оцінкою, вимагає чесноти з собою, цивільної відваги, прямоти й характерності людини. Д-р Юліян Мовчан, без сумніву, цими прикметами визначається. Про нього, як публіциста, чиїх писань у цій галузі творчості, якби їх видати книжковими виданнями, назбиралися б томи, була іноді думка, на наш погляд неправильна, начебто його підхід до національно-ворожого, то-ловно московського табору, а то й до неутраального чужинецького світу, напр., американського, — надто критичний, в цілому негативний, підзгущеним, темно-наснаженим кутом погляду. Зрівнявши із критичним

осудом Ю. Мовчана підсоветської симбіози обивательських пристосуванців, виступників московсько-большевицькому режимові «не за страх, а за совість», усіх отих землячків-утікачів від рідної національної проблематики, включно із членами його власної, залишеної в Краю родини, треба ствердити стійкість і об'єктивну вірність постави автора в обидвох випадках — на зовнішньому і внутрішньому фронтах. Його тверда, безкомпромісова постава до негативізмів життя — чи вони стосуються національно-ворожого, нейтрального, а чи свого ж таки рідного підсоння, дуже вимовно промовляє до вдумливого читача.

Д-р Мовчан наділений розумом безстороннього науковця й аналітичним хистом суспільного дослідника, що контролюють його пристрасті здібного й багатобічного публіциста. В його творі «Незабутнє і непростене» багато міцних реалістичних картин підсоветської сірої й незавидної дійсності, що викривлює навіть і надійні з природи характери людей, там і показана на живих прикладах жорстокої розправи з населенням людоненависницька система московського комунізму «без людського обличчя». Не приховано й болючих сторінок побуту типічної ссветської людини (разом з авторовими свояками та співселянами), що загубила людську гідність, обичаєво зчерствіла й обросла скорупою советського морального захаращення. Приведені приклади «правосуддя», а власне «самосуддя», немилосердя селян супроти своїх тварин і неспівчутливості до долі інших, негігієнічності у сільських та міських колективах тощо — надають творові натуралістичної закраски, що й потрібне авторові для змалювання вірної картини підсоветського буття.

У книжці знайде читач і світлі моменти дружнього співжиття між рідними й духово-посвяченими людьми, а теж чимало зворушливих до глибини сцен, як от похорони в родині, а особливо долі матері, що воліла смерть, як утрату її захворілої, спрацьованої але невтомної, трудолюбної руки.

Наголовок книжки дуже притаманний, бо того, що передано у творі, не можливо забути, ані московським злочинцям простити. В «Незабутньому і непростеному» описано події в волинському селі Зороків, на північ від Житомира й на південь від Черняхова, проте їх засят не обмежений місцевістю, а характеристичний для всієї підсоветської України. За вдатним Шевченковим виразом, все на цьому великому просторі, «від молдаванина до фіна», мовчить, бо «благоденствує». Коли ж українські селяни не могли змовчати, а то хоч німий протест виявити, московська потворна система терору зі світу їх звела. Хто ж пережив, на тому позначились усі страхіття тієї «жорстокої як вовчиця» доби, не тим став. Автор узяв свою долю свідомо в руки й не примирився, а шукав визволення з московського затиску. Сміливим доля сприяє — отак і з автором було. Втеча від засилки, пошуки за працею, студії завели його на схід (Інститут журналістики, Медичний Інститут у Харкові), де й зустрівся в журналістичній професії з поетом Володимиром Сосюрою, а згодом і на захід, до Львова, де д-р Юліян Мовчан набував практики у своєму лікарському званні.

Його замітна хроніка — це не лише автобіографічний спогад, а насправді чітка картина підневільного буття в батьківщині. Кожен, а особливо хто з власного досвіду не пересвідчився, що значить національно свідомій людині жити «під москалем», повинен з книжкою познайомитись.

Ст. РАДІОН

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПРАЦІ МАКСИМА БОЙКА

Максим Бойко: У РОВІТНІ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ. Осередок Бібліографії Волині, Блумінгтон, Індіана, 1981, 143 стор. 28×22 см. Культура українського слова, ч. 1.

Видатний бібліограф регіональної волиняни д-р М. Бойко приложив своє плодове перо до зарослої російським бур'яном всеукраїнської ниви бібліографії.

У цій праці автор описав 133 форми бібліографувань, від автобіографій по через біо-бібліографічні словники, бібліографії статей, рецензій і доповідей до національної бібліографії.

Другою працею М. Бойка в серії «Культура українського слова» є «Історичні основи української бібліографії». Осередок Бібліографії Волині, Блумінгтон, Індіана, 1981, 129 стор., 28×22 см.

У цій компіляційній праці автор зібрав усе, що знайшов до джерел української соборної бібліографії, почавши розділом з «Ізборника Святослава» Богословца от словесъ з 1073 р. У цій праці цікаві дослідження про початки письменности в Україні.

У нас досі панує погляд, що письменство прийшло в Україну з прийняттям християнства, започатковане слов'янськими апостолами Кирилом і Методієм. Насправді ж, є докази, що письмо було в Україні в 860-861 рр. Ось що стверджує дослідник «Культури Київської Русі», стор. 498-504:

«Давноруська писемність виникла значно раніше запровадження християнства як офіційної релігії на Русі. Про це зокрема свідчить повідомлення з «Життя св. Кирила», за яким Кирило ще до винайдення ним слов'янського алфавиту бачив у Криму книгу, писану руськими письменами».

«Найдавніше відомими нам документами східньослов'янської писемности є писані грецькою і руською мовами договори Олега, Ігоря, і Святослава з Візантією, укладені в 907, 911, 944 і 972 рр. Отже договори з греками в X стол. являють собою незаперечні свідчення існування на Русі в той час ділового листування, яке служило потребам молодій Київській державі й торкалося найрізноманітніших сторін громадського життя: майнових відносин, торгівлі, дипломатії, державного управління» (стор. 16).

Це саме стверджує у своїх дослідях української давнини й видатний науковець митрополит Іларіон (проф. д-р Іван Огієнко) в статті «Руські» переклади в Херсонесі (Крим) у 860 році» (стор. 36).

Третьою працею Максима Бойка в серії «Культура українського слова» є «Палеографічний збірник». Осередок Бібліографії Волині, Блумінгтон, Індіана, 1982, 206 стор., 28×22 см.

У цій праці автор показує процес постання українського письма від глаголиці чи кирилиці почерез «гражданку» аж до сучасного письма. Ціль у тій компіляційній студії автор собі ставить «...Відмежувати московсько-російську націю від Київської Русі і в усіх більших бібліотеках вільного світу розставити об'єктивні й нами самими складені довідники по головніших ділянках української історії та культури» (стор. обклад.).

У четвертій праці М. Бойка в серії «Культура українського слова» є під заголовком «Репертуар (збірник) української бібліографії» (хронологічна студія). Осередок Бібліографії Волині, Блумінгтон, Індіана. Накладом Миколи Бручковського, 1982, 170 стор., 28×22 см.

У цьому збірнику автор зібрав 644 назви книг, розвідок, статей і нотаток до історії української бібліографії, яку певне можна буде здійснити лише в самостійній Україні. Тим хто в будучині цим займеться, ця праця стане йому в великій пригоді, буде показником, де шукати предметного матеріалу для опрацювання української національної бібліографії.

Слідкуючи за виданнями Осередку Бібліографії Волині, треба подивляти працьовитість, відданість науці бібліографії д-ра Максима Бойка, невтомного трудівника на нашій необробленій досі ниві української бібліографії. Його праці промощують українській бібліографії місце між науковцями вільного світу і ставлять нашу бібліографію побіч високорозвиненої науки бібліографії в англомовному світі, а тим самим повільно, але з успіхом, спихають в архів забуття панівну на Заході русофільську імперську школу з присвоюванням нашої історії і культури Московії-СССР.

Володимир ЖИЛА

ЦІКАВА І ЗАМІТНА ПРАЦЯ

Остап Тарнавський: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК, зібрала й упорядкувала Марта Тарнавська. Філадельфія, 1980.

※

Рецензований *Покажчик* — цікава й замітна праця, присвячена персональній бібліографії Остапа Тарнавського з приводу його 60-річчя, що сповнилося 1977 р. Упорядниця, дружина письменника, поставила перед собою завдання: врахувати досягнення розвитку української

бібліографії в Україні і в розсіянні і якомога дати повну картину бібліографії творчости Остапа Тарнавського. Це зусилля не прийшлося їй легко, коли зважати на відсутність бібліографічних покажчиків українських періодичних видань поза межами України та на брак доступу до архівів і бібліотек України. Проте, користуючися родинним архівом, колекціями Нью-Йоркської публічної бібліотеки, Гарвардського університету й архівом »Свободи«, упорядниці вдалося зібрати потрібні відомості й дати вичерпне видання, що, без сумніву, має поважне значення для української бібліографії в цілому.

Видання побудоване за таким принципом: після хронології життя й творчости письменника йдуть розділи про окремі видання, оригінальну поезію, перекладну поезію, оригінальну прозу, перекладну прозу, літературно-мистецьку й театральну критику (світоглядowo-філософські статті), статті з політичною, економічною та загально-громадською тематикою та статті про літературно-мистецьку, театральну та загально-громадську хроніку. Крім того, подано ще розділи про англomовні статті та рецензії, переклади на чужі мови, бібліографічні довідки, рецензії, критичні відгуки та додаток.

Треба особливо відзначити, що під кожною бібліографічною позицією подано найповніші відомості, що так потрібні у роботі бібліотечним працівникам, дослідникам, студентам та взагалі широким колам читачів. Таким чином, розглядуваний *Покажчик* виходить далеко поза межі рекомендаційного видання та є доброю спробою максимального охоплення творчости одного письменника.

Принагідно варто сказати, що у виданні відчувається відсутність анотацій, які б спрямовували увагу читача не тільки на заголовки праці, але також на характер та цінність її змісту, бо із заголовка не завжди зрозуміло, про що там йдеться. Слід також подавати рецензії на окремі видання безпосередньо під тим твором, до якого вони стосуються, щоб уникнути спеціальних пошуків та зробити *Покажчик* більш практичним.

Закінчуючи огляд додамо, що у виданні майже немає недоглядів, друкарських помилок, стилістичних огріхів тощо. Тому треба сподіватися, що й інші наші автори звернуть увагу на цю працю й подбають про впорядкування й видання своїх бібліографій. У цілому, рецензована книга — корисна праця, результат великої і копіткої роботи, реалізацію якої слід щиро вітати.

**СКЛАДАЙТЕ ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ!
НАШ ПЕРШИЙ І НАЙГОЛОВНІШИЙ ОБОВ'ЯЗОК — ДОПОМОГА
НАШИМ БРАТАМ І СЕСТРАМ У ПОНЕВОЛЕНІЙ БАТЬКІВ-
ЩИНІ У БОРОТБІ ЗА ВОЛЮ І ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!**

НЕКРОЛОГ

Ділимося з українською громадськістю й усім націоналістичним Активом сумною вісткою, що відійшов від нас у вічність, після довгої і важкої недуги, 2 вересня 1983 р. в Іннсбруку, Австрія, один з найвизначніших і найстарших членів Організації Українських Націоналістів (ОУН), довгорічний член Проводу ОУН

сл. п. мгр Осип ТЮШКА

Покійний народився 20 березня 1908 р. в Старому Мізуні, Україна. Вже у заранні своєї юности включився у революційно-визвольну боротьбу української нації. Як член націоналістичного Юнацтва, як член Української Військової Організації (УВО) належав до піонерів націоналістичного революційного руху на Західньо-Українських Землях, був у найближчому оточенні лідерів цього руху оновлення — Степана Охримовича, Івана Габрусевича, сотника Юліяна Головінського, Степана Ленкавського і Степана Бандери. Був визначним студентським діячем, довгий час ведучи Студентський Відділ ОУН на ЗУЗ.

Був завжди послідовником ідей передового націоналістичного мислителя Дмитра Донцова.

Як тільки створилася ОУН з почину полк. Євгена Коновальця з включенням в неї зформованого націоналістичного революційного руху на ЗУЗ серед молоді генералії, Покійник з перших же днів стає її членом. Він з революційним юнацьким еланом включається в бурхливе багатогранне життя та боротьбу ОУН. Це була епоха славних тридцятників, яка підготувала ідейно-моральну й політичну основу під сорокові і п'ятдесяті роки української історії, під двофронтову війну України проти нацистської Німеччини і большевицької Росії водночас, під державний Акт 30 червня 1941 року, під епоху УДП-ОУН-УПА-УГВР.

Покійник за весь цей період був завжди активний на різних провідних постах ОУН, як член Крайової Екзекутиви ОУН, як студентський діяч, як організатор численних протиокупантських акцій. За свою діяльність був переслідуваний польським окупантом України і багато разів був ним ув'язнений, включно з Березою Картузькою. Завжди тримався гідно в обличчі ворога, не зважав на ніякі небезпеки.

На чужині Покійник був Тереновим Провідником підпільної ОУН у Німеччині під час Другої світової війни аж до часу його ув'язнення гестапом.

У час кризової ситуації рішуче стає по боці революційно-визвольної концепції, яку уособлював Степан Бандера, стає членом Революційного Проводу ОУН, твердо захищаючи антинімецькі і антиросійські позиції. Покійник належав до тих, які підготовляли Похідні Групи ОУН.

Коли після проголошення Відновлення Державности Німеччина пішла війною проти України, Покійник не захитався і залишився вірним своїм переконанням, був ув'язнений та вкинений німцями до концтабору в Саксенгаузени, де в т. зв. бункрі, в повній ізоляції, перебув довгі роки і там захворів, чого наслідки відчував до кінця життя.

Після закінчення війни стає членом Проводу ЗЧ ОУН, а потім Проводу ОУН, був завжди активний і відданий справі визволення, не зважаючи на важку і затьмужну недугу.

Організація Українських Націоналістів (ОУН) понесла велику втрату на своєму шляху до Української Самостійної Соборної Держави, якій Покійник залишився вірним до кінця свого життя, як теж тривалим захисником революційного шляху визволення, без компромісів і без зневіри у велику Мету.

Як глибоко релігійний, Він завжди був свідомий того, що шлях до Бога йде через службу Батьківщині. Безкомпромісовий захисник ідеї Патріярхату Помісної УКЦ та її Патріярха, Покійник об'єднав християнську ідею з українською національно-патріотичною в одну синтезу в житті — боротьбі Нації.

Чини і заслуги Покійника для справи визволення та пам'ять про Нього житимуть у серцях усіх, хто Його знав чи співпрацював з Ним. Його душа житиме вічно, стаючися складовою часткою душі нації.

Провід ОУН складає вислови найглибшого співчуття Дружині, Дочці, Внукові й усій Родині Покійника в Україні і на чужині.

Хай чужа земля буде Йому легкою!

Вічна слава і пам'ять Йому!

Похорони відбулися в Інсбруці 9 вересня 1983 р. на Вестфрідгофі.

Провід

Організації Українських Націоналістів (ОУН)

Повідомляємо Друзів, Рідних і Знайомих, українських націоналістів та всю українську громаду в світі, що 2 вересня 1983 року в Інсбруці, Австрія після довгої і тяжкої недуги відійшов у Вічність на 76-му році життя визначний член ОУН,

сл. п. мґр Осип ТЮШКА

Осип народився 20 березня 1908 р. в Старому Мізуні, повіт Долина, Західня Україна. Закінчив студії права. Був членом Крайо-

вої Екзекутиви ОУН, членом Проводу ЗЧ ОУН, членом Проводу ОУН та провідним членом Українського Визвольного Фронту. За свою політичну діяльність зазнав переслідування від ворогів України й був в'язнем польських та німецьких тюрем і концентраційних таборів.

Останньо був Головою Об'єднання Українців в Австрії. Осиротив Дружину Наталію, дочку Оксану з сином, швагра Степана Зорія з Родиною та сестер на засланні в Сибірі.

Дружині й Родині висловлюємо наші дружні глибокі співчуття. Вічна Йому пам'ять!

Президія
Світового Українського Визвольного Фронту

Увага, Читачі!

Пропонуємо дуже цінну працю
д-ра Д. ДОНЦОВА

» НАЦІОНАЛІЗМ «

третє видання, справлене автором.

Книга ця вперше появилася 55 років тому (Львів-Жовква, 1926) і мала величезний вплив на формування ідей українського націоналізму, який витворив новий тип українця — борця за українську державність, і пірвав цілий український народ до боротьби за волю.

Книгу перевидано заходами Української Видавничої Спілки в Лондоні (Велика Британія) при співучасті Ліги Визволення України в Торонті (Канада).

Сьогодні, коли «Націоналізм» Д. Донцова не менш актуальний ніж 55 років тому, пропонуємо його найширшим колам українського суспільства.

Ціна примірника в твердій оправі — £5.00 або \$10.00.

Замовлення разом з готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road,
London, N.1.
Great Britain